

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1923.

Andra kammaren.

Nr 40.

Onsdagen den 23 maj, e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på middagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Herr förste vice talmannen anmälde till fortsatt handläggning jordbruksutskottets utlåtande, nr 47, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om allmänna vägar på landet; och lämnades därvid i fråga om 1 § i det av utskottet framlagda lagförslaget, enligt förut skedd anteckning, ordet till

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

Herr **Corneliusson**, som yttrade: Herr förste vice talman, mina herrar! Jag har icke för avsikt att med mitt inlägg i debatten försöka utreda den föreliggande frågan. Den har så utförligt behandlats och klarlagts av landshövding Edén, att något vidare egentligen icke torde behöva tilläggas.

Jag har emellertid begärt ordet för att något redogöra för hur det ställer sig med vägunderhållsförhållandena i min hemtrakt. På de bohuslänska öarna förekommer i allmänhet jordbruk, i större eller mindre utsträckning. Jordbrukarna där, oftast småbrukare, hava väglotter på fastlandet, och dessas underhåll måste de lämna i uppdrag åt andra att sköta. De råka därvid ut för de mest abnorma förhållanden. De bliva uppskörtade på ett sätt, som herrarna knappast kunna tänka sig. Den årliga underhållskostnaden för en vägsträcka om några få meter kan ibland bli 50—60 kronor. Sådana jordbrukare måste finna det synnerligen önskvärt, att det föreliggande lagförslaget av riksdagen blir antaget. Det är ju uppenbart, att genom en sammanslagning av flera vägstycken i större distrikt större rättvisa skulle ernås. Såsom förhållandena nu äro, gör sig en alltför stor ojämnhet gällande. Somliga vägunderhållsskyldiga hava sina vägstycken så belägna, att de knappast behöva köra på mer än ett eller ett par lass grus om året, då däremot andra jämt måste hålla hästar och folk till förfogande för att hålla vägen i ordning. Särskilt är detta fallet på sådana ställen, där det råder livlig automobiltrafik. Det måste väl anses vara ett riksintresse, att vägarna bliva så iordningställda, att de någorlunda kunna sva-

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

ra mot den utveckling det nya fortskaffningsmedlet tagit; och detta trafikmedel är det väl anledning att på allt sätt uppmuntra.

Jag skulle därför vilja ställa en vädjan till kammaren att gå med på utskottets förslag. Ett genomförande av detta förslag skulle möjliggöra sammanförandet av de nu i så många smålotter uppdelade vägarna i större väghållningsdistrikt. Genom ett sådant sammanförande kunde det undvikas, att ett svårunderhållet litet vägstycke komme på en enda underhållares hand; det bleve därignom en fördelning av svårigheterna. Den uppskörtning av vägunderhållningsskyldiga, som, såsom jag förut nämnde, med nu gällande ordning så ofta gör sig gällande, skulle också upphöra.

Det har talats så mycket i denna fråga, att man nu knappast väl kan göra annat än deklarerera sin ståndpunkt i frågan. Jag skulle då för min del helst hava sett, att den av herrar K. A. Andersson och Olsson i Broberg avgivna reservationen vunne kamrarnas bifall. Denna reservation tillgodoser nämligen intresset hos befolkningen å de många små fiskelägena, vilken, allt sedan Sverige fick ordnat vägväsen, haft stora upppoffringar i och för vägunderhållet utan att den själv begagnat vägarna. Och det vore väl icke rättvist, att en sådan oegentlighet finge i fortsättningen bestå, särskilt som småfolket i dessa av mig åsyftade trakter nu har det svårare än någonsin.

Jag vågar emellertid icke vidhålla mitt önskemål om ett bifall till den nämnda reservationen, enär ett yrkande i sådan riktning kunde stjälpa hela reformen, utan jag skall be att få yrka bifall till utskottets förslag samt vädja till kammaren att understödja detsamma.

Vidare anförde:

Herr Lindmark: Herr förste vice talman, mina herrar! Vad som särskilt kännetecknar det nuvarande vägunderhållet är enligt min mening, att det är både dyrt och dåligt. Om vi skulle företaga en värdering av de arbeten, som naturavägunderhållarna verkställa och därvidlag inberäkna resorna till vägglotterna, skulle vi komma till häpnadsväckande stora summor. Då därtill kommer, att det arbete, som här utföres av icke fackkunnigt folk är mindervärdigt, så förstå vi alla, att vägunderhållet måste i stort sett betecknas såsom alltför dyrt i förhållande till effektiviteten. Vår tid har att, då det gäller vägunderhållet, bjuda på en hel del moderna maskiner. Dessa äro dock vanligen rätt dyra, och för att inköp av dem skall möjliggöras och desamma med fördel skola kunna utnyttjas, måste vägdistrikten hava en viss storlek. De flesta av våra vägdistrikt hava dock icke denna storlek. Det skulle för ett vägdistrikt bli alltför ekonomiskt betungande att anskaffa t. ex. en motorvägvält. Man kan säga detsamma i fråga om anställandet av fackkunnig arbetsledning. Här fordras det, att man har vägmästare eller schaktmästare, som kan leda arbetet och giva de goda råden hur arbetet skall utföras. Många vägdistrikt anse sig icke hava råd att till-

sätta sådan schaktmästare. Annat bleve förhållandet om vägdistriktet bleve större och, såsom enligt nu föreliggande förslag, komme att omfatta hela landstingsområdet. Då kunde man inköpa de nya vägmaskinerna och tillsätta det fackkunniga folket, därmed åstadkommande ett gott och, relativt taget, billigt arbete. Med billigt arbete menar jag då just detta, att man med utnyttjande av maskinella anordningar kan på en dag med viss arbetskraft utföra ett arbete som är mångdubbelt större och mycket bättre än det som verkställles med handkraft.

Det är särskilt dessa tvenne omständigheter som för mig varit avgörande, då jag haft att taga ställning till denna väglagsfråga. Herr Hermelin har tidigare i dag framhållit att vi i det föreliggande väglagsförslaget sakna klassindelning av vägarna. Detta är något, som enligt mitt sätt att se icke är nödvändigt. Jag kan egentligen icke förstå, vilken synnerlig fördel man skulle vinna med en sådan klassificering. Förhåller det sig så, att det är nödvändigt att genomföra en sådan klassificering av vägarna, anser jag, att den bäst och lyckligast kan åstadkommas av landstingsvägstyrelserna. Klassificeringen torde då böra inskränka sig till att man fastslår, vilka vägar som skola utgöra de stora stråkvägarna, på vilka man skall nedlägga de stora grundförbättringsarbetena, de större kostnaderna. Men det är för mig klart, att denna klassificering bäst utföres av landstingsvägstyrelserna, som också äro kännare av vägförhållandena på orten. De kunna också bäst taga den nödiga hänsynen till trafikbehovet. Sedan man sålunda fastställt vilka vägar man först bör inrikta sig på, då det gäller att verkställa grundförbättringar och nedlägga ett underhåll, som på bästa sätt svarar mot automobiltrafiken eller annan större trafik, kan man fastställa vilka andra vägar som behöva ett mindre kraftigt och därför också billigare underhåll. Underhållet av dessa senare vägar skulle man då lämpligen, åtminstone i början, kunna ordna med entreprenad.

Det har framhållits såsom någonting oegentligt att man i det nya väglagsförslaget fört fram kravet på en ändring av skattegrunderna. Om man förutsätter, att de grunder vi för närvarande hava icke äro rättvisa, så torde allt tala för att det bör åstadkommas en rättelse till det bättre; och jag menar att denna rättelse bör ske snart nog. Det kan hända att kommunalskatteskommittén komma med ett förslag. Det har förut i dag sagts att så skulle ske år 1925, men det kan hända, att det dröjer ytterligare. Det skulle kunna tänkas, att det hakar fast på något sätt. Vi kanske få vänta 5—10 år till. Men det är inte lämpligt att vänta på den nya väglagen 5—10 år till. Den bör få sin lösning fortast möjligt, ty vägunderhållet kräver det. Nu håller jag före att man med samma rätt, som man på sin tid införde ett skatteprovisorium på det kommunala området, kan införa ett provisorium då det gäller vägskatteproblemet. En provisorisk lösning, som endast till hälften skapar rättvisa mot jordbruket, anser jag ingalunda behöva prejudicera eller fastslå den slutliga lösning, vi vänta på, isynnerhet som här i dag under debatten i denna fråga det skarpt markerats, att man ingalunda anser, att man kom-

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

mit till den slutliga, riktigt rättvisa lösningen. Då står denna fråga helt och hållet öppen, och vi kunna senare gå med obundna händer till att finna den rätta och riktiga lösningen. Det har också sagts, att de organisatoriska åtgärder, som skulle bliva en följd av denna lags tillämpning, skulle bliva av så betungande art, att de ekonomiska följderna skulle bli omöjliga att bära. Jag skulle tro, att man genom ett förståndigt och försiktigt tillämpande av denna lag kan undgå dessa svåra ekonomiska konsekvenser. Det finns inte fastslaget i lagförslaget, att det skall vara så och så många vägmästare eller vägvakter. Det står landstinget eller landstingsvägstyrelsen fritt att bestämma, hur pass många man till att börja med vill anställa. I den mån arbetet sedan komme att utvecklas och man ansåge sig hava råd att ännu kraftigare lägga manken till i fråga om grundförbättringars utförande, kunde man anställa flera vägfackkunniga, men — som jag nämnde och jag nu vill särskilt understryka — man behöver inte gå fram med större fart än vad som av utvecklingens gång kräves. Man får börja försiktigt och utöka arbetet och kostnaderna endast i den mån man anser sig hava bärighet därtill. Jag tror att med en försiktig tillämpning av lagen, på sätt som jag här framhållit, man skall kunna i rätt stor utsträckning borteliminera de stora farhågorna för de ekonomiska konsekvenserna. Slutligen torde jämväl landstinget självt äga i sin hand, i den händelse man tycker, att landstingsvägstyrelsen går för hastigt framåt och lägger ned för stora kostnader på vägväsendet, att på ett eller annat sätt ingripa reglerande och återhållande, så att icke vägväsendets förbättring blir alltför betungande. Man kan ju t. ex. avsätta en förutvarande landstingsvägstyrelse och låta en ny tråda till eller också giva sådana direktiv och fastställa utgiftsstaten på sådant sätt, att det blir omöjligt att misshushålla med penningarna.

På grund av vad jag här anfört och med förbigående av en hel del andra motiv, som kunde tala för lagens antagande, vilka redan tidigare här framhållits, ber jag, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Sköld: Herr förste vice talman! Den föreliggande frågan blev ju så pass grundligt debatterad under förra årets riksdag att jag för min del från början inte hade tänkt blanda mig in i denna debatt nu. Jag hade ju också under fjolåret tillfälle att framlägga mina synpunkter på saken.

Anledningen till att jag emellertid begärt ordet i dag är några uttalanden, som gjorts av herr Hamilton och herr Edén. Båda dessa ledamöter uttalade i skarpa ordalag sin förundran däröver, att man ifrån den sida, jag representerar, icke hade talat någonting om vägfrågan i sig själv utan uteslutande talat om skatten. Jag skulle vilja turnera det talet genom att vända om det och säga: Herrarna från den sidan hava hela dagen talat om vägfrågan, men det går inte att försöka dölja det faktum, att herrarna egentligen mena skatten. Ty kom ihåg, att från det socialdemokratiska partiets sida har det under förra årets riksdag gjorts ett erbjudande, ett erbjudande

som skulle hava lett dithän, att den nya väglagen blivit antagen i hela sin administrativa och tekniska omfattning och att man lämnat rum för skattegrunderna att ifyllas vid den förestående kommunalskattereformen. Med andra ord, om herrarna hade velat, kunde det vara beslutat en väglag, färdig att träda i kraft den 1 januari 1926. Innan den väglagen hade hunnit träda i kraft, skulle utan tvivel kommunalskattereformen hava genomförts. och därigenom skulle tomrummet beträffande skatten också vara fyllt, fyllt i en allsidig reform av hela det kommunala skatteväsendet, fyllt under hänsynstagande till en rättvis fördelning av alla de kommunala skattebördorna. Men herrarna hava icke velat. Herrarna hava icke velat ha denna väglag, ty hellre än man låtit det tomrummet stå kvar, d. v. s. låtit skattefrågan vila i avvaktan på kommunalskattereformen, har hela väglagen fått falla. Jag menar sålunda, att det går inte, som herr Edén ville i dag, att försöka skrämma och säga, att vägskattefrågan skall vänta på kommunalskattefrågan och sedan skall i sin tur vägfrågan bli beroende av kommunalskattefrågan också; då kunna vi få vänta i tio år! — Jag vill ha fastslaget detta, att väglagen kunde i detta nu ha varit ett faktum. Det dröjsmål som uppstått kan sålunda icke tillvitas oss. Det är alldeles säkert, att detta kunnat ske under förra årets riksdag, och det är mycket troligt, att det kunnat ske under detta års riksdag, men om det i fortsättningen kan komma att ske, det kanske man kan ställa sig mera tveksam till.

Samma anklagelse, som herr Edén gjort, har även herr Hamilton kastat fram under stort patos. Hade man inte närmare känt herr Hamiltons temperament, hade man ju kunnat tro det vara allvarligt menat. Vidare har emellertid herr Hamilton påstått, att vi på den sida jag representerar vilja hava vägskattefrågan som ett bytesmedel. Vi hava ifrån vår sida aldrig försökt dölja, hur vi se vägskattefrågan i samband med kommunalskattefrågan. Det har för resten herr Eriksson i Grängesberg utvecklat, att vi givetvis måste sträva efter att få en samlad reform av hela kommunalskattebördan, så att den sanlade kommunalskattebördan, antingen det gäller skatt till primärkommunen, väghållningsdistriktet eller landstinget, blir rättvist fördelad ur alla synpunkter. Då är det klart — det hava vi sagt under förra årets riksdag — att beträffande vägskattefrågan ligger saken så, att jordbrukarna behöva och måste tillerkännas lättnad. Vi äro däremot icke lika övertygade, att jordbrukarna äro berättigade till lättnader på andra områden, och vi mena sålunda, att det skall lända till deras fördel, som vi representera, om vi kunna få dessa frågor lösta i ett sammanhang. Det ha vi aldrig försökt sticka under stol med. Fastän herrarna på den kanten tala om vägfrågan, äro vi fullkomligt på det klara med, att herrarna på den kanten resonera som så: Alla människor anse, att det är berättigat, att jordbrukarna få en lättnad i vägskattefrågan. Låt oss då se till, att jordbrukarna få den lättnaden, innan kommunalskattefrågan i sin ordning skall lösas. Då ha vi lättare att hålla emot de ökade och kanske berättigade krav, som ställas på oss.

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

Jag förmenar alltså, att en skattefråga kan aldrig lösas efter några sådana objektiva rättsgrunder, som ligga utanför oss människor, utan en skattefråga måste lösas under dragkamp mellan skilda intressen. Det skola vi inte försöka att bortresonera. Skillnaden är den, att vi säga ärligt ifrån, att det *är* på det sättet, medan herrarna åter tala om vägfrågan men mena skattefrågan.

Nu skulle jag i alla fall trots detta vilja påstå, att det finns dock för vår ståndpunkt skäl, som, tycker jag, borde förefalla de flesta mer objektiva än de skäl, som leda motsidan att i dag vilja ändra skattegrunderna. Herr Eriksson i Grängesberg har på ett alldeles förträffligt sätt visat sambandet mellan de olika bördorna, och det bör ligga klart för var och en, att man lättare när största möjliga rättvisa, om man har hela materialet i sin hand på en gång och kan jämföra det och verkställa reformen i ett sammanhang. Men därtill skulle jag vilja påpeka en annan svårighet i utredningsavseende, som skulle komma att uppstå, för den händelse man nu isolerar skattefrågan för sig. Herr Rehn kunde visserligen icke förstå, att inte vägskattefrågan skulle kunna tagas upp igen. Det må ju vara hans sak. Men annars är det klart för vem som helst, att ha jordbrukarna vunnit en fördel här, så låsa de väl fast den fördelen och akta sig för att tala om den saken i fortsättningen. Om man på detta sätt isolerar vägskattefrågan, vad uppstår då? Jo, då uppstår det förhållandet, att när man skall gå till en kommunalskattereform och när man kommer till den tidpunkt, då man skall försöka avväga bördorna, då man skall säga, hur mycket den kategorien bär och huru mycket den kategorien bär, då kan man icke säga, hur vägskatten trycker på de olika medborgarna. Ty kom ihåg, att vid det tillfället ha de nya skattegrunderna ännu icke trätt i kraft. Det kan alltså icke föreligga några siffror, och man kan icke på något sätt bedöma, hur det kommer att verka. Nog kan man i dag stå och tala och visa med tabeller och peka på att skattetrycket blir så och så stort, men var och en inser väl, att detta är ändå att gissa ut i det blå, och att det är mycket troligt, att resultatet blir ett helt annat. Man tar alltså ifrån oss varje möjlighet att bedöma, hur den nya vägskatten kommer att verka. Man kan icke avgöra, vilken anpart av den kommunala skattebördan, som vägskatten utgör. Det är klart, att när man icke vet detta, så kan man låta bli att tala om saken, och man har då, såsom jag påpekade, lyckats isolera ut denna sak.

Det intresserade mig mycket, när jag från herr Hermelins sida fick det erkännandet, vilket jag mycket uppskattar, eftersom det kom från jordbrukarhåll, att det sätt att lösa vägskattefrågan, som man här försöker i dag, är att gå för något lösa boliner. Det är vagt, utan fast grund att stå på. Ja, det är precis så vi ha resonerat. Jag för min del skulle vilja på det eftertryckligaste varna kammarens ledamöter från att rusa i väg och vidtaga en skatte-reform i blindo. Ty jag tycker dock, att vi ha så pass erfarenhet från de närmast förflutna åren, att vi måste säga, att spåren förskräcka. Vi veta, att det gjordes ett provisorium i kommunalskattefrågan år 1920, och jag tror, att vilken taxeringsman i detta land

vi än fråga, så skall han, om han är ärlig, svara, att det var ett ödesdigert beslut, som fattades den gången. Jag skall inte här debattera den saken, huruvida det förslag, som från den dåvarande socialdemokratiska regeringen lades fram, var bättre, men ett faktum är och som ett faktum kan fastslås, att det beslut, som kom till stånd i en handvändning under riksdagen 1920, lände till orimliga konsekvenser. Vi som suttit i bevillningsutskottet veta, att vi måst lappa det beslutet på tjugu, trettio ställen, och ändå veta vi, att det är olidligt till sina konsekvenser. Jag kan förstå, att herr Edén är glad åt att nu göra detta, ty han har ju gjort så förr, men vi andra, som inte äro så glada åt att göra provisoriska skattereformer på lösa boliner, vi ha anledning att tänka oss en smula före, innan vi ge oss ut på den seglasten.

Slutligen skulle jag vilja tillägga några ord i själva vägfrågan. Jag yttrade för en stund sedan, att om man från den andra sidan i fjol eller i år hade velat, så hade det nu funnits en väglag genomförd i alla administrativa och tekniska avseenden. Men jag uttalade en tvekan, huru det kan komma att gå i fortsättningen. Jag tror nämligen, att det är rätt många av denna kammares ledamöter, som ha blivit en smula betänksamma. Det är nog så, att beslutsamhetens friska hy har börjat gå över i eftertankens kranka blekhet. Vi hörde förut i dag herr Nilsson i Tånga uttala mycket kätterska tankar gentemot det föreliggande väglagsförslaget. Jag vet mycket väl, att herr Nilsson i Tånga hade samma mening i fjol, fast han då inte uttalade den. Men jag skulle tro, att han nu har fått starkare grund för denna sin tveksamhet, som han här i dag uttalade. Det fanns en annan ledamot av denna kammare och en mycket betydande ledamot, som inte heller yttrade sig i vägfrågan förra året. Jag menar nämligen herr Lindman. Herr Lindman yttrade sig inte i vägfrågan förra året. Men några månader efteråt under valrörelsen, som föregick landstingsvalen, läste jag åtskilliga referat, hurusom herr Lindman, när han talade om vägfrågan, yttrat, att han nog själv lutade åt den meningen, att det var bäst som skett, att det nog kanske hade varit ett obetänksamt steg att genomföra denna reform. Jag tar dessa två exempel för att visa, att jag befinner mig i gott sällskap, när jag uttrycker den meningen, att även jag, som i fjol hade anslutit mig till väglagsförslaget, börjar känna mig en smula tveksam. Herr Johansson i Uppmälby målade i fjol upp en bra bild, när han uttryckte saken på det sättet, att den von Sneidernska reservationen i fjol, med vilken utskottets förslag i år i allt väsentligt överensstämmer, hade tagit bort de vägdirektörer, som funnos i Kungl. Maj:ts förslag. Men, sade herr Johansson i Uppmälby — såsom jag finner mycket träffande — herrarna hade bara stuckit undan vägdirektören i en buske under riksdagsbehandlingen för att plocka fram honom igen efter det riksdagens beslut fattats. Jag tror, att om man närmare begrundar denna bild, så skall man finna, att den är oerhört träffande. Ty om man tar ett förslag med dess administrativa och tekniska detaljer, om man tar hela systemet så att säga, hur tror man då, att man i

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

längden skall kunna undvara den administrativa apparaten? Det är klart, att man kan dölja den till en början, men kraven bli snart så starka, att apparaten måste krypa fram, även om man stuckit undan den i en buske. När man närmare tänker på saken, så är det ändå så, att ett landsting är någonting mycket efemärt, om jag så får uttrycka mig. Det utgöres av ledamöter, som sammanträda några dagar en gång om året. Och så väljer man en vägstyrelse. Och det inser givetvis var och en, att vägstyrelsen i ett landstingsområde har inte samma möjlighet att personligen lägga hand vid arbetet som vägstyrelsen i ett litet väghållningsdistrikt, utan det är klart, att vägstyrelsens uppgift blir mindre, att vägstyrelsen skjutes tillbaka och att den administrativa apparaten blir den mäktiga och mera bestämmande. Jag har under det sista året allt mer och mer tyckt mig märka, att det inte är så uteslutet, att det kan ligga en sanning i det talet, att riksdagen under de senare åren vid sin lagstiftning har skattat för mycket åt byråkratien, att den givit byråkratien för många fingrar. Jag måste konstatera, att vi göra knappast en lag nu för tiden utan att också tillskapa nya ämbetsmän. Jag tror inte, att detta är lyckligt. Och jag tror inte, att det är alldeles säkert, att det väglagsförslag, som här föreligger, är i alla avseenden lyckosamt. Det är kanske tvärtom så, att det kan ligga rätt mycket sanning i herr Nilssons i Tånga argumentering, då han säger, att vi nu ha möjlighet att låta väghållningsdistrikten övertaga vägarna. Vi kunna se, om denna tendens, vilken ju i grund och botten är samma tendens, som är helt och hållet genomförd i det föreliggande förslaget, på egen hand skall kunna arbeta sig fram i det levande livet. Det kan hända, att vi vinna åtskilligt på att inte ha så bråttom i denna fråga. Det kan hända, att både vägarna och samhället skulle komma att vinna på det. Jag tror sålunda att herrarna på den sidan, som för skattens skull, för att hindra vägskatteproblemet att komma upp till bedömande i samband med kommunalskattefrågan, låtit lagen falla vid föregående års riksdag, inte skola få så lätt att få denna väglag genomförd. Och det är kanske bäst så.

Herr förste vice talman! Jag yrkar avslag på såväl den föredragna paragrafen som på lagförslaget i dess helhet.

Chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet **Lübeck**: Herr förste vice talman, mina damer och herrar! Det är ju två faktorer, som med rätta särskilt ha ansetts utgöra skäl för att man skulle söka komma till bättre förhållanden inom vårt vägväsende. Den ena är den nuvarande väglagens otillräcklighet med hänsyn till den moderna teknikens krav, särskilt med hänsyn till automobilismens utveckling, varvid man ju också har att taga hänsyn till, att automobilismen ännu endast befinner sig i sin barndom. Den andra faktorn är den orättvisa fördelningen av vägtungan. Det är visserligen sant, att vi under de senare åren ha genomfört ett par reformer, vilka utgöra steg i rätt riktning. Den ena är medgivandet av rätt för vägstyrelserna att övertaga vägunderhållet med avlastning

av naturaunderhållet. Den andra reformen är införandet av automobilskatten. Jag tror dock, att man får säga, att dessa reformer i förening, hur goda de än må vara, icke kunna på ett tillfredsställande sätt lösa frågan. Det var av denna anledning, som jag för min personliga del, när väglagsfrågan förra året var före på grund av en kungl. proposition, ansåg mig böra intaga den ståndpunkten, att jag ville gå med på den von Sneidernska reservationen under förut-sättning, att statsbidraget sänktes från 40 till 30 %, varvid jag dock samtidigt uttalade en del betänkligheter med hänsyn till organisationens utformande, betänkligheter, till vilka jag skall återkomma. Vad angår själva huvudfrågan, så ha emellertid i det motionsvis framkomna lagförslag, som av jordbruksutskottet tillstyrkts, de synpunkter jag framhöll beträffande statsbidraget, blivit tillgodosedda, och jag vill därför från början för min del förklara, att jag anser mig böra ge det föreliggande förslaget min anslutning.

Om jag då först utan att gå in på detaljer, som för alla de närvarande äro väl bekanta, skulle något summera de skäl, som enligt min mening tala för och emot att nu vidtaga en åtgärd i saken, så skulle jag av skälen för först vilja betona vad som väl alla numera erkänna, nämligen nödvändigheten av att komma ifrån naturaunderhållet helt enkelt därför, att vi alla ha klart för oss, att naturaunderhållet numera har vuxit och än mer under de närmaste åren kommer att växa jordbrukarna över huvudet. Visserligen kan man mot detta erinra om att möjligheten för vägdistrikten att övertaga vägunderhållet skulle kunna råda bot på denna svårighet. Det är riktigt, att detta i viss mån är fallet. Men jag tror dock, att jag uttalar en övertygelse, som är ganska allmänt utbredd, då jag säger, att det blir en lång och ojämn väg att vandra, om vi skulle bygga enbart på detta förhållande, när det gäller att i nödig omfattning avlasta naturaunderhållet. Om man emellertid på denna punkt kan hysa tvekan, så är det däremot uppenbart, att ett bibehållande av den nuvarande ordningen icke kan tillgodose kraven på rättvis fördelning av vägtungan och icke heller tillgodose den planmässighet ifråga om vägväsendets ordnande, som man under nuvarande förhållanden ovillkorligen måste kräva.

Vad då först angår fördelningen av vägtungan är det i tre skilda avseenden, som man därvidlag har anledning att med rätta framställa klagomål. Ett skäl är den ojämna fördelningen mellan de olika vägdistrikten. De siffror, som i det fallet föreligga och som ni, mina damer och herrar, litet var känna till, äro ju sådana, att man kan säga, att de skria efter en utjämning. Det andra skälet är, att den uppskattningsmetod, som man för närvarande har att gå efter, när det gäller väghållningsbesvärets fördelning, av naturliga skäl lider av ofullkomligheter. Det tredje skälet är, att även inom de olika vägdistrikten väghållningstungan drabbar olika skattdragare synnerligen orättvist, något som man ju här i dag från de mest skilda håll ansett sig böra omvittna. I det fallet vill jag för min del ansluta mig till dem som anse, att våra jordbrukare numera icke slita våra vägar på ett sådant sätt, att de böra i den omfattning, som nu är för-

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

hållandet, bära vägbördan. Även med den reform, som skulle genomföras om utskottets förslag skulle vinna riksdagens bifall, blir nog avlastningen för jordbrukarna icke så betydande, som man kanske på sina håll föreställer sig. Om man säger, att den beräknade vägbördan för jordbrukarna minskas med en tredjedel, så kan det ju hända, att man kommer sanningen ganska nära.

Och det är ju dock så, att när det gäller att komma ut med kontanter, är det för jordbrukarna betydligt svårare i regel än att kunna begagna sig av den nuvarande formen för att fylla vägtungan, nämligen naturaunderhållet. De skäl, som nu göra, att man vill gå ifrån naturaunderhållet, är, att man därigenom hoppas få bättre vägar; men för jordbruksfastigheterna betyder icke en dylik omläggning en sådan ekonomisk lättnad, som man gärna synes vilja föreställa sig.

Det är ju så, att man kan tvista hur länge som helst om detaljer rörande fördelningen av vägbördan mellan olika skattedragare, och särskilt har det dessutom med styrka förts fram, att man med denna reform skulle föregripa den förestående kommunalskattereformen. Jag har sökt tränga in i denna fråga, och vill endast uttala såsom min mening, att jag icke tror, att man genom ett genomförande av vägreformen enligt föreliggande förslag skulle hindra en förnuftig kommunalskattereform. Jag är övertygad om att om man skall vänta på en reform av väglagen, tills vi få en kommunalskattereform, som tillfredsställer alla här i kammaren, t. ex. även den senaste ärade talaren, få vi vänta mycket länge på den förstnämnda reformen, som vi dock ur väghållningssynpunkt alla måste önska snart få genomförd. Då man i denna fråga hänvisar till kommunalskattekommitténs yttrande, vars formulering föredragits av en talare på förmiddagen, vill jag säga, att då jag försökt läsa detta yttrande med hänsyn till det åberopade hindret för vägreformen, så har jag icke kunnat tillägna mig denna uppfattning. Den formulering kommittén valt är så tvekande, att man icke gärna därpå synes kunna bygga ett bestridande av att reformen skulle kunna genomföras utan hinder för en förnuftig kommunalskattereform. Bör någon jämkning ske den dag kommunalskattereformen står färdig att genomföras eller något år efteråt, behöva vi väl icke tveka om att kunna komma till ett förnuftigt resultat.

Vad som för mig är huvudsaken i denna fråga och som utgör ett vägande skäl vid avgörandet för och emot är att man genom landstingens omorganisation skulle få distrikten tillräckligt stora för att kunna tillgodose ett nöjaktigt vägunderhåll, att man finge den önskvärda planmässighet i väghållningsarbetet och den ekonomiska bakgrund, som äro nödvändiga för att kunna skaffa tillräckliga mekaniska hjälpmedel, för att skaffa transportmedel, för att skaffa den ledning, som är nödvändig för ett gott resultat. Jag vill i avseende å herr Skölds uttalande om landstingens rörlighet eller hur uttrycket föll sig, säga, att det kan ha sitt berättigande, om man tänker på huru landstingen nu arbeta, men vi äro väl alla överens om att vi stå

inför en fastare organisation av landstingens arbete, varmed herr Skölds betänkligheter skulle bortfalla.

Emellertid vill jag på tal om planmässigheten i organisationen återkomma till de betänkligheter mot föreliggande förslag, som jag hade anledning uttala förra året och som enligt min mening kvarstå. Det synes mig, att det föreliggande förslaget brister däri, att man icke fått full klarhet, hur planmässigheten i vägväsendet skall vinnas. Man har icke klara linjer i fråga om det nödvändiga sammanhållandet av arbetet i de nyskapade 25 vägstyrelserna och hur kompetenskraven på ledningen i dessa distrikt skall ur det allmännas synpunkt och ur statens synpunkt kunna tillgodoses. Jag har icke någon invändning emot att man strukit bort det obligatoriska förordnandet av vägdirektörer i de nya vägstyrelserna, vilket ju blev följden av arbetet i utskottet förra året och nu går igen i detta förslag. Vad jag har de största betänkligheterna emot är det sätt, på vilket statens nuvarande organ, som är väg- och vattenbyggnadsstyrelsen — det organ som har ansvaret för vägväsendet i riket — skall komma att stå till de nya vägstyrelserna. Det är så mycket nödvändigare att göra denna sak klar för sig som teknikens utveckling och anspråk göra det nödvändigt att skapa sammanhållning mellan de nya vägstyrelserna. Jag vet att det av olika anledningar förefinnes misstämning mot den nuvarande väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, men jag måste bestämt betona, att dessa förhållanden, de må äga grund eller ej, icke få inverka på ett sakligt bedömande. Det är absolut nödvändigt, att vi i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ha ett statligt organ, vars auktoritet i hithörande frågor icke försvagas. Det är nödvändigt nu, då vi stå inför en reform, som på väg- och vattenbyggnadsstyrelsen kommer att ställa så stora krav som föreliggande förslag onekligen gör. Det är icke möjligt att kringskära väg- och vattenbyggnadsstyrelsens befattning med vägfrågorna utan att äventyra rekryteringen av denna styrelse såväl i toppen som i leden på sådant sätt, att den icke rätt kan fylla sin viktiga uppgift. Det kan i det avseendet förtjäna tilläggas, något som var och en som närmare känner förhållandena kan omvitna, att med vägfrågans lösning hänger väg- och vattenbyggnadsstyrelsens framtida öde väsentligt tillsammans.

Det är visserligen så, att man enligt föreliggande förslag skulle lämna väg- och vattenbyggnadsstyrelsens distriktschefer säte i de nya vägstyrelserna, dock icke rösträtt, och det är så, att man tänkt sig, att distriktscheferna skulle stå länsstyrelserna till tjänst med råd, då det gäller den befattning länsstyrelserna komma att taga med vägväsendet. Men detta är icke tillräckligt enligt min mening. Jag har dock från de utredningar och uttalanden som gjorts ansett mig kunna draga den slutsatsen, att med föreliggande reformförslag åsyftas, att de nya vägstyrelserna i stort sett enbart skola taga befattning med vägunderhållet, men icke med vägnarnas planläggning och byggande, och det är så enligt föreliggande förslag, att till byggandet av vägar räknas även vägars grundförstärkning och mera betydande ombyggningar, en faktor, som inför de vägarbeten vi ha att

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

räkna med inom närmaste årtionde, är av stor betydelse. I det avseendet skulle en rubning i rådande förhållanden med avseende å väg- och vattenbyggnadsstyrelsens behandling av dessa frågor således icke komma att äga rum.

Jag har med detta velat säga, att statens ekonomiska intresse av hur vägfrågan ordnas med hänsyn till de betydande insatser som från statens sida skulle komma att erfordras och statens ansvar för landets vägväsende, ovillkorligen kräver, att man kommer till större klarhet i fråga om den ställning som statens organ skola intaga till vägväsendet i landet under den nya form det skulle ikläda sig. Jag utgår ifrån, att tillfälle till ett sådant övervägande skall givas i samband med utfärdandet av de närmare bestämmelser som enligt 17 § i första kapitlet i föreliggande förslag skulle anförtros åt Kungl. Maj:t. Och jag vill tillägga, att om det därvid skulle visa sig erforderligt att åstadkomma några kompletteringar till det lagförslag, som riksdagen eventuellt nu går att antaga, blir det givetvis en fråga, som av regeringen måste underställas en kommande riksdag.

Slutligen kan man av förklarliga skäl hysa betänkligheter med hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna för staten och naturligtvis även landstingen av ett genomförande av vägreformen under nuvarande tider. För min del har jag kommit till den uppfattningen, att de offer, som man i detta avseende skulle göra från statens och landstingens sida, icke äro större än att de äro väl försvarbara med hänsyn till den ekonomiska betydelsen av att vägväsendet blir bragt i bättre skick, vilket betyder ökad framkomlighet på vägarna, ökad trafiksäkerhet och icke minst minskad slitning av automobiler och andra åkdon. Det är ju så, att vid första påseendet kan det synas vara en väsentligt ökad belastning för statens ekonomi, då man nu visserligen kalkylerar med en ökning från 3 å 4 miljoner kronor till c:a 10 miljoner kronor i statsbidrag omkring år 1928 vid bibehållande av nuvarande grunder medan bidraget beräknats uppgå till 13,5 miljoner kronor, då man fullt genomfört vägreformen enligt föreliggande förslag. De båda förstnämnda siffrorna antyda, att staten måste redan enligt nuvarande grunder i mån av nya uppskattningar ikläda sig väsentligt ökade kostnader för vägväsendet, och även om den av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen kalkylerade marginalen blir större än den som angives av talen 10,1 resp. 13,5 miljoner kronor, så tror jag icke, att man behöver hysa allt för stora betänkligheter. Med automobilskatten har man möjlighet att reglera statens vägbidrag på ett sätt, som kan minska de direkta utgifterna för staten. Automobilskatten ger icke för närvarande mera än 3 å 4 miljoner kronor, men om man ser 5—10 år framåt, tror jag att vi kunna vara övertygade om att automobilskattebidraget kommer att växa högst väsentligt, och man bör, synes det mig, genom att modifiera de grunder, enligt vilka automobilskattebidraget skulle komma att utgå, ha möjlighet att reglera statens kostnader i fråga om vägväsendets utveckling.

Till slut skall jag, herr förste vice talman, endast med ett par ord yttra mig om den tanke, som kommit fram i herr Hermelins an-

förande idag och som går ut på att man skulle i stället för att på landstingen lägga den befattning med vägväsendet, som föreslagits, inrikta sig på att bibehålla naturaunderhållet på en del vägsträckor och på andra håll få fram s. k. kungsvägar, som staten skulle på ett särskilt effektivt sätt underhålla. Jag har icke kunnat tillägna mig den uppfattningen att i detta förslag skulle ligga någon kungstanke, och jag vågar påstå, att det icke blir någon kungstanke under den nuvarande regeringens livstid. Jag är övertygad om att det skulle leda till att riksdagen bland annat skulle få att taga befattning med en mängd frågor om klassificering av våra vägar i kungsvägar och vanliga landsvägar, och jag kan icke med någon entusiasm motse en sådan riksdagens befattning med vägfrågor i framtiden. Jag hyser den meningen att med lämplig användning av automobilskattemedlen kan man uppnå det syfte, som jag förstår ligger under herr Hermelins tanke i detta fall. Det är min uppfattning, att man hos landstingens vägstyrelser kommer att ha tillräckligt sinne för en naturlig strävan till sund vägekonomi i distrikten i den riktningen, att man nedlägger kostnader på olika vägar med hänsyn till deras betydelse för trafiken, till lokala och naturliga förhållanden, ekonomisk bärkraft o. d. inom resp. orter. Därmed, i förening med ett förnuftigt utnyttjande av automobilskattemedlen, bör man vinna det syfte, som herr Hermelin vill tillgodose med den av honom föreslagna anordningen. Det kräver dock en god samverkan mellan landstingen och statens organ.

Herr förste vice talman! Jag har med detta velat förklara, att ehuru jag hyser vissa betänkligheter mot ett genomförande nu av vägreformen, jag dock icke anser dessa betänkligheter vara av sådan betydelse att de icke kunna med god vilja övervinnas, så att man skall kunna få den fasta organisation och sammanhållning mellan statens organ och de nya vägstyrelserna, som jag måste anse vara en oeftergivlig förutsättning för ett gott vägunderhåll. Det är viktigt att utan onödigt dröjsmål få en fast utgångspunkt för ett bättre vägunderhåll, då vi veta att det kommer att taga flera år, innan den föreslagna organisationen får fast mark under fötterna. Desto mindre skäl att, då automobilfrågan nu pressar fram en lösning av vägfrågan, åsamka sig onödigt dröjsmål.

Herr **Johansson** i Kälkebo: Herr talman! Jag begärde ordet för att säga att jag i år liksom i fjol ansluter mig till den mening, som kommit fram i utskottets förslag. Jag har blivit övertygad om att det nuvarande sättet för våra vägars underhåll icke är lämpligt att fortsätta med, sedan trafiken i så väsentlig grad är efter år ökat på ett sätt, som gör, att det förutvarande sättet för vägunderhållet blivit omöjliggjort på en del vägar. Ty vägunderhållet kommer att falla så ojämnt, att det icke kan vara förenat med rättvisa principer, att man skall kunna ha arbetet uppdelat i naturaunderhåll fördelat på olika väghållningsskyldiga. Nu säger man, att efter den förändring av väglagen som skett, är det möjligt att

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

taga bort naturavägunderhållet och låta distrikten övertaga naturavägunderhållet själva. Detta är visserligen sant, men man får icke glömma bort, att det fordras majoritet inom väghållningsdistrikten för att denna reform skall kunna genomföras; det är icke sagt, att förhållandena äro sådana, att det svåra vägunderhållet faller inom så stora delar av väghållningsdistriktet, att man kan få majoritet för att få underhållet överflyttat. Det är endast detta jag har ansett mig böra säga i själva underhållsfrågan.

Sedan beträffande skattegrunderna måste jag säga, att jag har svårt att förstå att den bevisföring, som förts å ena sidan av herr Eriksson i Grängesberg och å den andra av herr Sköld, riktigt går ihop, ty jag måste finna, att de gå litet på skilda vägar. Herr Eriksson i Grängesberg sade, att det skulle vara omöjligt att få fram en utredning, om vi redan nu antoge de skattegrunder, som föreslagits i detta utskottsutlåtande, men herr Sköld var inne på att säga, att i fjol hade vi mycket väl kunnat taga det förslag, som då var framlagt, och att det hade icke behövt föregripa en blivande skatteutredning. Jag kan icke förstå, att det kan i någon mån ändra möjligheten att företaga en utredning, om skattegrunderna skola utgå efter något olika principer. Det gäller väl de nya skattegrunder, som den nya utredningen skall komma fram med, och vid en utredning behöves väl icke vara så bundet av vad som är, att vederbörande icke kunna göra om det. Herr Eriksson i Grängesberg sade, att sedan man givit lätnader åt jordbruket, kan man icke taga tillbaka dem. Ja, det kan hända, att det skulle vara motbjudande, det är en sak för sig, men de, som göra utredningen, komma väl att göra den efter objektiva grunder.

Icke kan man säga, att man icke kan få fram siffror, som säga, hur det ena och det andra verkar, ty jag vill erinra om, att under fjolåret kom man fram med mycket siffror i denna fråga, siffror, som voro hållbara i vissa delar men i andra delar tämligen osäkra och problematiska.

Herr talman! Jag skall icke upptaga tiden längre, utan har endast velat tillkännagiva, att jag i den blivande voteringen kommer att rösta för utskottets förslag.

Herr Brännström: Herr talman! Då jag föregående år hade äran att deltaga i det särskilda utskottets förberedande behandling av vägfrågan, har jag även nu begärt ordet. Och jag har då först att göra en bekännelse. Föregående år var jag med bland dem i utskottet, som röstade mot förslaget, likvisst på en annan linje än det större antalet av reservanterna, den linje, som nu huvudsakligen är företrädd i en reservation av herr Hermelin till förevarande utlåtande. Föregående år tillkännagav jag, att jag skulle gå på den dåvarande von Sneidernska reservationen hellre än att rösta för avslag. Jag måste göra den bekännelsen, att jag icke kan göra det nu, utan att jag måste yrka avslag på det föreliggande utskotts-förslaget.

Jag bör väl något motivera, varför jag gör detta, och då får

jag först och främst säga, att när man väger skälen för och emot ett sådant lagförslag, så måste man bli synnerligen betänksam. Då herr kommunikationsministern vägrade skälen för och emot, slutade han med att förorda bifall till föreliggande förslag, dock utan någon entusiasm, efter vad jag kunde finna. Jag gjorde den reflexionen, att statsrådet såg ingen olycka i, att förslaget antoges. Men jag kunde ej finna, att han menade, att det vore någon olycka, om det ej bleve antaget. Från min utgångspunkt tror jag, att olyckan förr sker, om vi antaga förslaget, än om vi ej göra det. Skälet, varför jag kommer att rösta för avslag, är, att under det att förra året var föreslaget ett statsbidrag till 40 % för sommar- och vinterunderhållet, så är detta nu betydligt sänkt. Herr Hamilton, som en gång motionerade om, att staten skulle övertaga alla vägar, han gjorde så. vill jag erinra mig från utskottets behandling av detta ärende föregående år, att mycket prutades ej men hälften prutades genast. Herr Hamilton stannade slutligen då vid 40 % och nu går han med på 30 %. Denna avsevärda nedsättning kan jag ej vara med om och den är för mig avgörande för mitt votum. Man måste taga hänsyn till de olägenheter, som äro behäftade med detta, och som ännu kvarstå i det föreliggande förslaget. Jag skall ej ingå på detta, som för övrigt är framhållet i den reservation, som är avgiven av herr Hermelin, och som i stort sett överensstämmer med vad jag yrkade förlidet år. Jag skall ej upprepa de skäl, som anförts mot förslaget. Jag skall endast i korthet tillkännagiva att jag beträffande skattegrunderna anser, att denna fråga bör upptagas och prövas i sammanhang med skattefrågorna i deras helhet. Det anser jag riktigt. Jag anser vidare, att om förslaget skall genomföras, kommer det att medföra så stora kostnader och annan tunga, att det ej blir tillfredsställande. Och jag trotsar den, som kan säga, att det icke är riktigt, vad som anfördes föregående år i den reservation, som avgivits av mig med flera, där det säges »även om man lämnar de sålunda föreslagna väghållningsdistrikten större frihet, än i Kungl. Maj:ts förslag avsetts, att ordna förvaltningen, måste man dock hysa bestämda farhågor». Beträffande denna frihet måste jag säga, att när man strök vägdirektörerna ur organisationen, var det en försämring, ty det var att söka dölja de konsekvenser, som måste komma med ett sådant förslag. Om man gör så, att man lämnar större frihet åt distrikten att ordna förvaltningen efter föreliggande behov, måste dock den nya organisationen med nödvändighet påkalla inrättandet av ett betydande antal fasta tjänstebefattningar för vägväsendets skötande och således ett frångående av det nuvarande, huvudsakligen på frivilligheten vilande systemet och införande av ett mera byråkratiskt system, för vars inverkan i fördyrande riktning utskottet, särskilt på grund av de under kristidsåren vunna erfarenheterna uti ifrågavarande hänseende, hyser bestämda farhågor. *Den nuvarande organisationen har vunnit hävd för sig, den utgör ett beprövat led i den kommunala självstyrelsen och har den stora förtjänsten att den arbetar billigt. Genom tillskapandet av de föreslagna större distrikten försvinner*

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.*
(Forts.)

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

den överskådlighet och personalkänedom, som de nuvarande vägstyrelserna äga över väghållningen inom respektive distrikt, faktorer som säkerligen spela en betydande roll i fråga om möjligheten att begränsa och nedbringa kostnaderna för vägväsendet. Jag trotsar den, som kan jäva dessa förhållanden, som hittills rätt, och som man skulle upphäva genom att gå in för denna nya organisation.

Det har vidare sagts, att frågan kräver en snar lösning. Det må vara sant, och man hörde från herr Eriksson i Grängesberg, att han var på det klara med, att vi måste ha en ny väglag. Och vi ha från det hållet och från andra håll hört, att frågan om väglagen var något av behovet påkallat. Men då i det föreliggande förslaget en så lång övergångstid är fastslagen, så bör det icke vara omöjligt att inom den tiden åstadkomma ett väglagsförslag, som tager bort de brister, som äro mest i ögonen fallande. Man kan, om vilja finnes, som det sagts förut, med den övergångstid, innan lagen skulle träda i kraft, ha de största förhoppningar att kunna komma fram till en lösning av frågan, åtminstone samtidigt som kommunalskatteförslaget skall ligga på riksdagens bord. Jag skall icke upprepa vad som sagts här förut. Min ståndpunkt sammanfaller i huvudsakliga delar med vad som är anfört i herr Hermelins reservation.

Men jag skall be, herr förste vice talman, att få säga några ord med anledning av och göra några reflexioner till vad som här sagts från dem, som förordat ett antagande av det här föreliggande förslaget.

Herr Edén anförde, att biltrafiken revolutionerat vårt vägväsende. Jag tror ej, att det är rätta lösningen, att man skall ställa till med ännu en revolution, då det föreliggande förslaget är nog revolutionerande. Jag tror att man måste tillrättalägga en revolution först innan man tar ett steg ytterligare, som till och med från socialdemokratiskt håll anses radikalt. Herr Nilsson i Tånga har uttalat rätt stora betänkligheter i vilka jag i mångt och mycket skall instämma — och det var tillfredsställande att höra från det hållet — att detta förslag vore allt för radikalt att så med ens gå in för. Nu sade herr Edén att han ej hört något skäl som talar mot väglagsförslaget och som hade någon styrka. Jag vet ej hur herr Edén definierar styrkan, men efter mitt förmenande äro starka skäl anförda mot det föreliggande förslaget. Med den utveckling, som automobiltrafiken tagit inom vårt land, måste väl den princip, som hittills varit rådande, att jorden och jordbrukarna skola betala mer, vara orimlig i längden. Automobiltrafiken, som går från län till län, visar att detta ej är ett jordbrukarintresse. Det är ej längre ett jordbrukarintresse eller ortsintresse utan ett riksintresse i samma mån, som automobiltrafiken gör landvinningar. Nu måste denna fråga givetvis ses i ett sammanhang och tillrättaläggas i den utredning, som nu pågår angående kommunalskattefrågan.

Det sades vidare av herr Olsson i Broberg, att vi ha att vänta en ny trafikstadga, som gör det synnerligen svårt med väghållningen. Man skulle därför inrätta sig efter denna. Nej, herr Ols-

son i Broberg, kommer en sådan trafikstadga, så slå vi ihjäl den, liksom jag hoppas, att vi slå ihjäl denna väglag.

Jag skall ej uppehålla tiden längre, därför att det sagts rätt mycket i frågan förut. Jag är icke blind för de fördelar, som även det föreliggande förslaget, åtminstone i viss mån, skulle kunna giva Norrland och det statsanslag, som skulle givas till vintervägunderhållet. Denna fråga har hittills varit olöst och det är en sak, som varit betungande för oss. Men om jag väger skälen för och emot, finner jag, att denna fördel skulle köpas för dyrt för oss, och från dessa utgångspunkter, ber jag, herr förste vice talman att få yrka avslag på den nu föredragna paragrafen och på förslaget i dess helhet.

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

Herr **Hermelin**: Jag vill ej förlänga den redan långt utdragna debatten men vill tillåta mig att ingå på ett par repliker.

Det liberala partiets ärade ordförande, herr Edén, är visserligen ej nu närvarande, men jag kan ändå få säga att han, så vitt jag kan minnas, uttryckte sig så att jag i min reservation visat mig alltför karsk. Ja, det torde ej hava varit vidare artigt sagt, men menar herr Edén med karskhet, att man med en uppfattning, som man anser välgrundad, att man då har mod att ge den tillkänna, då kan jag finna mig i uttrycket. Emellertid förmodar jag, att herr Edén ändock ville ge mig en kompliment, vid det han nämnde, att under diskussionen man mest rört sig med skattefrågorna och ej med vad man åsyftade med lagen. Visserligen var mitt huvudargument dock de ökade kostnader, som detta vägförslag skulle medföra, och att jag ansåg, att man måste se till en rättvis fördelning av kostnaderna för vägbesväret, men jag var väl ändå inne på den reella innebörden av själva väglagen. Jag tror, att det emellertid skulle bli för långt, om jag framlade alla synpunkter för min önskan om förnyad utredning. Jag har ju i min reservation belyst frågan samt därvid även tagit hänsyn till de synpunkter, som fjolårets reservanter anfört, och som jag i år alltså gjorde mig till tolk för. Det mest vägande skäl för lagförslagets antagande anser herr Edén vara, att man skulle på större distrikt fördela väghållningskostnaden. I det förslag jag upptagit anges en klassificering av vägarna. Jag har nämnt dessa s. k. kungsvägar, ja, kungsvägarnas underhåll kan ske genom länsdistrikten. Vill man gå ännu längre, kan det ske genom än högre, nämligen så, att det blir ett riksintresse. Och vad naturaunderhållet beträffar, kan det som hittills tillhöra häradsdistrikten. Nu säger herr Edén, och jag tror, att även någon annan talare och även herr statsrådet var inne på den frågan — och i det senare avseendet skall jag återkomma — att det skulle bli svårt att klassificera vägarna. Ja det är möjligt, men jag säger, att vad våra förfäder kunde göra, det kunna även vi göra, och faktiskt är, att så länge vi tidigare haft en sådan klassificering av vägarna, har den varit till fromma för den allmänna samfärdseln. Så har det varit i utlandet, och så kan det även ånyo bli i vårt land, om man blott får det rätta greppet på denna sak. Jag begagnar tillfället att rätta ett missförstånd. Både

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

herr Olsson i Broberg och herr Hamilton ha ansett, att jag skulle vilja hindra automobiltrafiken. Det har ej varit min mening. Den har varit, att alla vägar böra vara tillgängliga för automobiltrafik, men jag menar, att man bör skilja på automobiltrafik på de stora stråkvägarna och trafik av de tyngre bilarna. Man har andra anspråk på vägunderhåll i detta fall än på våra små bilvägar. Man kan ej tillåtas fara fram på dessa som på de stora stråkvägarna. Jag vill ej lägga hinder i vägen för automobiltrafiken, utan snarare tvärt om.

Emellertid är det så, att herr statsrådet förordat det föreliggande förslaget. Detta var icke underligt att höra, då herr statsrådet tidigare, vid en undersökning som före riksdagens början gjorts, försökt göra samma åsikt gällande. Statsrådet stöder sin uppfattning därpå, att enligt hans uppfattning naturaunderhållet har växt väghållarna över huvudet. Det är en sanning med modifikation, därför att om herr statsrådet skulle ge sig i väg till sidoliggande områden, det där skulle visas, att vi nog kunna gå ut med att sköta vägunderhållet in natura. Det blir för de stora stråkvägarna, som hans yttrande gäller. Herr Edén var också inne på den saken, och det var ej underligt, ty man kan säga om Stockholm som om Rom, att alla vägar bära dit. Men det får väl länsstyrelsen i Stockholms län söka på bästa sätt lösa.

Nu har statsrådet också sagt, att huvudsaken är, att distrikten äro tillräckligt stora. Det ger jag honom rätt i. Statsrådet har emellertid klagat över, att inom detta väglagsförslag icke finnes någon planmässighet. Det är ju precis detsamma, som jag här framhållit, fastän jag kommit med ordet »kungsvägar». Det är den där planmässigheten, som jag anser måste vara ordnad, innan man tar ett sådant förslag som det föreliggande med därå följande kostnader. Nu har herr statsrådet ett korrektiv mot det. Det är väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som skall dirigera vägstyrelserna. Jag är icke övertygad om, att det blir bra med att man så där post festum får ett direktiv, som man ej på förhand känner till. Statsrådet nämnde, att min tanke ej vore någon »kungstanke», men jag vill säga, att om jag nu icke vill fullfölja min tanke, den som jag har haft i reservationen, nämligen att begära en utredning, utan inskränker mig till att endast yrka avslag, så hoppas jag, att statsrådet, om förslaget faller i dag, dock vill vara så »kunglig» att herr statsrådet vill taga hänsyn till de uttalanden, som blivit gjorda såväl i denna min reservation som här i övrigt sagts mot detta väglagsförslag.

Med dessa ord ber jag att få vidhålla mitt yrkande om avslag på första paragrafen och på förslaget i dess helhet.

Herr Sköld: Herr talman! Blott ett par ord. Jag begärde ordet för att rikta en replik till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, men det må tillåtas mig att först säga ett par ord med anledning av herr Johanssons i Kälkebo anförande.

Herr Johansson i Kälkebo fann, att det var en motsägelse i mitt anförande, så till vida att jag sagt, att man kunde fått denna väglag i

fjöl, men längre fram uttalat mig emot det föreliggande förslaget. Det kan hända, att jag uttryckte mig något kortfattat. Jag menade, att i fjöl skulle jag för min del och, såsom jag tror, så gott som hela det socialdemokratiska partiet ha röstat för denna väglag, om skattefrågan fått stå öppen. Jag har erkänt, att jag ändrat mening och att jag i år skulle tvekat mycket att rösta för ett bifall till lagen, även om skattefrågan fått stå öppen, och jag förmodar, att den uppfattningen delas av flera av kammarens ledamöter, och min tvekan skall säkert bliva ännu större till nästa år. Det ligger, såvitt jag förstår, icke någon motsägelse i detta.

När jag åhörde herr statsrådets och chefens för kommunikationsdepartementet anförande, måste jag konstatera, att herr statsrådets uppfattning i denna sak rört sig, kanske icke så mycket, men i alla fall något, åt ett annat håll, än vad som varit fallet med åtskilliga andra kammarledamöters uppfattning. Men det var icke för att frambålla detta, jag begärde ordet. Herr statsrådet yttrade, att han ansåg den föreslagna fördelningen av vägskattebördan rättvis, därför att, som han uttryckte sig, jordbrukarna numera icke slita på vägarna så mycket, som skulle kunna anses stå i ett rättvist förhållande till den vägskattebördan, de nu bära. Jag skulle vilja fråga herr statsrådet: är det då numera arbetarna och löntagarna, som slita på vägarna? Det är ju på deras axlar, som de bördor, vilka man skulle taga från jordbrukarna, väsentligen skulle läggas. Om herr statsrådet icke menade, att det är arbetarna och löntagarna, som bära skulden till den ökade slitningen på vägarna och som därför skola bära de bördor, som det icke längre är rättvist, att jordbrukarna bära, måste jag konstatera, att det är ett något underligt sammanhang mellan herr statsrådets premisser och konklusioner. Ett sådant sammanhang är kanske icke alldeles riktigt i en kungstanke.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Herr Johansson i Kälkebo m. fl. torde ha missförstått mitt anförande, när jag pekade på den nu pågående utredningen. Det är ingalunda så, att kommunal-skatteskommittén med dess insiktsfulle ordförande i spetsen har några som helst svårigheter att göra en beräkning om, hur efter kommitténs mening skatten något så när rättvist skall fördelas. Jag tror, att det går för sig, även om riksdagen avskaffade alla fastighetsskatter. Det är således icke fråga om, att matematiken brister. Jag tilltror icke mig själv att i någon mån såsom ledamot av kommittén ha den förmågan, men jag vet, att det finns andra inom kommittén, och jag har särskilt nämnt kommitténs ordförande, som i detta avseende har mycket gott förstånd.

Det är icke alls att kunna göra beräkningar det gäller, utan det gäller avvägningen i riksdagen för den ena gruppen av skattedragare i förhållande till den andra, för det ena skatteobjektet i förhållande till det andra, och då skola herrarna icke med fagert tal och fraser försöka övertyga mig eller någon annan om, att därest man släppt en del av den skatt, som nu ligger på jorden, man sedan skulle reflektera på den möjligheten att återföra något av denna skatt.

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

Detta tal om att vi äro fullständigt lika fria vid prövningen då som nu, och att det icke alls är något föregripande i själva frågan, att det blott är ett provisorium, det talet har intet verkligt underlag. Då kunde herrarna lika gärna gå med på att nu taga detta lagförslag med ett provisoriskt bibehållande av den nuvarande skattefördelningen, då ju lagen, försävt jag förstår, icke skall träda i kraft, förrän vi inom riksdagen haft möjlighet att pröva ett kommunalskatteförslag. Hur snart detta kommer att läggas fram för riksdagen, vet jag icke. men om allt går efter beräkning, blir kommittén på förvintern färdig med sitt förslag. Hur lång tid myndigheterna och Kungl. Maj:t skola ha på sig, innan förslaget kan läggas fram för riksdagen, har jag ingen möjlighet att bedöma, men allt talar för att ett nytt kommunalskatteförslag kan prövas av riksdagen, innan den nya väglagen träder i kraft. Vore det så, att man verkligen menade allvar med talet om att själva skattefrågan skall prövas obundet och fritt, så kunde man lika gärna taga en ny väglag med det nuvarande repartitionstalet. Jag tror icke på detta resonemang, utan nu är det nog meningen att göra en kommunalskattereform på detta begränsade område. Det är realiteten, det är kärnan.

Det är icke alls fråga om att kommunalskattekommitténs arbete försvåras, utan det är så, att själva lösningen av frågan försvåras, och när så är, herr talman, har jag ansett att jag måste rösta för avslag på förslaget, icke därför att en ny väglag icke skulle vara behöfelig, utan därför, att detta förslag skulle medföra sådana konsekvenser ur kommunalskattesynpunkt, som man måste försöka avvärja.

Chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet **Lübeck:** Herr förste vice talman, mina herrar! Jag begärde ordet för att svara herr Sköld på en fråga, som han riktade till mig. Först vill jag emellertid uppehålla mig vid något annat i herr Skölds anförande. Han yttrade, att han förra året ämnat rösta för väglagen, om man icke gjort ändring i skattefrågan. Det innebär således, att herr Sköld menar, att den nuvarande vägfyrksfördelningen borde vidmakthållas vid genomförandet av vägreformen. Såvitt jag förstår, har dock både från herr Skölds och hans meningsfränders sida givits ett oförtydligt uttryck åt, att en sådan anordning även enligt deras mening måste betraktas som orättvis mot jordbrukarna. Om den rättvisa, som man sökt finna i det nu föreliggande förslaget, är den matematiskt riktiga, kan jag givetvis icke yttra mig om, men jag vågar dock tro, efter vad jag inhämtat i detta avseende, att det är en mera rättvis belastning, än som skulle bli följden, för den händelse man bibehölle den nuvarande vägfyrksfördelningen vid ett genomförande av vägreformen.

När herr Sköld frågade mig, om jag ansåg det riktigt, att man på detta sätt avlastade vägbördan från jordbrukarna och i stället lade den på arbetare och löntagare — jag förmodar, att herr Sköld i detta fall kunnat inskränka sig till att endast säga löntagare, ty arbetarna äro väl också löntagare — så vill jag svara, att jag anser, att man med det föreliggande förslaget skulle få en skäligen avlastning av bör-

dan från jordbrukarna, och vidare att med de bidrag till vägbördans bärande, som man får genom automobilskattemedlen, som ju icke tagas från arbetare och löntagare, den återstående vägtungan, såvitt jag kan bedöma, blir nöjaktigt rättvist fördelad på alla skattedragare. Därtill vill jag särskilt understryka, att automobilerna numera äro och med varje dag alltmera bliva var mans nyttighet.

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

Herr Osberg: Herr förste vice talman! Jag begärde ordet för att lämna en upplysning om, hur det verkar i ett vägdistrikt, där man för någon tid sedan frångått naturaunderhållet. Det hava vi gjort i det vägdistrikt, jag tillhör, och det har visat sig verka till full belåtenhet i stort sett. Vi hade tänkt oss, att utgifterna skulle bli mycket större och att det skulle bli missnöje med det hela, men det har icke visat sig vara fallet. Visserligen får man erlægga skatten kontant, men det står varje jordbrukare fritt att åtaga sig körslor och därigenom tjäna in något till vägskatten. Vi övergingo till detta system, därför att vi voro nödda och tvungna därtill. Man kunde icke på det gamla sättet nöjaktigt underhålla vägarna.

Vi ha det nu så, att arbetet utlämnas på entreprenad till olika jordbrukare, vägbit efter vägbit, och sedan är det fyra stycken fast anställda, som vintertiden krossa det vägmateriel som skall användas under den kommande sommaren; under mellantiden ha dessa fast anställda uppsikten över vägarna. Om där inträffar ras etc., få de se till, att vägarna äro i stånd att kunna mottaga den trafik, som kan ifrågakomma.

Jag tycker, det är egendomligt, när herrarna här ställa sig så odeciderade till detta förslag. Det är ju något nödvändigt, som vi icke kunna undgå, och det är blott fråga om en tidsfrist. Det är också egendomligt att höra herr Sköld tala om denna fördelning av avgifterna. Det är väl ändå på det sättet, att jordbrukaren skall få betala skatt, i den mån han har inkomst, och fördelningen anser jag i detta fall vara rätt så tilltalande. Jag tror icke, att man behöver stå och beskärma sig över, att den ena parten skulle bli värre ansatt än den andra. Det är nog icke på det sättet, utan beskattningen skall ju ske efter den inkomst, man har. Har en arbetare icke någon inkomst att skatta för, får han icke erlægga någon vägskatt, och denna skatt kommer också att drabba jordbrukaren i proportion till hans inkomst. Jag kan icke inse, varför man icke kan ena sig om detta förslag. Det är enligt mitt förmenande rätt så bra, och jag tror verkligen, att det skulle vara olyckligt, om man icke ginge med på det.

Jag ber, herr förste vice talman, att på det varmaste få hemställa om bifall till föreliggande förslag.

Herr Rehn: Herr förste vice talman! Det var egentligen för att säga ett ord till herr Sköld, som jag begärde ordet, men nu har jag blivit förekommen särskilt av herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, så att jag skall icke yttra mig vidare

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

därom. Men eftersom jag fått ordet, måste jag rikta en liten replik till herr Brännström, som nyss talade från denna plats.

Han framhöll särskilt, att skattegrunden bör provas i samband med kommunalskattefrågan i dess helhet. Därom har talats så mycket i dag, och jag har tidigare i mitt första anförande utvecklat min uppfattning härvidlag. Flera talare efter mig hava också sagt, att denna omständighet icke borde vara något hinder för att nu taga detta förslag. Det är icke något hinder för att vägskattefrågan ändå kan tagas upp, i den mån kommunalskattesakkunniga anse det behöfligt att göra ändring.

Vidare framdrog herr Brännström i dag reservationen från i fjol och talade om den olycka, som skulle ske, ifall man frånginge de nuvarande anordningarna i fråga om vägstyrelser, med deras goda och framför allt billiga arbete. För min del vill jag säga, att jag icke alls vill bestrida, att det kan finnas vägstyrelser, som utföra ett gott arbete, kanske till och med ett billigt arbete. Det skall jag ingalunda förneka. Men att väghållningen icke skulle kunna skötas lika bra med en annan organisation, utan att det i genomsnitt behöfde bli dyrare, än för närvarande är fallet, det kan ingen överbevisa mig om.

När frågan i fjol förelades riksdagen, fick jag den bestämda uppfattningen, både av artiklar i tidningspressen och av föredrag, som höllos inför utskottet, att oppositionen mot själva grundtanken i detta förslag — och det var ju mot den, som herr Brännström vände sig — till övervägande del härrörde från tjänstemännen inom facket och andra personer, som kanske själva befinna sig i den ställningen, att de måhända ha litet svårt att se denna sak ur en fullt objektiv och opartisk synvinkel. Om jag till denna kategori även räknar de många ledamöter och ordförande i vägstyrelser, som i fjol motionerade och stredo mot detta förslag, så vill jag visst icke säga, att jag tror, att detta skedde av något själviskt ekonomiskt intresse från deras sida, utan jag tror snarare, att man får hänföra det till den allmänmänskliga obenägenheten att vara med om att avsätta sig själv.

Jag vill också säga, att det myckna beröm, som de nuvarande vägstyrelserna fått, må vara dem väl unnat, men för min del åtminstone skulle jag tro, att det kanske hade varit ännu mera verkningfullt, om icke den lovsjungande kören varit uppblandad med så många röster ur de egna leden.

Nu nämnde herr Brännström, om jag hörde rätt vad han sade, att han i fjol hade talat emot den von Sneidernska reservationen, som den kallades, men i slutvoteringen hade han röstat för densamma. Jag hoppas, att herr Brännström är konsekvent även i år, så att han även nu röstar för det förslag, som han nyss talade emot.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr **Johansson** i Brånalt: Herr förste vice talman, ärade kamrater inom kammaren! De synpunkter, som jag framhöll förra året

vid den debatt, som hölls, då det gällde den nya väglagen, hava icke här förts på tal, och jag kan därför icke uraktlåta att något beröra dem.

Det är ju allmänt erkänt, att orsaken till den numera inträdda fördyringen av vägunderhållet till största delen är att söka i den motortrafik, som är rådande på våra landsvägar. Dessa automobiler och motorfordon äro mest tillfinnandes hos städernas befolkning, som i de allra flesta fall äger de automobiler, som trafikera landsbygdens vägar. Vi ha till följd av dessa förhållanden icke sådana vägar, som den ökade motortrafiken kräver, utan vi behöva bättre vägar, däri vill jag på det kraftigaste instämma, men det är också erkänt av alla, att vi böra genom den nya väglagen söka att få en bättre utjämning av den vägtunga, som nu åligger jordbrukarna, och få en rättvisare fördelning av densamma på alla landets skattedragare. Men hur har det förslag, som utskottet kommit fram med, fyllt denna uppgift? Hur ställer sig den rättvisa fördelningen mellan städerna å ena sidan och köpingar och municipalsamhällen å andra sidan? Köpingar och municipalsamhällen skola allt fortfarande ingå i vederbörande väghållningsdistrikt, men städerna skola vara befriade därifrån. Nu veta vi litet var, att här finnas köpingar och municipalsamhällen, som ha en mångdubbelt större befolkning än vad en hel del städer ha, och i dessa smärre städer är den avgift, som vederbörande skattedragare skall erlägga för gatuunderhållet, mycket lindrig, medan däremot invånarna i köpingar och municipalsamhällen, till följd av att de äro indragna i väghållningsdistrikten, drabbas av mycket tunga vägbördor. Var finns den likställighet, som detta förslag syftar att åstadkomma? Detta gäller såväl den kungl. propositionen från förra året som det utskottsbestående, vilket här föreligger, och även den reservation, som under förra året avgavs av herr von Sneidern m. fl. Jag är fullständigt förvissad om att om den lagstiftande församlingen vill åstadkomma en jämnare fördelning av bördorna för vägunderhållet, måste man försöka reda ut denna fråga och låta även städerna ingå i vederbörande väghållningsdistrikt, på sätt som föreslagits i den reservation, som jag förra året avlämnade i det särskilda utskott, som behandlade den kungl. propositionen.

Vi hörde av herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, att han ansåg, att genom ett bifall till detta utskotts-förslag skulle jordbrukarna beredas en lättnad i sin tunga med en tredjedel. Jag tror knappast, att detta lagförslag kan ha en sådan kraft, men min övertygelse är, att fastän utskottets förslag icke skipar full rättvisa och jämnt fördelar denna vägtunga på vårt lands befolkning i den utsträckning, det borde göra, innebär det dock en fördel för oss jordbrukare, som vi icke böra helt och hållet bortse ifrån. Även om det icke medför en lättnad av en tredjedel, såsom herr statsrådet omnämnde.

När det nu gäller att taga ställning till frågan, har jag samma syn på tingen, som jag hade förra året, och jag kommer att vid den blivande voteringen skänka min röst åt jordbruksutskottets

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

förslag i förevarande fråga. Vad beträffar de reservationer, som här avgivits, och särskilt den, som avlämnats av baron Hermelin, där han vill slå fast, att såsom allmänna vägar skola i detta avseende betraktas endast de s. k. kungsvägarna, så anser jag, att detta skulle för en stor mängd av vår befolkning i de flesta delarna av vårt land icke lända till det åsyftade gagnet, ty det blir då många vägar inom vårt land, som icke kunna räknas till kungsvägar, men på vilka automobiltrafik i mycket stor utsträckning äger rum, och underhållarna av dessa mindre vägar skulle ju komma att bli orättvist betungade. Därför är det min övertygelse, att det icke skulle vara lyckligt, om det förslag, som innefattas i herr Hermelins reservation skulle genomföras.

Vad angår de hinder för denna väglags antagande som från socialdemokratiskt håll påståtts skola ligga däri, att icke kommunalskattefrågan är utredd, så tror jag icke på dessa hinder. Man säger, att om vi antaga en sådan lag, innan skattereformen är genomförd, kunna vi icke sedan på jordbrukarna återföra någon del av den vägtunga som nu avlyftats från jordbrukarna. Men jag tror, att varje individ, som känner litet till den nuvarande orättvisa fördelningen av vägtungan som trycker jordbrukarna i betydligt högre grad, än som är med rättvisa och billighet överensstämmande, måste inse, att någon återföring av den tunga, som jordbrukarna genom detta förslag skulle befrias ifrån, aldrig vid en blivande kommunalskattereform bör kunna ifrågasättas.

Jag skall icke göra något yrkande men jag har velat deklarerat min ståndpunkt, och jag är övertygad om, att vi få icke en full likställighet genomförd beträffande fördelningen av vägunderhållet i vårt land, om vi icke slå in på den vägen, som jag nyss nämnde, nämligen att låta städerna deltaga i vägunderhållet. Jag hänvisar till den reservation som jag avgav i fjol, som innebar, att de städer, som icke deltaga i landsting, skola utgöra särskilda väghållningsdistrikt och att de gator, som inom dessa städer, lika väl som inom andra städer, förbinda olika stadsdelar med varandra eller förbinda staden med landsbygden, skola räknas till allmänna vägar, men att däremot andra gator skola vara jämställda med enskilda vägar på landet, och härvid åsyftas icke blott enskilda i den bemärkelsen, att flera skola underhålla den, utan det finnes i en hel del städer gator som mycket väl kunna jämföras med de enskilda vägar, som den enskilde jordbrukaren får underhålla på sitt jordbruksområde. Det är den enligt mitt förmenande enda rätta lösningen av denna fråga, en lösning, som avser att få till stånd full likställighet, då det gäller underhållet av våra allmänna vägar.

Herr **Brännström**: Herr förste vice talman! Endast en kort replik till herr Rehn. Herr Rehn nämnde i sitt anförande, att ingen vill försvara de nuvarande skattegrunderna. Jag har såväl föregående år som i mitt förra anförande i dag framhållit, att jag icke är belåten med den nuvarande skattegrunden och icke heller med

vad som föreslås i utskottets betänkande, utan jag vill, att rättelse skall ske i avvägningen vid en blivande kommunalskattutredning.

Vidare sade herr Rehn, att naturaunderhållet var dömt att försvinna. Det behöver icke dömas, herr Rehn, det kan försvinna frivilligt på annat sätt, nämligen genom de ändringar, som gjorts i 12 § i väglagen, och jag tror, att det vore lyckligt att i någon mån avvakta erfarenheten i detta hänseende, innan man slutligen går in för ett så pass revolutionerande förslag som detta.

Så påstod herr Rehn, att ingen kunnat övertyga honom om att vägunderhållet skulle bli dyrare, om det ombesörjes landstingsvis än om det, såsom nu, sker genom smärre väghållningsdistrikt. Jag är övertygad om motsatsen, och då få våra övertygelser stå mot varandra. Jag är icke rädd för, hur skiljedomen kommer att utfalla i detta fall.

Vidare sades det, visserligen något vagt, att det var ordförande och ledamöter i vägstyrelserna, som i rätt stor utsträckning varit motståndare till detta lagförslag, och det berodde naturligtvis därpå, att ingen vill avsätta sig själv. Ja, jag vet icke, om det skall ligga någon i fatet, att han har varit med i en vägstyrelse under en lång följd av år. Är det så, att en därigenom vunnen erfarenhet icke skall givas något vitsord utan tvärtom skall anses vara till skada, då må det ju vara riktigt, men för min del har jag ansett förhållandet vara det motsatta. En sakkunskap, som först skall lära sig saken, är, tycker jag, icke så mycket värd. Det beror naturligtvis på läromästaren i detta fall. Herr Rehns anmärkning träffar i varje fall icke mig. I 20 år har jag tillhört vägstyrelsen utan någon ersättning, och en avsättning tager jag mycket lugnt.

Vad beträffar konsekvenserna av mitt yttrande föregående år och mitt tillkännagivande, huru jag då skulle rösta, vill jag säga, att jag då angav skälen härför, och jag har i mitt förra anförande angivit skälen, varför jag, i olikhet mot vad jag gjorde föregående år, nu kommer att rösta för avslag. Jag anförde, att det var förnämligast av det skälet, att statsbidraget i år enligt jordbruksutskottets förslag är sänkt med 10 % jämfört med föregående års förslag.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Johansson** i Kälkebo: Endast några korta ord med anledning av en föregående talares yttrande. Jag kan icke förstå, att det skall verka hindrande för kommunalskattutredningen, att man har antagit en väglag. Jag skulle snarare tro, att denna utredning är lättare att åstadkomma, om man har konstruktionen på hur vägarna skola hållas klara, än om denna konstruktion svävar helt och hållet i luften. Skulle man draga ut konsekvensen av denna ståndpunkt, skulle naturligtvis alla våra kommunalförvaltningslagar vara till hinder för utredningen rörande den blivande kommunalskattereforment, ty de verka naturligtvis på fullkomligt samma sätt.

Vad sedan beträffar denna administration, så skulle jag vilja göra ett tillägg till vad jag sade förra gången, och det är, att jag aldrig

*Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)*

Ang. lag
om allmänna
vägar
på landet.
(Forts.)

kan få för mig, att om väghållningsdistrikten skola anordna sin väghållning på det sättet, att distrikten själva skola utföra väghållningen, detta kan ske, utan att man får inrätta en administration av rätt så vidsträckt omfattning. Det var endast detta jag ville säga.

Herr **Olofsson** i Digernäs: Jag har begärt ordet endast för att jag vill hava till protokollet antecknat, att jag kommer att rösta för avslag på det nu framlagda förslaget till ny väglag.

Herr **Hamilton**: Blott ett par ord. De riktlinjer, rörande vilka herr Hermelin ville ha utredning, ha, såvitt jag vet — och jag har fått det från ganska säkert håll — varit föremål för utredning såväl av vägkommissionen som av sakkunniga. Därför antager jag, att en ny utredning icke är av behovet påkallad.

Herr Sköld frågade, huruvida meningen var att genom en minskning av den börda, som trycker på jordbrukarna, högre belasta löntagarna. Enligt de beräkningar, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen gjort, skulle genom det nya förslaget icke någon högre belastning av löntagarna per bevillningskrona äga rum, detta beroende därpå att automobilskatten tillkommer och att staten även bidrager till vintervägunderhållet. Det är således dessa nya inkomster, som skola lindra vägbördorna för jordbruket. Det är något djärvt, när herr Sköld påstår, att herr Edén och jag sätta skattefrågan främst och betrakta vägunderhållsfrågan som en sekundär fråga. Jag ber att få erinra herr Sköld om att under förlidet år innebar det särskilda utskottets förslag avslag på lagen, men såväl herr Edén som jag anslöto oss till ett positivt förslag, som framfördes i den von Sneidernska reservationen. Och vidare vill jag erinra om att vi i år under debatten anslutit oss till ett positivt förslag till förbättrat underhåll av vägarna, och att vi icke kunna gå med på en skattefördelning, som skulle höja skattebördan för jordbrukarna till förmån icke allenast för löntagarna utan även för storkapitalet, storindustrien och de godsägare, vilka ha sina inkomster av arrenden.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på godkännande av förevarande paragraf enligt utskottets förslag, dels ock på avslag å såväl utskottets förslag till berörda paragraf som lagförslaget i dess helhet; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition.

Den, som vill, att kammaren godkänner 1 § i jordbruksutskottets föreliggande förslag till lag om allmänna vägar på landet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets förslag till berörda paragraf som lagförslaget i dess helhet.

Omröstningen utföll med 64 ja, men 117 nej; och hade kammaren alltså avslagit såväl utskottets förslag till förevarande paragraf som lagförslaget i dess helhet.

Utskottets hemställan förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagförslaget.

Ang. lag om allmänna vägar på landet.
(Forts.)

§ 2.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget andra lagutskottets utlåtande, nr 17, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

I nedan nämnda inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, vilka behandlats av andra lagutskottet, hade föreslagits,

i motionen nr 112 i första kammaren av herr *Lindhagen*, att riksdagen ville för sin del antaga ett i motionen formulerat förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal; samt

i de lika lydande motionerna nr 111 i första kammaren av herr *Möller* och nr 143 i andra kammaren av herrar *Nilsson* i Tånga och *Eriksson* i Grängesberg, att riksdagen ville för sin del antaga ett i sistnämnda motioner formulerat förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Utskottet hemställde att riksdagen, med anledning av förevarande motioner, ville för sin del antaga ett av utskottet framlagt förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Reservationer hade likväl avgivits:

av herrar *Sigfrid Hansson*, *Franzén*, *Hage*, *Svensson* i Skönsberg och *Olovson* i Västerås i fråga om 1, 2 och 12 §§ i det av utskottet framlagda lagförslaget;

av herr *Lindhagen*, som hemställt att riksdagen, med bifall till den av honom avgivna motionen, måtte för sin del antaga det däri innefattade lagförslaget;

av herr *Bror A. Petré*n, som, med instämmande i huvudsak av herrar *Hult* och *Ödström*, hemställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

av herrar greve *Spens*, *Lundell*, *Magnusson* i Skövde och *Sundling*, vilka ansett, att utskottet bort avstyrka förevarande motioner.

Sedan herr förste vice talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Herr **Magnusson** i Skövde, som yttrade: I avseende å föredragnings sättet av andra lagutskottets utlåtande nr 17 hemställas:

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeaftal.
(Forts.)

att detsamma må företagas till avgörande på det sätt, att först föredrages det av utskottet framställda lagförslaget, där så erfordras paragraf- och momentvis, med promulgationsstadganden, ingress och rubrik sist;

att sedan lagförslaget blivit genomgånget, utskottets hemställan föredrages;

att vid behandling av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet;

att lagtext ej må behöva uppläsa i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres;

att för den händelse lagförslaget kommer att i en eller annan del återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att, vid ärendets förnyade behandling, i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämnkningar, som kunna föräledas av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar; samt

att utskottet lämnas öppen rätt att i avseende å nummerbeteckning av paragrafer och moment vidtaga sådana ändringar, som påkallas av kamrarnas beslut.

Denna hemställan bifölles.

Det av utskottet framlagda lagförslaget.

1 §.

I det lagförslag rörande förevarande ämne, som innefattades i herr Lindhagens ovanberörda motion, hade åt 1 § givits följande lydelse:

1 §.

1 mom. Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, innan denna lag trätt i kraft, upplåtits till brukande mot lega, och gäller avtalet för viss tid, skall, där arrendetiden utgår före den 1 januari 1928, arrendetiden varda förlängd till och med den dag under nämnda år, som motsvarar den, å vilken avtalet eljest skolat upphöra att gälla.

2 mom. Lag samma, som i 1 mom. sägs, vare därest upplåtelse, som där omförmäles, avser jord, som äges av bolag eller förening för ekonomisk verksamhet eller ock av enskild person, som ej är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, samt uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen.

I samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman skola vid bedömande av dennes skyldighet att underkasta sig arrendeförlängning enligt denna lag betraktas såsom en fastighet.

3 mom. Avser arrende jord, som av upplåtaren innehaves allenast med nyttjanderätt, må arrendetiden ej förlängas utöver upplåtarens besittningstid. Ifråga om sådant arrende skall vad här nedan stadgas om jordägaren äga tillämpning å upplåtaren.

4 mom. Varder arrendetid förlängd i enlighet med denna lag, skall beträffande arrendevillkorens bestämmande gälla vad i 3, 4 och 5 §§ stadgas.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendavtal.

(Forts.)

Enligt utskottets förslag skulle paragrafen lyda sålunda:

1 §.

1 mom. Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, där huvudgården äges av bolag eller ekonomisk förening, innan denna lag trätt i kraft, upplåtits till brukande mot lega, och gäller avtalet för viss tid, skall, där arrendetiden utgår före den 1 januari 1928, efter påfordran av arrendatorn arrendetiden varda förlängd till och med den dag under nämnda år, som motsvarar den, å vilken avtalet eljest skolat upphöra att gälla.

Lag samma vare, därest upplåtelse som ovan sägs avser annan jord, vars ägare uppenbarligen innehar jorden eller fastighet, varav den utgör del, huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen utan att, om han är enskild person, vara mantalsskriven å ifrågavarande fastighet eller å fastighet, som därmed är i sambruk. I samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman skola vid bedömande av dennes skyldighet att underkasta sig arrendeförlängning enligt denna lag betraktas såsom en fastighet.

Avser arrende jord, som av upplåtaren innehaves allenast med nyttjanderätt, må arrendetiden ej förlängas utöver upplåtarens besittningstid. I fråga om sådant arrende skall vad här nedan stadgas om jordägaren äga tillämning å upplåtaren.

2 mom. Varder arrendetid förlängd i enlighet med denna lag, skall beträffande arrendevillkorens bestämmande gälla vad i 3, 4 och 5 §§ stadgas.

Herr Sigfrid Hansson m. fl. hade uti sin förenämnda reservation hemställt, att riksdagen måtte godkänna paragrafen i följande avfattning:

1 §.

1 mom. Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, innan denna lag trätt i kraft, upplåtits till brukande mot lega, och gäller avtalet för viss tid, skall, där arrendetiden utgår före den 1 januari 1928, efter påfordran av arrendatorn arrendetiden varda förlängd till och med den dag under nämnda år, som motsvarar den, å vilken avtalet eljest skolat upphöra att gälla.

Lag samma vare, därest upplåtelse som ovan sägs avser annan jord, vars ägare uppenbarligen innehar jorden eller fastighet, varav den utgör del, huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen utan att, om han är enskild person, vara mantalsskriven å ifrågavarande fastighet eller å fastighet, som därmed är i sambruk.

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)

I samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman skola vid bedömande av dennes skyldighet att underkasta sig arrendeförlängning enligt denna lag betraktas såsom en fastighet.

Avser arrende jord, som av upplåtaren innehaves allenast med nyttjanderätt, må arrendetiden ej förlängas utöver upplåtarens besittningstid. Ifråga om sådant arrende skall vad här nedan stadgas om jordägaren äga tillämpning å upplåtaren.

2 mom. Varder arrendetid förlängd i enlighet med denna lag, skall beträffande arrendevillkorens bestämmande gälla vad i 3, 4 och 5 §§ stadgas.

Efter föredragning av paragrafen anförde:

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman, mina damer och herrar! Det är ett snart nog både gammalt och känt ärende, som här föreligger till kammarens avgörande. Det är nämligen fjärde året i rad, som kammaren har att besluta ifråga om s. k. tvångsförlängning av arrendeavtal. Jag skall, då jag nu går att yttra några ord i denna fråga, be att få säga, att den synes mig vara så pass utdebatterad, att det torde vara överflödigt att här ingå på någon längre debatt i densamma, och jag skall därför försöka att för min del fatta mig så kort som möjligt.

Meningen med det föreliggande förslaget har ju varit, att det skulle utgöra en provisorisk lagstiftning, som senare skulle efterföljas av en annan och definitiv, nämligen en tvångsfriköpningslag av vissa brukningsdelar. Om, vilket jag för min del betvivlar, det föreläg skäl för en sådan provisorisk lagstiftning, vid ett tidigare stadium, när förslag till det definitiva lagförslaget ännu icke var utarbetat, och när man icke hade någon aning om i vilken form den komme att te sig, så föreligger det givetvis ännu mindre skäl att gå in för en provisorisk lag nu, då jordkommissionens lagförslag i detalj utarbetats. Man har givetvis sökt ett motiv för lagen däri, att i avvaktan på en tvångsavlösningslag vederbörande jordägare skulle, när nämligen tvångsavlösningen förväntades bli genomförd, begagna sig av den rätt, han hade att, när arrendetiden utlöpte, avlägsna vederbörande arrendator, för att därigenom förhindra, att han med lagstiftningens hjälp finge inlösa den mark, som han arrenderar. Det är uppenbart och har tidigare påpekats att när man framlade förslaget om tvångsförlängning av arrendeavtal, gav man därigenom i viss mån jordägarna en varning om vad som skulle kunna komma och en anledning, att när nu förslaget icke blev lag, begagna sig av rätten att, när arrendetiden var ute, avlägsna arrendatorn, och man skulle också ha kunnat vänta, att denna rätt begagnats i påfallande stor utsträckning under de fyra år, som ha förflutit sedan första lagförslaget i denna riktning år 1919 i form av en kungl. proposition förelades riksdagen. Jag tror mig våga säga, att erfarenheten under de gångna åren icke visat, att jordägarna i någon otillbörlig utsträckning avhyst arrendatorer. Det är uppenbart, att man kan påvisa ett och annat fall av avhysning av arrendator, som kan sägas

vara av beskaffenhet att kunna klandras. Men härvid är dock att märka, att när man, såsom faktiskt skett, så att säga med ljus och lykta sökt att uppleta alla möjliga sådana fall och likväl kunnat påpeka endast ett fåtal, detta i och för sig icke enligt min uppfattning är tillräckligt för att motivera en lagstiftning av det ingripande slag som den föreliggande.

Jag ber att med några få ord få erinra om vad frågan egentligen gäller. Jag bortser då ifrån det förhållandet, att förslaget föreligger i ett, om jag så får säga, betydligt urvattnat skick, och ser på frågans principiella sidor. Vi ha i vårt land ett mycket stort antal arrendeavtal, ingångna under fullt laga former och på grundval av vår nyttjanderättslag, en omfattande, detaljerad och — jag får säga — betydande och betryggande lag. När avtal ingås, står det ju klart för båda parterna, att när avtalstiden är ute — det bör ju vara klart, även klart för arrendatorn — att han givetvis löper en risk att få lämna arrendet. Genom en senare lag vill man nu utan vidare omändra alla avtal, icke för bägge parterna, så att likhet för lagen uppstår, utan för ena parten. Förpliktelsen kvarstår för ena parten men icke för den andra och detta strider enligt min uppfattning mot principen om den likhet inför lagen, som vi i vårt land sökt hävda. Man skulle möjligen kunna motivera en sådan undantagslagstiftning, därest man kunde påvisa talrika fall av uppenbara missbruk från jordägarens sida, där man utan tillräckliga skäl avlägsnat arrendatorn från den arrenderade gården. Om dessa fall varit talrika, skulle naturligtvis en lagstiftning till arrendatorernas skydd vara bättre motiverad än vad det nu är fallet, och man skulle kunna medgiva, att det skulle föreligga ännu ett skäl för en dylik lagstiftning, därest arrendetiden, utan att andra orsaker föreläge, tenderade att bli alltför kort. Nu säga motionärerna och utskottet, att så verkligen är förhållandet, att det visat sig, att utvecklingen går emot kortare arrendeavtal ända ned till ett år. Det har häremot inom utskottet påvisats — och jag tror, att en och var i jordbruksförhållanden kunnig person kan vitsorda detta — att företeelsen av kortare arrendeavtal under de senare åren ganska intimt sammanhänger med jordbrukets nuvarande ekonomiska läge. Det är uppenbart, att de arrendeavtal, som ingingos under kristiden, då man hade ett lågt penningvärde och följaktligen höga arrenden, blivit ofördelaktiga för arrendatorerna, och det är uppenbart, att det legat i båda parternas intresse att icke ingå allt för långa arrendeavtal. Jag ber att få påpeka, att utskottsmajoriteten i sitt utlåtande — om man kan tala om utskottsmajoriteten, där av utskottets 16 ledamöter 14 äro reservanter — i slutet av utlåtandet säger följande: »En särskild förmån av arrendeförlängningslagen är, att den bereder tillfälle till prövning även till arrendatorernas förmån av arrendevillkor, som under kristiden med dess låga penningvärde tillkommit.» Det synes mig, att man knappast kan få ett starkare skäl mot den föreslagna lagen än just utskottets här uttalade mening. Ty om under kristiden tillkomna arrendeavtal behöva omjusteras och ändras till arrendatorns förmån, kan det uppenbarligen icke ligga någon mening

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)*

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)

i att fastläsa arrendeavtalen t. o. m. 1928, utan det måste då vara förmånligare med kortare arrendeavtal. Nu kan man ju visserligen häremot invända det, att arrendatorn, då han kan påfordra förlängning av arrendet, också kan påfordra en jämkning i arrendeavtalet, men det är i varje fall en omgång, som blir minst sagt ganska tvistig för båda parterna, och som knappast i detta fall kan anses vara en bättre utväg. Sådan jämkning kan dessutom endast påfordras i samband med arrendetidens utgång.

Nu har emellertid utskottsmajoriteten — jag får väl använda detta här mycket oegentliga uttryck — i alla fall enat sig om ett förslag, som inskränker sig till att omfatta endast från bolag arrenderad jord och arrenden hos uppenbara skogsspekulanter. Det påvisades under förra året, då en liknande reservation var före, huru- som det skulle medföra en stor olikhet för varandra närboende arrendatorer. Det påvisades, huru det kunde inträffa, att beträffande arrenden under samme ägare den ena delen av arrendatorerna skulle falla under lagen och den övriga delen utanför. Såvitt jag kunnat se, kommer detta att inträffa även med det föreliggande förslaget, ty enskild ägare kan innehava en viss fastighet under bolagets form och äga en annan fastighet under enskild äganderätt och följaktligen komma arrendatorerna under fastigheterna i ena fallet att falla utanför lagen och i det andra fallet under densamma. Jag tror, att detta skulle medföra en ganska egendomlig uppfattning om riksdagens sätt att lagstifta, förutom att arrendatorerna uppenbarligen borde få lagens skydd såväl i ena som andra fallet.

Jag skall icke upptaga tiden med en mera ingående granskning av lagförslaget och dess avfattning. Jag vill dock påpeka, att detsamma lider av mycket betydande oformligheter. I 2 § stadgas, att exempelvis för det fall att en jordägare låtit på förhand »på lager», såsom en ledamot av utskottet uttryckte sig, stycka sin fastighet, skulle denna fastighet vid lagens tillämpning betraktas såsom en och samma fastighet. Jag kan icke neka till att jag fann det litet underligt, att detta yrkande framställdes från samma håll, där man var mycket angelägen om att icke några inskränkningar skulle göras, som voro ägnade att lämna luckor, varigenom man kunde kringgå lagen. Ty när lagen enligt utskottets förslag var avsedd att omfatta fastigheter ifrån 2 hektar till 25 hektar av inägojord och om styckningslotterna finnas i samma ägares hand samt fastigheten skulle betraktas såsom en, skulle, såvitt jag kan finna, därigenom givas möjlighet att komma förbi lagen, i det att, om sammanlagda arealen av lotterna skulle uppgå till mer än 25 hektar, den sålunda icke faller under lagen. Detta ha vederbörande uppenbarligen ej begripit.

Man har vidare exempelvis i sista paragrafen infört ett stadgande, att från lagen undantagas ekonomiska föreningar och egna-hemsbolag, som erhållit lån från statens jordförmedlingsfond eller egnahemsblånefond, men, säger man: »Dock att därvid småbruk ej i oträngt mål må förvandlas till tomtmark och att innehavare av sådant må, därest han önskar det, i allt fall bibehållas i det mot-

svarande jordbruk å egendomen på skäligen villkor.» Jag tror, att det kommer att bli synnerligen svårt med tillämpningen av denna lagparagraf, icke blott därför att begreppen »småbruk» och »oträngt mål» äro synnerligen svårdefinierade, utan även därför att, om en innehavare av ett småbruk, som exempelvis skulle lämpa sig att säljas till tomtmark, påfordrar att få ett annat i stället, detta möter stora svårigheter att tillmötesgå, och såsom paragrafen är avfattad behöver det icke vara någon innehavare på småbruket, utan man kan ändå fordra, att det icke får säljas. Man gör exempelvis gällande, att det bör bevaras, och att det kan sättas en arrendator på det-samma.

Jag tror, att man utan någon som helst fantasi kan inse, vilken mängd av processer och trassel detta skall komma att medföra. Härtill kommer, att hela det processförfarande, som lagen förutsätter, är mycket långsam och tidsödande och ovillkorligen kommer att föra dithän, att åtskilliga arrendatorer, som borde skiljas från arrendet, likväl under lång tid tvinga sig att kvarsitte. Jag ber bara att få erinra därom att, när en arrendator påfordrar förlängning av sitt innehavda arrende och jordägaren bestrider denna framställning, skall saken ju i första hand avgöras genom skiljemannaförfarandet, vilket såsom var man vet drar en avsevärd tid. Och därutöver om detta skiljemannaförfarande går den ena eller andra parten emot, exempelvis arrendatorn, äger han sedan instämna saken till domstol och det är, förmodar jag, alla här i kammaren väl bekant, vilka stora möjligheter då finnas att draga ut på saken dithän, att en arrendator, trots det att sådana förhållanden föreligga, att han borde skiljas från arrendet, dock kan tvinga sig att kvarstanna på sitt arrende kanske två å tre år.

Vidare tillkommer en omständighet, vilken jag för min del tror icke vara särdeles lycklig, nämligen att avgörandet av hithörande frågor i betydande mån kommit att förläggas till Kungl. Maj:ts befallningshavande. Det är ju så, att denna myndighet skall utse ordförande i en skiljenämnd, som skall avgöra hithörande tvister. Var man vet, att när det gäller skiljenämnds-förfarande är ju i regel den tredje mannen ordförande och därmed den utslags-givande parten, därför att de båda andra parterna välja i regel en man, som man har den uppfattningen om att han vill så långt möjligt tillgodose den väljandes intressen. Följden blir, att i fråga om skiljedomstvister rörande förlängning av arrendeavtal Kungl. Maj:ts befallningshavande, som utser den tredje mannen, kommer att i betydande mån avgöra tvisten — en anordning, som jag för min del icke tror vara vidare lycklig eller för vederbörande K. B. önskvärd.

Det är sant, att man inför *uppenbara missförhållanden och svårigheter* bör vidtaga rätt så genomgripande lagstiftningsåtgärder, men jag vågar bestämt bestrida att i det fall, som här föreligger, det finns eller påvisats sådana missförhållanden, att de skulle motivera en lagändring.

Jag vill tillägga, då jag ändå har ordet, något annat och därvidlag rikta mig särskilt åt lantman- och bondeförbundshället. När

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendavtal.
(Forts.)

den lag, som vi här ha att behandla, första gången förelåg till riksdagens och utskottets prövning, gjorde man från en del håll gällande, att det var en sak, som endast var avsedd att hjälpa arrendatorerna, men att det icke var att vänta något annat och definitivt lagförslag bakom. Jag tillät mig då att framföra den meningen, att det måste ligga något annat syfte bakom, ty annars vore det meningslöst att komma med en lagstiftning som den föreliggande. Nu ha vi sedan länge bekräftat att det är en förberedande lagstiftning, som skall följas av en tvångsavlösningslag av jordbruk och då förnämligast av den arrenderade jorden. Vilken mening man än har om tvångsavlösningslag och om nybildning av jordbruk, kan man väl ändå icke utan vidare framföra en sådan mening, som att ett jordbruk skulle vara i och för sig lämpat att tvångsavlösas, därför att det är av arrendenatur. Ett arrende kan ju ligga till så att det icke bör fränskiljas stamfastigheten, enär det skulle för densamma medföra alldeles för stora och uppenbara olägenheter. Det är sålunda givet, att skall man tänka sig en tvångsavlösningslag av jordbruk, kan denna icke generellt läggas på så sätt, att man utan vidare tvångsavlöser alla arrenden. Under sådana förhållanden kan jag heller icke finna, att den provisoriska lagstiftning, som här föreslås, är ur denna synpunkt vare sig nödvändig eller befogad.

Vad jag emellertid särskilt vill framhålla är, att om man biträder denna lagstiftning såsom en förberedelse till tvångsavlösningslag, och om man mer eller mindre reservationsfritt träder in för tvångsavlösningslag av jordbruk, är man då också alldeles säker på att detta är ägnat att föra oss fram till en verklig frigörelse av jordbrukarklassen, den frigörelse, som man har velat tala om i samband med denna fråga och i samband med talet om »arrendatorernas förtryckta ställning». Om man genom lagstiftning föreskriver tvångsavlösningslag av viss jord, är det en alldeles given konsekvens, såvitt jag kan se, att statsmakterna måste göra betydande ekonomiska uppoffringar för att genomföra denna tvångsavlösningslag. Är det då tänkbart, är det sannolikt, att statsmakterna utan vidare skulle vilja släppa ut denna jord till jordbrukarnas fria äganderätt utan att förbehålla sig en viss betydande kontroll? Jag tror, att man bör tänka den tanken fullständigt ut, innan man går in för att biträda ett lagförslag, där man, om man sagt »a», har all anledning att befara, att man också får säga »b».

Jag ber att med stöd av det nu sagda få yrka avslag såväl på utskottets föreliggande betänkande som på de i ämnet väckta motionerna.

Under detta yttrande hade herr talmannen inträtt och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Olovson i Västerås: Herr talman! Herr Magnusson i Skövde har under det år, som gått, icke upptäckt något, som kan motivera en arrendeförlängningslag av det slag, som här är ifrågasatt. Det är icke riktigt, ty han har mycket väl blivit underrättad om att det har inträffat sådana saker, och han skulle också ha

kunnat göra, vad jag nu tänker göra, nämligen tala om för kammaren vad som har inträffat, och som mer än väl motiverar en lagstiftning av ifrågasatt slag.

Innan jag berättar vad som i detta avseende har inträffat, vill jag emellertid erinra om det samband, som finns mellan den nu föreliggande frågan och den diskussion, som för några dagar sedan fördes här i kammaren. Jag åsyftar dechargedebatten, i vad den rörde vissa anmärkningar avseende ifrågasatt försäljning av ett par lägenheter. Som bekant hade ju regeringen avslagit begäran om försäljning av ett par lägenheter från en kronogård nere i Småland. Mot detta rasade man förtvivlat den dagen. Jag erinrar mig särskilt, hurusom en helig vrede, utskickad från Antnäs, formligen skar som en eggvass kniv genom kammaren, och jag erinrar mig vidare de varma böner för stugornas folk, som uppsändes från en av Skånebänkarna. Sådant låter ju höra sig. Det är anmärkningsvärt, att man någon gång kan konstatera det livliga intresse just för de fattiga jordbrukarna, som den gången kom till synes. Det vore dock bra mycket bättre, om detta intresse för småbrukarörelsen visades vid något av de tillfällen, då det behövs, och då det finns någon anledning att larma och bedja.

Vid det här omnämnda tillfället var icke något småbruk i fara. Icke en tumsbredd jord hotades att läggas för fäfet — åtminstone behövde icke en tumsbredd jord läggas för fäfet i anledning av vad som den gången förekommit. Nu föreligger ett lagförslag, som avser att skydda befintliga småbruk, som bevisligen befinna sig i fara, som befinna sig i fara att när som helst bli ödelagda eller närmare bestämt den 14 mars nästa och följande år, liksom de ha ödelagts den 14 mars under år, som gått. Nu förefinnes sålunda enligt mitt förmenande ett gynnsamt tillfälle för de där egnahemsvännerna att göra en insats, men det förefaller, som om intresset skulle ha svalnat. Den där heliga vreden skulle emellertid göra sig synnerligen väl, om den i kväll riktades emot, låt mig säga, herr Magnusson i Skövde. Där vore den på sin plats, och de varma bönerna för stugornas folk skulle kanske kunna beveka någon. Det förefaller emellertid, som om man icke skulle få höra någotdera av det där, men de, som den gången slog sig för sitt bröst och förklarade sig vara småbrukarnas vänner, skulle i kväll kunna ha ett allvarligt ord att säga till sina partivänner i andra lagutskottet, som här gå fram för avslag. Jag har emellertid ingen förhoppning om att några sådana vädjanden skola komma till uttryck.

Det förslag, som nu föreligger, har ju, som vi alla förut känna till, förelegat vid riksdagarna 1920, 1921 och 1922. Det förstnämnda året avslogs det av båda kamrarna, men vid förra årets riksdag godkändes det av andra kammaren men avslogs av första kammaren. Det av andra kammaren förra året godtagna förslaget gick avsevärt mycket längre än utskottsförslaget i år, ja, det gick till och med längre än det förslag, som i år framföres av de socialdemokratiska reservanterna.

*Ang. lag om
förläningning
av vissa
arrendeavtal.*

(Forts.)

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)

Jag vill ett ögonblick, innan jag går vidare, dröja vid de motiv, som åberopades, när lagförslaget första gången framlades, och som med samma och större styrka kunna åberopas den dag, som är. Förslaget framfördes ursprungligen av jordkommissionen. Man förberedde vissa lagförslag rörande social lagstiftning för jordbrukets vidkommande, och man befarade på goda grunder, att en del jordägare skulle skicka bort sina torpare och arrendatorer, så att den tilltänkta lagstiftningen icke längre skulle ha något föremål, utan att den skulle bli ett slag i tomma luften. Nu befinnes det i varje fall, att sådan avhysning förekommit. Jag skulle i det sammanhanget vilja fråga herr Magnusson i Skövde, i hur stor utsträckning han anser, att torparjakten skall bedrivas för att en lagstiftning av ifrågavarande slag skall vara motiverad.

Vi känna i år till starkare motiv för en lagstiftning än förlidet år. Jag skall dröja vid vad som givit ökad styrka åt motiveringen. Nu ber jag att få förutskicka, att vad jag kommer att meddela, kan icke vederläggas, och jag är sålunda beredd att stå för varje ord och varje sifra.

Dagarna efter sedan jag och övriga kammarledamöter hade rest från riksdagen förra året, blev jag uppmärksamgjord på torparjakten vid Skultuna bruk i Västmanland. Jag säger torparjakten, och jag menar torparjakten, när jag säger det. Här ha herrarna stått och vittnat, som herr Magnusson i Skövde här i kväll, att det icke finns några skäl för en lagstiftning. Icke köra bolagen och godsägarna bort arrendatorer och torpare! Tycker någon människa det? Nå, det befanns, att vid Skultuna bruks lantegendomar, som ägas av aktiebolaget Svenska metallverken — alltså icke någon fattiglapp, som behöver jaga bort sina torpare för att få jordbitarna — hade man ledare, som uppmärksammat den lagstiftning, som kunde förestå. Man hade år 1920 uppmärksammat den tilltänkta sociala jordlagstiftningen och vidtagit sina mått och steg i vederbörlig ordning, för all del fullt lagligt, och den 14 mars 1921 bortjagades torpare och igenlades följande torp:

Det var torpet Vretbo under Slagårda i Lillhärads socken om 10 tunnland, där torparen fött en häst och fyra kor. Det var vidare under samma huvudgård Laggartorpet om 16 tunnland, där torparen fött två hästar och 5 å 6 kor. Det var vidare Tofttorpet om 22 tunnland, som fött kreatur i förhållande till sin areal. Detta torp hade haft 8 tunnland odlad jord, då torparen tagit emot det, och det övriga hade han och hans pojkar odlat upp. Det var vidare torpet Trugsbo om 18 tunnland med två hästar och fem kor. Alla dessa torp under huvudgården Slagårda i Lillhärads socken tillhörde Skultuna bruk. Det var vidare den stora arrendegården Rolken, omfattande 48 tunnland åker, och som fött 4 hästar och 15 kor, och det var slutligen Ruttorpet under Skarvsta om 15 tunnland.

Den 14 mars 1922 var det Kallmortorparens tur att ge sig i väg. Det torpet lydde också under Slagårda i Lillhärads socken. Det var 20 tunnland, som togos den gången. Den 14 mars i år var

turen kommen till Rönningstorpet under Slagårda i Lillhärads socken, torpet lades igen och torparen jagades bort.

Nu har man icke försökt att förneka något av detta, utan man har försökt att förklara och försvara det. Bolaget behövde torparnas odlade jord till beten, har det sagts. 1920, då man började tala om att även torparna skulle få någon rätt här i landet, utfärdade Skultuna bruks lantbruksförvaltning betesförbud för samtliga sina torpare. De fingo icke beta sina kreatur på skogen. Samtidigt »måste» bolaget ha torparnas odlade jord till betesmarker. På detta sätt blevo de bortjagade. Torparna fingo sälja vad de hade och ge sig i väg, vart de ville. En del gingo arbetslösa och stämplade i Skultuna socken, andra blevo skogsarbetare hos bolaget och åter andra krånglade sig i väg på annat håll och skaffade sig nya arrendeställen eller något liknande. En av torparna, som försökte stanna kvar utan att ha betesmark för sina kreatur, blev utan vidare uppsagd. Samtliga torp lades ut till beten, och torparna fingo ge sig av. Det blev 8 stycken torp mindre på tre år i två socknar, det var 170 tunnland odlad jord, som lades för fåfot, och ändå duger det icke. Jag bara frågar, hur mycket som skall inträffa i varje socken för att herr Magnusson i Skövde skall bli nöjd. Han sade, att man sökt med ljus och lykta för att få reda på några fall. Jag får för min del säga, att icke har man sökt så intensivt, ty detta inträffade redan den 14 mars 1921, en och en halv mil från den stad, jag bor uti, och jag visste ändå icke om det förrän strax före midsommar 1922. Icke ha vi sökt med ljus och lykta. Skulle vi söka noga, skulle man alldeles säkert ha fått se en långt fruktansvärdare bild av förhållandena. Endast på detta ställe var det ju, som sagt, 170 tunnland, som lades igen till betesmarker, och det blev 8 jordbruk mindre. Jag kan i detta sammanhang nämna, att den stora arrendegården Rolken om 48 tunnland innehöll endast 22 tunnland åker, då arrendatorn fick hand om den, men han, hans pojkar och hans hustru ha odlat upp resten. Den gamle arrendatorn begärde, att hans son skulle få övertaga gården. Nej, sonen har av nåd fått bli skogsarbetare vid Skultuna bruk.

Detta är ett genomgående drag, proletarisering av landsbygdens folk. Man unnar icke de arbetande att ha något vid sidan om den kontanta lön, som de få på gårdskontoret. Man vill ha de nuvarande torparna och arrendatorerna på samma plats som starna. Herrarna ha rest genom landet och sett statarstugorna, det mest bedrövliga av allt, som möter ögat. Man frågar sig, när man åker förbi, varför det icke finns en trädgårdstäppa, som kan ge god och närande föda åt de fattiga arbetarnas barn. Ja, det svaras kanske, att folket ids icke plantera något, men det är icke därpå, det beror. Nej, det är rotlösa människor, som sitta på flyttlasset den 24 oktober varje år, som veta, att om de lägga ned arbete och kostnader på en täppa, ha de icke lön för mödan. De få icke skörda frukten av sitt eget arbete. Det pågår en proletarisering av torpare och arrendatorer, som syftar till att beröva dem jorden och fullständigt prisgiva dem åt godtycket.

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)*

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.*
(Forts.)

Jag kan nämna, att vid Skultuna bruk hade en del statare, som bodde långt från gården, tidigare en ko och bete till denna för att få mjölk istället för att behöva hämta sådan vid gården. Det utfärdades emellertid förbud emot att ha ko, och stataren fick endast ha högst två höns. Så bedrivs proletariseringen.

Vi kunna gå till det här ofta i samband med järnbruvskonflikten omtalade Fagersta bruk. Där börjar man på samma sätt. Av ett torp om 9 tunnland skar man den 14 mars i år bort 3 tunnland. Torparen får endast ha kvar 6 tunnland. På det sättet reformerar man. Man tar ifrån dem litet i taget, om man icke tar allt, för att lägga det i händerna på bolaget, men allt detta är naturligtvis icke nog för herr Magnusson i Skövde. Det är dessa tröstlösa förhållanden, under vilka arrendatorer och torpare leva, som lagförslaget avser att sätta en gräns för, en gräns för en fortsättning av proletariseringen.

Med avseende å vad som förekommit vid Skultuna bruk vill jag säga, att vad jag omtalat, som är fullständigt sant, på samma gång också är fullständigt lagligt. Det märkvärdiga är, att då man där mitt i landets främsta industridistrikt lägger igen närmare 200 tunnland odlad jord på tre år, jagar bort 8 torpare och arrendatorer, medan man samtidigt skickar folk, som en talare härom dagen sade, upp till ödemarken för att bryta nya tegar, så är det fullkomligt lagligt. Det är enligt lag tillåtet här i landet att bedriva denna hänsynslösa torparjakt. Detta lagförslag åsyftar nu att sätta en gräns för denna jakt på torpare och arrendatorer.

Samtidigt som man nu motsätter sig denna lag och fortfarande vill medge rätt för denna ödeläggelse, så voterar man miljoner för att skapa nya småbrukarhem. Man har skäl att fråga sig, om man icke den ena dagen vet, vad man gjort den andra. Det borde väl här i första hand för statsmakterna gälla att söka skydda redan befintliga småbruk. Det är ju avsevärt mycket billigare att göra det, och det går ofantligt mycket lättare, och det är framför allt en gärd av rättvisa mot de icke jordägande jordbrukarna här i landet. Det finns nu möjligheter att skydda dem, om man bara vill. Det skall icke gå att här falla ned på jordkommissionens förslag, ty det är icke fråga om att avgöra dem nu.

Jordkommissionen har framlagt sina förslag. Det är förslag till social arrendelag, förslag till statsåtgärder för bildande av nya jordbruk, och vidare föreligger förslag till avlösningslag av vissa arrendejordbruk. Meningarna kunna naturligtvis vara delade om dessa lagförslag, den saken är utan vidare klar, men det är icke dessa lagförslag, som det här gäller att avgöra. Vad det här är fråga om, är att låt mig säga skapa status quo, att binda förhållandena vid vad de äro, d. v. s. att omöjliggöra vidare ödeläggelse, så att den blivande lagstiftningen kan åstadkomma vad lagstiftarna vilja. Det är ingenting annat det är fråga om. Får det fortgå som det börjat, kommer det icke längre att finnas något föremål att lagstifta för på detta område, och det är uppenbart det, som åtminstone herr Magnusson i Skövde syftar till — jag vill icke säga det om andra reser-

vanter, och jag vill framför allt icke säga det om utskottets ärade ordförande. Huru det skall ordnas beträffande lagstiftningen på detta område för framtiden, får avgöras senare. Vad det här gäller, är att sätta en gräns för fortsatt ödeläggelse. Det har dröjt för länge redan nu, och jag skulle vilja rekommendera herrarna att gå åstad och tala en stund vid de bortjagade torparna vid Skultuna bruk, då ni skulle få höra vad de hava för uppfattning om den lagutskottets förslag, hava undantagit de enskilda jordägarna från labrukets mest behövande.

Utskottsmajoriteten eller rättare sagt, de herrar, som stå för utskottets förslag, hava undantagit de enskilda jordägarna från lagens tillämplighetsområde, d. v. s. godsägarna skulle hava rätt att driva bort sina torpare och arrendatorer, om de vilja. Det är verkligen svårt att förstå, vilken rättsgrundsats som varit vägledande för bondeförbundarna i detta fall — det är naturligtvis ingen rättsgrundsats alls. Man är på det hållet rädd för att stöta sig med större jordägare, det är hela saken. Man spelar radikal, när det gäller bolag, men man vill förbehålla sina egna rätt att begå de handlingar, som man vill förmena bolagen. För torparna och arrendatorerna är det lika illa att bli bortjagade av en godsägare som av ett bolag, och jag vill för min del icke gå i borgen för godsägarna i detta fall, ty om det faller dem in, komma de utan tvivel att handla på samma sätt som bolagen gjort. Detta sätt att skydda sig själva eller att fritaga sig själva, när det gäller en sådan här lagstiftning, måste jag beteckna som den mest, jag hade så när sagt, tarvliga partipolitik.

Ett liknande förslag behandlades förra året av andra kammaren, som då tog utskottets förslag, och utskottets förslag förra året var ungefär detsamma som det de socialdemokratiska reservanterna frambära i år. Vi reservanter hava från lagens tillämpning undantagit arrendelägenheter tillhörande kronogårdar och andra allmänna inrättningar, vidare lägenheter, som icke omfatta odlad jord samt ängs- och hagmark till en vidd av minst 2 hektar. De senare småbruken, om man kan kalla dem så, äro närmast att hänföra till bostadslägenheter, och det kan icke vara någon glädje för en torpare med två hektar jord att få sitt avtal tvångsförlängt, ty han är i regel beroende av arbete hos jordägaren, och han skulle genom att bli berövad sitt arbete kunna drivas därifrån. Vidare är det föreslaget undantag för egnahemsbolag eller bolag, som idka egnahemsrörelse, så att lagstiftningen icke på något sätt skulle lägga hinder i vägen för egnahemsbildning.

Herr Magnusson i Skövde förklarade här, att man skulle hava kunnat vänta, att jordägarna begagnat sig av rätten till avhysning, men de hava, säger han, icke gjort det, i varje fall icke i sådan utsträckning, att det kunde motivera den föreslagna lagstiftningen. Men jag upprepar, huru mycket begär man, huru många torp skall man lägga igen för att man skall bli tillfredsställd? Huru många tusen och åter tusen kronor kommer det icke att kosta den svenska staten för att skapa låt mig säga en motsvarighet till dessa åtta små-

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)*

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)

bruk med sammanlagt omkring 170 tunnland jord? Huru mycket skall icke detta kosta den svenska staten! Det skulle icke hava kostat ett öre, om man haft en lagstiftning, som lett till, att dessa brukare hade kunnat vara kvar.

Enligt mitt förmenande föreligger här starka skäl för en lagstiftning på detta område. Nu har man åtminstone såsom utgångspunkt för diskussionen om den blivande definitiva lagstiftningen jordkommissionens förslag. Det vore då ingenting mer eller mindre än en skandal, om man skulle lämna det öppet för bolag och godsägare att jaga bort sina torpare och arrendatorer, så att den lagstiftande församlingen en vacker dag skulle stå där och finna, att allt det man tänkt åstadkomma för att skaffa nya bärkraftiga småbruk har tagits ifrån oss, därigenom att vi icke velat gå med på en lag, som icke på något som helst sätt skulle hava åstadkommit för ett öres skada, men som skulle varit till ovärderlig nytta för långliga tider framåt, till nytta därigenom att den möjliggjort vad åtminstone jag tror mig veta det stora flertalet av landets folk går och drömmer om, nämligen att få den svenska jorden brukad till hela folkets bästa och välfärd. Vill man åstadkomma det där vackra, som man talade så varmt om här under dechargedebatten, då bör man gå med på de socialdemokratiska reservanternas förslag, och jag ber, herr talman, att med avseende å 1 § få yrka bifall till den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna reservationen.

Häruti instämde herrar *Molin* och *Andersson* i Tungelsta.

Herr **Nilsson** i Vibberbo: Herr talman! Denna fråga har ju, som herrarna veta, mycket diskuterats här i kammaren. Den har varit så mycket diskuterad, att det är rent av förvånansvärt, att man ännu icke kommit till något resultat. Det finnes ett folk, dessa arrendatorer, om vilka nu saken närmast gäller, som icke alls ha någon avundsvärd ställning i vårt land. Vi kunna nästan säga, att den är beklaglig i högsta grad. Denna sak är så mycket mera beklaglig, som jordbruket för vårt vidkommande är av allra största betydelse. Ty jag tänker, att jag har hela kammaren med mig, när jag säger, att jordbrukets uppgift skall vara att, så långt möjligt och görligt är, försöka komma till självförsörjning. Detta är icke ett löst tal upprepade gånger framsagt, utan det bör vara en inre angelägenhet, som intet parti kan hava någon anledning att reagera emot. Men när det gäller denna stora uppgift om självförsörjning och när det gäller det styva och dryga arbete, som ligger på jordbruket, då må vi göra allt vad vi göra kunna för att bereda jordens brukare, i detta fallet speciellt torparna, en lycklig och trevlig tillvaro, d. v. s. att försätta dem i en sådan ställning, att all den energi och all den viljekraft, som kan utvecklas hos en människa, kommer till synes och utvecklas hos dessa; det behövs på alla områden, men allra mest på jordbrukets område.

Nu har herr Olovson i Västerås före mig påvisat, huru illa det är ställt för arrendatorerna och speciellt arrendatorerna under

bolagen. Det kan icke förnekas och det får icke förnekas, att ställningen för dem är i högsta grad beklagansvärd, och det vore en försummelse, som icke kan försvaras, därest icke riksdagen vill gå in för att lätta på bördan för dessa och göra deras vandring genom livet behagligare, än den för närvarande är. Vi förstå väl alla, tänker jag, att det icke är roligt att sitta och bruka jorden, som bolagsarrendatorer och torpare få göra, att arbeta ivrigt och energiskt från morgon till kväll och icke veta, huru länge de få hava denna sin ställning, få bo i denna sin stuga, få utföra detta sitt arbete. Jag beundrar bolagsarrendatorerna för deras ivriga och ihärdiga arbete under sådana förhållanden.

Nu är det alldeles klart, det är bevisat av herr Olovson, det är bevisat av utskottet, det är bevisat genom tidningarna, att bolagen i stor utsträckning avskeda sina arrendatorer; det är bevisat genom livet och i livet, att arrendetiden har gått ned till att bli ettårig. Jag frågar kammarens ledamöter: är det rimligt att behandla folk på detta sätt? Skall man kunna begära, att de under sådana förhållanden skola ägna den uppmärksamhet åt jordens brukande, som är nödvändig? Vad deras uppgift måste bli är ju att försöka få sin bärgning, så länge de leva, men någon glädje i livet av arbetets möda kunna de icke hava. Ty det är förut här sagt, att ifall de lägga ned arbetets flit och arbetets möda på jordens brukande och lyckas uppnå goda resultat, få de en vacker dag lämna detta, som var ett hem av dem älskat. Är det en rättvis handling, att de för sitt arbete och för sin möda icke få någon annan lön? Men det ligger i bolagens intresse att, om arrendatorerna upparbetat jorden, så att denna ger större skörd och större avkastning, löna dem på det sättet, att de söka bli av med dem för att på så vis bli i tillfälle att öka på arrendet. Det känna vi till, och det vet vi att så ligger det till. Nu menar jag, att här måste vi verkligen, om vi vilja vara mänskliga, se till, att vi få en lag så beskaffad, att den tryggar dessa arrendatorer.

Man har sagt, att denna lag även skulle sträcka sig till att gälla godsägare. Så ligger det icke till i detta fall, utan utskottets förslag till lag är sådant, att det omfattar endast bolag, ekonomiska föreningar och skogsjobbare, och alla dessa objekt måste bli föremål för lagstiftning på detta område. Om man till exempel tänker på s. k. skogsjobbare, vilken skada utföra de icke för vårt land och vilket fördärv bli de icke för våra egendomar. Deras avsikt och mål är icke att driva jordbruk, det strunta de i, utan att så fort som möjligt utnyttja så mycket som möjligt av egendomens möjligheter, och det blir i det fallet vanligtvis skogen, som fullständigt ödelägges, och sedan det är gjort, kunna de vara villiga att sälja, men vem kan lägga sig till med en sådan egendom, när ingen skog finnes. Sådana äro förhållandena norr om Stockholm, att där kan icke jordbruk bedrivas utan skog. Härav förstå vi viktiga av att se till, att en annan tingens ordning kommer till stånd.

Vid förra årets behandling av frågan framhöll jag, att jag fann själva arrendesystemet i den utsträckning det nu förekommer

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.*

(Forts.)

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)

vara så beskaffat, att det icke borde få finnas inom ett sådant kultursamhälle som Sverige. I vissa fall kan man icke vara utan det, men i den vida utsträckning, som det för närvarande existerar, är det icke värdigt ett sådant kultursamhälle som Sverige. Sålunda är jag för, som jag också sade i fjol, att det kommer till stånd en lag, som tryggar arrendatorernas arbete och deras möda, tillåter dem att sitta kvar på arrendet, till dess den dag kommer då lagen träder in och ger dem rättighet och möjlighet att kunna friköpa sig. När man kommer in på det området och på det kapitlet så säger man, att man genom en sådan åtgärd vill taga äganderätten ifrån folk. Jag tycker dock, att en sådan motivering är minst sagt mycket barnslig. Dessa arrendatorer hava ingen äganderätt, varför det är meningen att nu skaffa dem äganderätt.

Man har också sagt att denna åtgärd skulle vara första steget till att socialisera all jord. Mina herrar! Vilken egendomlig slutsats är icke detta! Jag är övertygad om att om en arrendator får friköpa sin egendom d. v. s. köpa den jord han sitter på och som han sköter, så kommer han icke att gå in för någon som helst socialisering, utan det blir en trygghet emot den s. k. socialiseringen, vilket nu icke är fallet. Ty som det ligger till nu, finnes det knappast någon arrendator under bolag eller någon annan arrendator, som icke skulle gå med på en sådan socialisering. Men sedan han fått trygghet i sin uppfattning, att det som han arrenderade förut är hans hem, då går han icke med någon socialisering. Förresten ligger denna lag icke så till, att det är fråga om socialisering, utan det är fråga om att trygga dessa arrendatorer.

Mycket mera vore att säga i denna fråga, men det nu sagda är en synpunkt, som jag tillåtit mig utveckla, och på grund av denna synpunkt, som jag utvecklat, skall jag be att av hela mitt hjärta få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Herou**: Herr talman, ärade kammarledamöter! Jag hade icke djärvts upptaga kammarens tid vid denna sena timme, därest jag icke från en del arrendatorer uppe i Norrbottens län hade mottagit ett klagorop, en klagoskrivelse, däri de begära, att riksdagen måtte vidtaga åtgärder till skydd mot det bolagsvälde, som där existerar. Innan jag övergår till detta, ber jag emellertid att få framföra några allmänna anmärkningar.

Jag påminner om att det här under debatterna ofta har klagats över jordbrukets dåliga ställning, och jag har alltid erkänt, att jordbruket i vårt land för närvarande arbetar under ytterst svåra förhållanden. Trots mobiliserandet av alla familjemedlemmarnas arbetskraft och trots att de spänna denna kraft till det yttersta måttet av energi, så erhålla de ju faktiskt under nuvarande förhållanden ringa lön för mödan. Men det är minst lika sant, att en särskild grupp av jordbrukare, flertalet av de 99,600 arrendatorerna i vårt land, till övriga olägenheter, som de ha att dras med, utpinade av höga ockrararrenden och därtill tyngda av den ovisshet, som den korta arrendetiden medför, det är minst lika sant, att det härvidlag,

när det gäller deras levnadsförhållanden, kan talas om en trälarnas hopplösa tillvaro.

Jag framdrog under remissdebatten några fall från Gävleborgs län, som visade, att bolagen under de senaste åren ha förhöjt arrendena till 40 kronor per tunnland på orter där arrendet förr var 10 à 15 kronor per tunnland. Att en dylik utpressning kan äga rum beror på en hel del omständigheter. Den är ju eljest svärförklarlig, om man ser på jordbrukets betryckta läge för närvarande. Men den beror för det första därpå, att det är så oerhört svårt att erhålla annan anställning i samhället och att det i alla fall finns en hel del människor, som vilja försöka det omöjliga, försöka att existera som arrendatorer hellre än att gå arbetslösa. I övrigt bero också dessa utpressningsarrenden på det förhållandet, att bolagen alla mer och mer funnit med sina intressen förenligt att gå ned till de kortare arrendena, till rent av ettåriga arrenden. Och vi förstå, att när tiden för ett arrendeavtal på så kort tid utlöper, måste arrendatorn välja mellan att antingen godtaga jordägarens villkor till arrendeavtal eller också söka sig ett arrende på en annan ort, kanske ett lika dyrt arrende. Vi förstå, att en del av de hundratals kronor, som en flyttning till en annan ort alltid kommer att kosta, kan naturligtvis jordägaren avtvinga arrendatorn i form av högre arrende. Och jag vill för min del säga det, att den, som ej vill vidtaga åtgärder gent emot dylika missförhållanden, han synes, därest han icke saknar förmåga att bedöma det material, som föreligger, medvetet vilja förvandla en stor del av vårt lands jordbrukare till nomader. Denna tendens till minskning i arrendeavtalstiden är sålunda olycklig i första hand för jordbrukaren-arrendatorn, men också för (vad i synnerhet de herrar liberaler, som motsatt sig skydd för arrendatorsklassen, bruka kalla) samhällsintresset. Finns det i denna fråga ett socialt intresse, så sammanfaller det i allra högsta grad med arrendatorernas, d. v. s. med brukarnas intressen. Jag anser, att *jordens brukande är det enda reella*, det enda positiva. Jordägarintresset, ägandet av jorden och formerna därför, är ju alltid negativt. Det är likgiltigt ur samhällssynpunkt, hur de formerna utvecklas, bara syftet, det väsentliga syftet, jordens brukande på bästa sätt, uppnås.

Tendensen till minskning av arrendetiden är allmän. Jag har, som nämnts, spårat den i min hemort. Den har också konstaterats av jordkommissionen, som anfört en del exempel. Jag vill icke förlänga debatten med att citera dessa exempel, som återfinnas i jordkommissionens utlåtande, och som också återfinnas i den motion, som väckts av herr Lindhagen. Men jag vill rekommendera denna till benäget påseende av dem, som säga, att man måste söka med ljus och lykta efter exempel. Jag bara nämner fallet Gimo-Österby bruk, där ett oerhört stort antal arrendatorer icke hava något avtal alls. Jag vill omnämna den petition, som Värmlands arrendatorers förbunds styrelse inlämnade med begäran om en arrendelagstiftning. Jag nämner namnet Uddeholm, där i hundratals fall arrendatorer mot sin vilja uppsägas, där 1919 till 1921 över 600

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.*

(Forts.)

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.

(Forts.)

arrendatorer påtvingats kontrakt med förhöjning med 5 å 6 grån-
der förut utgående arrenden. Det är tillräckligt med material i de
fall, som dölja sig bakom dessa namn. Den som är likgiltig inför
sådana samhällsvådliga och folkfientliga tendenser, när han eljest
säger sig representera folkliga och samhällseliga intressen, är syn-
nerligen oärlig. Dessa missförhållanden äro så mycket mer för un-
derklassens rättsmedvetande upprörande, som många av de bolag,
som nu förfölja och jaga arrendatorerna, fått denna makt och myn-
dighet och dessa möjligheter i många fall tack vare en tidigare poli-
tik, som, genomsyrad av den ekonomiska liberalismen, i det närmaste
spolierat en gammal åborätt, som tidigare för ett stort antal män-
niskor ej bara betytt besittningsrätt för brukaren utan även för
hans efterkommande.

För att illustrera huru denna åborätt blivit spolierad — och
det äger ett visst sammanhang med denna fråga — vill jag citera
något ur det verkliga klagorop om missförhållandena i Norrbotten,
som kommit mig tillhanda. Det är bolagsarrendatorer i Holmträsk
by i Jokkmokks socken, som samlat sina erfarenheter i en skrivelse,
ställd till kommunistiska partiet. Det heter där bland annat: »Vi
skulle också i egenskap av åbor haft rätt att erhålla skatteköp eller
skatteomföring av våra hemman, varigenom vi hade blivit själv-
ägande jordbrukare; i stället ha alla hemmanen i Holmträsk ge-
nom administrativa åtgärder och bolagens genom årtal bedrivna
ansträngningar för att beröva oss vår jord kommit i ett bolags ägo.»
Det heter på ett annat ställe, synnerligen belysande för vad som
här i övrigt sagts: »Sedan bolaget lyckats med vårt undanträngande
skaffa sig full äganderätt till hela byn Holmträsk, har bolaget
endast avverkat skogen men aldrig ägnat något intresse åt skötsel
av jordbruket. Till följd därav ligga alla hemmanen i vanhävd,
och de obetydliga inägorna äro ej så odlade, att därå kan drivas ett
rationellt jordbruk.» Och åter på ett annat ställe heter det — och
det är också belysande för bolagens förfaringssätt där uppe:
»Sedan jorden kommit i bolagens händer, har arbetsförtjänsten
pressats ned, vilket gjort det omöjligt för oss att sköta jorden, eme-
dan varje tillfälle till arbetsförtjänst måste begagnas. Vi ha mer
och mer sjunkit ner i maktlöshet, och vi tvingas att finna oss i det
öde, vi kommit i. Nu har bolaget erbjudit oss att köpa den van-
hävdade inägojorden, varigenom bolagen skulle komma undan an-
svaret för vanhävderna, vilket ansvar i stället skulle överflyttas på
oss. Vi frukta sålunda, att vi härigenom skulle komma in i så
stora svårigheter, att den sista villan blir värre än den första. Det
är svårt att skiljas från fädernejorden, men vi tvingas därtill, om
intet skydd kan beredas oss mot bolagen.» De sluta sin skrivelse
med en vädjan till den svenska riksdagen. Det är kanske hopplöst
att vädja till riksdagen, men vi skola se till att dessa jordbrukare
må bli i tillfälle att åtminstone petitionsvis få framföra sina be-
kyrmyer till en regering. Det är ju icke alltid tid att framföra så
pass reella saker inom riksdagen. De säga på ett annat ställe i
skrivelsen: »Det råder nämligen här uppe en mycket utbredd opi-

nion, som anser, att det, även om de formella och juridiska formerna uppfyllts, icke har gått rätt till.» Och de anse, att det borde till sättas en kommission som undersökte bolagens framfart.

Vi kommunister tveka ej inför det lagförslag, som nu förelås, det måste följas av en social arrendelag. Vi måste sträva fram till tryggad besittningsrätt på de jordbruk, som ej brukas av ägaren. Jorden åt dess brukare, i det innefattas det mesta av ett verkligt socialt jordprogram,

Ja, herr talman, det vore mycket mera att tillägga, men det anförda anser jag vara nog för att motivera mitt ställningstagande till detta lagförslag. Och jag tvekar icke alls att gå så långt, att jag ställer mig på herr Lindhagens ståndpunkt och t. o. m. förordar en automatisk förlängning av arrendena. Det är ju nog att säga det, att sådant redan tillämpas i Finland, för att man skall förstå, att det väl i alla fall icke är något så oerhört rabulistiskt i det förslaget.

Jag tillåter mig sålunda, herr talman, att i vad det gäller § 1 yrka bifall till herr Lindhagens förslag.

Med herr Herou förenade sig herr *Spångberg*.

Herr **Magnusson** i Skövde: Jag skall icke säga, att jag blev förvånad över herr Olovsons i Västerås uttalande, ty när man har setat här i riksdagen en tid, så slutar man egentligen upp att bli förvånad över en hel del överord. Men nog måste jag säga, att det verkar litet underligt ändå, när herr Olovson först kategoriskt förklarar, att jag icke skulle hava upptäckt, att någonting hänt, eller som han i slutet av sitt anförande riktigt uttryckte sig, att jag sagt — vilket jag också gjort — att det icke inträffat sådana förhållanden, att de kunna motivera en lagstiftning sådan som den här föreliggande, och vidare säger, att vad han här kommer att anförä, *det kan icke vederläggas*. Därefter drar han ord för ord vad han har anfört i utskottet och som där ord för ord har blivit vederlagt. Jag skall icke vidare ingå på den saken, ty en annan talare kommer här att vidröra densamma. Men jag tycker ändå, att om man icke vore så preparerad, som man är i en hel del saker, så skulle man nog bli en smula förvånad över herr Olovsons uttalanden.

Och när han vidare talade om torparejakten — och jag vet icke vad det är allt — så är detta endast reflexer ifrån en mycket intensivt bedriven agitation på åtskilliga håll i landet. Jag tror också, det finns åtskilliga torpare, som tack vare det, att de varit föremål för agitation från visst håll, nog låtit förleda sig till åtgärder, uppsvingningar av avtal etc., som de sedan haft anledning att ångra.

Jag skall emellertid, med litet frångående av detta, be att få säga gent emot den siste ärade talaren, herr Herou, att han nog var betydligt på sidan av saken, då hans anförande väsentligen rörde sig om Norrbottens arrendatorer, som redan äro skyddade genom speciallagstiftning. Han säger vidare, att brukandet av jorden är det positiva, och formen för äganderätten är det negativa. Då

Ang. lag om förlängning av vissa arrendavtal.

(Forts.)

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeevtal.

(Forts.)

kan jag verkligen icke förstå, att herr Herou hyser det ringaste intresse för den ena eller andra formen av dispositionsrätt, och att han nu tycks vilja gå in för en viss form av sådan. Är detta så negativt, då skulle hela den där ansträngningen från herr Herous sida vara överflödig.

Emellertid skulle jag vilja nämna några ord med anledning av herr Nilssons i Vibberbo yttrande, som liksom åtskilligt av vad de övriga talarna här sagt, om det nu skulle tagas på allvar och vara, vad orden hänvisade till, av innebörd, att arrendesystemet utan vidare skall och bör avskaffas. Ty är arrendatorernas tillvaro verkligen så beklagansvärd, som man gjort gällande icke minst från herr Nilssons i Vibberbo sida, då skall man ta steget fullt ut och säga, att det är en form för jordinnehav, som utan vidare skall och bör avvisas. Nu tror jag för min del — och jag icke blott tror, utan jag är livligt övertygad därom — att självägandeformen är den bästa. Men jag har redan sagt det förut, och jag skall tillåta mig upprepa det nu, att i många fall är arrendeformen en god form, då den bereder möjlighet för många jordbrukare med mindre resurser att via arrendeformen komma fram till själväganderätten. Herr Nilsson i Vibberbo säger, att »dessa arrendators ställning är så beklagansvärd, de få arbeta från morgon till kväll och kunna icke veta, hur länge de få stanna». Ja, den omständigheten att de få arbeta från morgon till kväll, är alldeles riktig. Men det gäller icke blott arrendatorer, utan det gäller alla jordbrukare. Men då han säger, att »de icke kunna veta, hur länge de få stanna», så är väl ändå icke herr Nilsson i Vibberbo i okunnighet om att vi ha en ganska detaljerad arrendelagstiftning, som, när de tillträda ett ställe, förpliktar parterna att säga varandra, huru länge arrendatorn skall stanna. Så att i det fallet är väl icke arrendatorn alldeles rättslös eller okunnig.

Så säger vidare herr Nilsson i Vibberbo, att arrendatorer knappast borde kunna förekomma inom ett sådant kultursamhälle som Sverige. Ja, den här frågan lämpar sig, synes det mig, alldeles särskilt för politiska deklamationer och överord, och man kan väl ändå utan vidare förvisa sådana uttalanden, liksom en hel del av vad herr Olovson i Västerås sade, till de deklamatoriska, utåt avsedda effektnumren. Men när herr Olovson i Västerås säger, att »samtidigt med att riksdagen 1920 avslog frågan om förlängning av arrendena, så började man vid Skultuna jakten på arrendatorerna», då tycker jag, det verkligen finnes anledning att fråga sig själv, huruvida man icke, om detta är riktigt, har givit en viss anledning till detta. I och med det att man framlade ett sådant lagförslag, så gav man ju faktiskt vederbörande en viss anledning att genom uppsägning söka förebygga den lagens verkningar. Och det är, jag upprepar det, det är dock märkligt och vittnar om ansvarskänsla på olika håll, det vittnar högt om sådan, att man icke kan påvisa någon nämnvärd ökning eller snarare någon ökning alls av avtalsuppsagda arrendatorer från det att detta lagprojekt kom å bane. Man måste väl ändå märka, att en viss uppsägning, en

viss avflyttning av arrendatorer, är ju normal och äger rum under alla förhållanden. Och det är endast, om man med statistiska siffror kan bevisa ett merantal mot föregående perioder, som man kan säga, att man här har att göra med en företeelse, som vittnar om att vi behöva en tvångsförlängning av arrendena. Jag tror mig våga säga, att någonting sådant icke har påvisats.

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

(Forts.)

När man vidare säger, som herr Nilsson i Vibberbo, att det är bevisat, att arrendeperioderna blivit kortare, att de blivit ett-åriga, som han sade, så är detta icke alls bevisat. Man har tyckt sig »spåra en tendens till kortare arrendeperioder». Men jag har förut här påvisat, vad som sagts vid otaliga tillfällen, att det ligger i de nuvarande ekonomiska förhållandena ett visst intresse för båda parterna, och icke minst för arrendatorerna, att hava korta arrendeavtal. I och med att de nedåtgående konjunkturerna inträffade, gjorde sig en strävan gällande hos arrendatorerna att få kortare arrendeavtal, ty det var naturligtvis för dem mycket vanskligt att gå och binda sig för mycket långa arrendeperioder, när man hade att räkna med nedåtgående konjunkturer för lantbruket. Man måste naturligtvis söka se förhållandena sådana de äro, om man vill bemöda sig om ärlighet och icke blott söka konstruera upp sådana agitatoriska synpunkter, som göra sig bra utåt, men som sannerligen icke böra vara utslagsgivande, då det gäller att bedöma en allvarlig lagstiftningsfråga.

Jag skall gärna medgiva och har redan förut betonat det, att äganderättsformen, själväganderättsformen, är den ur alla synpunkter bästa. Och det är icke någonting negativt ifråga om jordbruket, utan äganderättsformen är nog den, som driver fram det mest positiva ifråga om jordens brukande. Den ger nog det bästa och största intresset. Men man måste naturligtvis förbehålla sig, dels att avgöra, huruvida detta bör vara den enda formen för jordinnehav. — Det kan det praktiskt taget för övrigt icke under nuvarande förhållanden vara. — Man bör också söka för sig avgöra, huruvida den ena eller den andra vägen för att komma ifrån arrendeinnehav fram mot självägandeinnehav är den lämpligaste och riktigaste, och framför allt bör man i ekonomiska ting och jordbruksting undvika en lagstiftning, som allt för hårt beskär den enskildes förfoganderätt, som klavbinder verksamheten och därigenom lägger dämpare på självverksamheten.

När man icke — jag vågar fortfarande säga det — när man icke trots allt tal om torparjakt och dylikt har kunnat påvisa, att här föreligger något verkligt trängande skäl för en lagstiftning, som dock så skarpt ingriper i den enskildes förfoganderätt, som denna lag skulle göra, så tror jag, man är väl försvarad med att säga, att den icke nu bör genomföras, och således väl försvarad med att yrka avslag på förslaget ifråga.

Herr **Pettersson** i Hällbacken: Herr talman! Jag ber om ursäkt, att jag i denna sena timme tar till orda i förliggande fråga, men jag skall fatta mig så kort som möjligt.

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)

När det debatteras om jordbrukets frågor och förhållanden har man särskilt från den siste ärade talaren och hans parti alltid fått höra, huru varmt de talat för jordbruket och ansett, att de som icke haft samma uppfattning, när det gällde att på sätt och vis ge jordbruket ett handtag, icke hava förstått jordbruksnäringens svåra läge eller förstått den stora betydelse, som jordbruket har i vårt land. Jag skulle vilja säga, att den fråga, som vi nu behandla, är även en jordbruksfråga, fast kanske säkerligen icke en jordbruksfråga av den vikt för herr Magnusson i Skövde, som många av oss andra anse, som också vilja hava vissa meningar om jordbrukets betydelse i vårt land, och den frågan är icke, kan man säga, av så färskt datum eller av den art, att riksdagen helt kan bortse från den eller lägga just de synpunkter på den, som herr Magnusson i Skövde gjorde. Skulle herr Magnussons i Skövde synpunkter bliva gällande på frågan, då tycker jag sannerligen synd om den arrendatorsklass, som finns i vårt land. Det är verkligen beklämmande att höra de ord, som nu deklarerades av herr Magnusson i Skövde i denna sak, när man å andra sidan har hört, huru han talar när han framhåller jordbrukets betryckta läge när det gäller tullar. Jag skulle vilja ställa den frågan till herr Magnusson i Skövde: Är det icke sannolikt, att de jordbrukare, som hårdast drabbas av en ekonomisk kris och som därvidlag äro svagast, äro just dessa små torpare och arrendatorer?

När jag som sagt åhört debatten här icke endast i år utan även i fjol och även sökt sätta mig in i denna fråga efter bästa förmåga och så finner, huru exempelvis våra grannländer lagstiftat i denna sak, då måste jag sannerligen finna det beklagligt, när man så sent som 1923 verkligen får höra sådana deklARATIONER, att när det gäller att skydda småbrukarna, som äro arrendatorer, är det icke något, som riksdagen behöver gå in för. Jag vill erinra herr Magnusson om, vilket han kan finna om han går till jordkommissionens yttre sidan 10, att i vårt östra grannland sökte man under den tid tsardömet var gällande — en statsinstitution som var svår för alla samhällslager — trygga dessa jordbrukares ställning. År 1909 fick man i Finland en lagstiftning, som verkligen tryggade arrendatorer och torpare mot den möjlighet, som finnes här i vårt land, att när det passar bliva vräkta från sina lägenheter, och det kan i detta sammanhang vara lämpligt erinra om att när lantdagen i Finland år 1914 icke fann sig föranlåten att bifalla propositionen härom, behagade alla ryska undersåtars självhärskare utfärda ett manifest, vari denna lagstiftning utan vidare prolongerades. Den åtgärden motiverades särskilt med, att det var av stor betydelse, att de fatiga mindre jordbrukarna icke kastades ut på bar backe.

Detta var i dåvarande enväldshärskardömet öster om Östersjön. Men hur är det här i detta fria land?

Nu har herr Magnusson yrkat avslag på utskottets förslag, under förklaring, att det icke funnes något behov av att införa en dylik lagstiftning. Det kunde inte bevisas, sade han, att det vore något behov härav i vårt land. Jag vill då erinra om, att så sent

som i fjol, den 1 februari, frambars en petition, undertecknad av över 5,000 torpare och arrendatorer, en begäran om särskild lagstiftning i detta ärende. När nu herr Magnusson sagt, att det finnes intet skäl för en dylik lagstiftning, så vill jag fråga, om icke alla dessa böner, som under årens lopp framställts från arrendatorer och torpare om lagstiftning till tryggande av deras arrendeförhållanden, på ett påtagligt sätt bevisat att här förelågo missförhållanden?

När jag sökt bilda mig ett omdöme om hur det förhåller sig, har jag funnit, att det tidigare ingalunda var ovanligt med arrende-kontrakt, som voro rätt så långa, ja det finnes t. o. m. släkter, som suttit i hundratals år som arrendatorer på samma ställe. Nu återigen är arrendetiden ofta icke mer än ett år, så att arrendatorn, när han sått sitt höstvetete eller sin höstråg, icke är säker på att få skörda den nästa sommar. Jag känner ett av våra mellansvenska bruk — man säger här, att jag kan nämna dess namn — det är Gimö-Österby bruk. Jag var däruppe och tittade, hur det var ställt, och talade icke blott vid arrendatorer utan även vid förvaltningen, där man vitsordade, att arrendena, i den mån de utlöpa, endast förnyas på ett år. Detta har man motiverat därmed, att man tänkt sig att småningom försälja fastigheterna, den ena efter den andra. Men arrendatorerna ha blott kontrakt på ett år och kontrakten förnyas således varje år. Arrendejorden skötes långt ifrån så, som den borde skötas. Men när man nu ställer den frågan till arrendatorerna: Varför sköter ni inte jorden bättre, varför tager ni inte upp detta dike, utan låter åkern försumpas av vatten, varför hugger ni inte ned skogen, som växer alldeles inpå åkern och i dikena? Ja, då svaras det: Vad tjänar det till? Följden blir bara den, att nästa år kommer arrendesumman att höjas, ty då lämnar egendomen större avkastning. Jag skulle därför vilja säga, att jag icke kan förstå, att någon, som vill, att jordbruket, icke minst det arrenderade jordbruket, i vårt land skall skötas rationellt, kan försvara, att arrendetiden sättes så kort, som man här har gjort.

Jag behöver icke stanna vid det stora komplexet, som jag nämnde, jag skulle kunna räkna upp tjugutals exempel på arrenden — det finnes många tusental sådana här i landet — med ett-åriga kontrakt, men jag skall inte trötta kammaren. Bolagen och skogsspekulanter behandla i regel jorden och sina arrendatorer endast ur merkantil eller affärssynpunkt, där den största vinsten för stunden för dem tycks vara huvudsaken, utan tanke på att därigenom jordbruket skadas i hög grad. Dock skulle jag även kunna nämna några bolag, där mera patriarkaliska förhållanden mellan ägaren till jorden och arrendatorerna varit rådande, och där man haft kontrakt på 10 eller 15 år. Men många äro icke dessa bolag.

Jag tror icke man gör sig skyldig till någon överdrift, om man säger, att det bland Sveriges arrendatorer är en livlig önskan att verkligen komma dithän, att det gives möjlighet för dem att stanna kvar, så att icke vid första bästa tillfälle vid den korta kontrakttidens utgång ägaren av jorden skall kunna driva dem där-

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.*
(Forts.)

ifrån. Då jag nu är inne på den saken, och då utskottet i sitt förslag närmast riktar sig mot vissa bolag och enskilda skogsspekulanter, så skulle jag fullständigt kunna instämma med vad den liberale partiledaren herr Edén yttrade i fjol, då frågan var före, nämligen att det icke vore riktigt konsekvent handlat att inskränka lagen, på sätt utskottet nu föreslagit. Då ha de socialdemokratiska reservanterna inom utskottet enligt min mening en vida starkare position, och det vore beklagligt, om det icke funnes möjlighet att få riksdagen att förstå den stora betydelsen av en lagstiftning, som icke är inskränkt till en liten del av de arrendatorer lagen skulle skydda utan det stora flertalet. Kommer lagen endast att gälla bolagsarrendatorer och arrendatorer å skogsspekulanter jord, då blir det enligt min beräkning endast ett fåtal arrendatorer, icke fullt 30 %, som beröras av lagen. Men härigenom uppkommer en orättvisa mot de arrendatorer, som icke falla under denna lag. Man kan naturligtvis icke som en allmän regel fastslå, att bolagen äro de jordägare, som äro svårast mot sina arrendatorer, ty det finnes enskilda personer, som icke kunna rubriceras såsom skogsspekulanter, men ändå icke äro Guds bästa barn. Men säkerligen äro bolagen, på få undantag när av här anförda kategorier, de, som minst ha intresse av arrendatorernas välfärd. Fall kunna dock uppletas där även bolag äro humana och synnerligen välvilliga mot sina arrendatorer. Till detta kan tilläggas att jag tror det vore klokt och förståndigt av jordägaren att när han arrenderar ut jord göra det på längre tid, varigenom också ett intresse uppstår hos arrendatorn att rationellt bruka jorden, ty av alla de fördelar, som härigenom uppkomma, är vinsten för honom själv icke den minsta. Och han kommer i en bättre ekonomisk och social ställning — något som jag betraktar som ett särskilt viktigt moment — befördras härigenom ett rent samhälleligt intresse, som var och en av oss bör sträva att få genomfört. Då man vet, att det allmänna årligen genom anslag m. m. befrämjar jordbruket, vilka stora uppoffringar statsmakterna gjort och vilka stora summor, som årligen utgivas för att upphjälpa jordbruket, så är det icke försvarligt att icke påtagliga missförhållanden — i detta fall arrendatorernas korta och osäkra arrenden, varigenom mycket jord skötes så nödortfigt att det står på gränsen till vanhävd — genom lagstiftning avhjälpas.

De argument för avslagsyrkanden på en lagstiftning, varigenom arrendatorerna skulle tillförsäkras tryggare arrendetid, som framförts här av herr Magnusson i Skövde, äro krassa jordägaresynpunkter.

I Norrland äro i huvudsak arrendatorerna skyddade genom den norrländska arrendelagen, men när man kommer ned i Dalarna, finner man att andra arrendevillkor tillämpas. En dylik olikhet skulle kvarstå även med ett bifall till utskottets förslag. Det uppkommer verkligen litet egendomliga situationer i fråga om bolag, vilka i likhet med Stora Kopparbergs Bergslags aktiebolag — jag kan ju nämna också det bolagets namn — äga fastigheter dels i trakter, där den norrländska arrendelagstiftningen tillämpas, och

dels där denna lag icke tillämpas. De arrendatorer, som bo inom lagens verksamhetsområde, ha mycket bättre villkor än de övriga, men enligt min uppfattning är det statsmakternas skyldighet att tillse, att samma fördelar, som den norrländska arrendelagen tillförsäkrar arrendatorerna i Norrland, komma arrendatorer i övriga delar av landet tillgodo, så att icke andra bestämmelser och andra villkor gälla för vissa arrendatorer på ett och samma bolags domäner än som gälla för arrendatorer, som bo inom ett annat område och varigenom dessa senare kanske ställas på ett mycket sämre plan. Flera av detta bolags arrendatorer ha ställt den frågan till mig, hur det kan förklaras, att bolaget har så olika villkor för dem, som exempelvis bo på områden, där den norrländska arrendelagen är gällande, och dem, som bo söder därom. Jag har då icke kunnat förklara saken på annat sätt än att den norrländska arrendelagen tillförsäkrar arrendatorerna rättigheter, som icke äro tillämpliga söder om lagens giltighetsområde.

Till slut vill jag, herr talman, uttala den meningen, att därest riksdagen går in för en lagstiftning enligt det förslag, som här föreligger, så tror jag, icke blott att Sveriges arrendatorer skulle med glädje hälsa ett sådant beslut, utan också att Sveriges jordägare, även om de ha mera jord än dessa arrendatorer i medeltal ha, komma att förstå, vilken stor betydelse det har, att jorden blir ordentligt skött och att den hålles i god hävd, och att de därför skola finna åtgärden väl försvarlig och till jordbrukets fromma.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna reservationen.

Herr *Månsson* i Hagaström instämde häruti.

Herr **Lorichs**: Herr talman, mina herrar! Jag har begärt ordet med anledning av det häftiga angrepp på ledningen av ett av Västmanlands större bruk, som gjordes av min bänkkamrat, herr Olovson i Västerås. Herr Olovson i Västerås använde i sitt anförande ganska starka ord såsom han för sed haver, men han glömde — och det gör han ofta — att den, som vill måla något naturtroget, icke får använda för grella färger, ty då blir den bild, som han vill visa, vanställd, och så har det också blivit härvidlag.

Det skulle föra mig för långt att i detalj ingå på den vidlyftiga frågan om Skultuna bruk och dess torpare, men dem av kammarens ledamöter, som äro intresserade av saken, vill jag hänvisa till de utförliga utredningar och handlingar, som finnas, och som jag kan skaffa fram för de av kammarens ledamöter, som så önska. Av dessa handlingar framgår tydligt och klart, hur ytterligt vanställda och överdrivna herr Olovsons framställningar varit, såväl den, som han gav i sin tidning i somras, som den, som framkom i hans anförande här i kammaren i dag.

Striden gäller ju några torp under Skultuna. Det var ursprungligen tolv torp, som blevo indragna, av vilka dock fyra indrogos för flera år tillbaka. De övriga åtta ha indragits under senare tid.

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.*
(Forts.)

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.

(Forts.)

Jorden brukas nu delvis under huvudgården, delvis har den omlagts till moderna betesvallar och delvis brukas den av de skogsarbetare, som bo i de förra torpen.

Jag kan intyga, och det framgår också av kontrakten, att av dessa torpare har endast en blivit uppsagd av bolaget, de övriga ha uppsagt sig själva. Orsaken till tvisten är den, att bolaget hade förbjudit sina torpare att beta sina kreatur på den ohägnade skogsmarken. Därvidlag är att märka, att bolaget på senaste tiden, d. v. s. under de sista sju åren, dels skogsodlat 1,200 hektar, detta enligt officiella uppgifter från skogsvårdsstyrelsen, och dels upprävt 132,854 m. diken, d. v. s. över 13,2 km., för en kostnad av i runt tal 95,000 kronor. Då frågar jag: är icke ett betesförbud under sådana förhållanden fullt på sin plats? Kan man verkligen begära, att ett bolag skall inhägna så kolossala marker? Det har vidare konstaterats, att kor, tillhörande dessa torpare, som varit förbjudna att beta sina kreatur på dessa marker, försakat skada på markerna och dikena för ett par tusen kronor om året. Erinras bör också, att torparnas arrende icke uppgår till mer än 3,200 kronor, medan deras vedbrand representerar ett betydligt högre belopp. Någon särskild inkomst har bolaget således icke haft av dessa torpare. Det bör även nämnas, att bolaget självt upphört att beta sina kor på dessa skogar.

Det är vidare att märka, att bolaget erbjudit dessa torpare att få använda beteshagar i stället, ty det ligger ju i sakens natur, att om bolaget skall ha arrendatorer, så måste betet tillgodoses för dessa: få de icke beta sina djur på skogen, så få de hagar i stället.

Jag vill också framhålla, att denna tvist uppstod redan 1919, således innan detta Kungl. Maj:ts förslag om förlängning av arrendeavtal någonsin kommit fram. Det finnes följaktligen icke det ringaste spår till anledning att tro, att bolaget hade några underförstådda meningar, när det utfärdade detta betesförbud. För övrigt, om bolaget haft reda på detta förslag, så borde väl också torparna haft reda på det. Varför sade de då upp sig i stället för att vänta på en lag, som automatiskt förlängde deras arrende?

Nu säges det, att jorden ligger för fäfot och att husen förfalla. Båda sakerna äro lika osanna. Vad menar herr Olovson i Västerås för övrigt med fäfot? Räknar han dit en modern betesvall, väl skött, ja, då kan han ha rätt i vad han säger, men ett sådant yttlande skulle bevisa djup okunnighet om dessa vallars kulturvärde, och en sådan okunnighet får man väl icke förutsätta hos en person, som gör anspråk på att vara kritiker i jordbruksfrågor. Faktum är, att dylika betesvallar, där de äro lämpliga och skötas väl, ha fullkomligt lika stort kulturvärde som åkerjorden, och just vid Skultuna bruk, på grund av dels jordens något sankt beskaffenhet, som gjorde, att en utdikning var svår att åstadkomma, dels det avlägsna läget från torpen till huvudgården och dels åkrarnas olämpliga form, som utgjordes av små stenbundna bitar och kilar, har det varit särskilt gynnsamma förhållanden att lägga an på betesvallar.

I den dossier, som jag berörde i början av anförandet, finnes ett av tre av vårt lands främsta jordbrukare avgivet intyg om att

förutsättningarna för dessa betesvallar varit alldeles utomordentligt gynnsamma. I ett par fall, vid de ställen, som kallas Ekeby odling och Vargmyrans gamla utjordar, voro dessa vallar i det skick, att de kunde sägas vara i fullkomligt god kultur, men för övrigt voro dessa arbeten icke helt färdiga i fjol somras; det fattades åtskilligt av vad som fordras för att lägga om en modern betesvall. Det är också ganska naturligt, ty en dylik omläggning är ingen lätt sak, den tager tid, och en del arbeten, som voro planerade, kalkning o. dyl. kunde icke utföras. Och varför? Jo, därför att under hela sommaren rådde där jordbruksarbetarestrejk, och för den strejken torde väl den ärade talaren på Västeråsbanken ha hyst något mer än teoretiskt intresse.

De gamla torparna ha allesammans utom en skaffat sig andra anställningar, och ingen lider nöd. En av dem är sjuk och klen och kan ingenting företaga. Han bor kvar på gamla stället.

Herr Olovson talade också om Fagersta. Det fall han där åsyftade skulle väl också gå ut på något sorts föregripande av denna lag. — Med den saken förhåller det sig så, att i närheten av själva bruket vid Fagersta ligga tre torpställen. Intet av dessa hade en areal, som var gynnsam för utarrendering. Arealen var nämligen så liten, att den icke kunde föda dragare. Nu sökte bolaget att få bostäder åt sina skogsarbetare, och vad gjorde man då? Jo, man företog sig att från det ena torpet taga en del jord och lägga till de två andra, så att dessa fingo lagom storlek för att kunna föda hästar. På det tredje torpet kvarlämnades så mycket jord, att en skogsarbetare där kunde föda en ko. Icke var väl detta ett attentat mot torparklassen? Nej, det var en åtgärd av praktisk natur utan alla bitankar. Jag ber herrarna vara övertygade om att ledningen vid Fagersta bruk icke hade en aning om att det skulle framkomma en lag, där de allra minsta arrendena undantogos från dessa bestämmelser.

Jag har velat framhålla detta såsom varande rena fakta och upprepar ännu en gång, att är det någon av herrarna, som vill ha reda på dessa handlingar och taga del av dem, så skall jag när som helst stå till tjänst.

I själva sakfrågan skall jag be att få yrka bifall till greve Spens m. fl. reservation.

Herr Hage: Herr talman! Jag föreställer mig, att den föregående ärade talaren ville använda sin motivering även för att framhålla det olämpliga i att taga en sådan lagstiftning som den här ifrågasatta. Jag har anledning tro det, eftersom herr Lorichs yrkade bifall till greve Spens m. fl. reservation, som ju innebär avslag. Jag skulle då vilja säga gentemot den föregående ärade talaren, att jag icke kunde finna, att den motivering, som innehölls i hans anförande, var tillräcklig för att göra några påståenden i det avseendet, d. v. s. att lagförslaget borde avslås.

Såvitt jag kunde finna, menade den föregående ärade talaren,

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

(Forts.)

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)

att, om denna lagstiftning skulle komma till stånd, så skulle den rent av kunna resultera i att, om ett bolag ville ändra om vissa jordbruksförhållanden, t. ex. anordna betesmarker och plantera skog, så skulle jordägaren bli förhindrad att göra detta i och med denna lags tillkomst. Jag ber då att få erinra den föregående ärade talar-aren därom, att i denna lagstiftning finnes ett stadgande, som säger, att om det blir fråga om att bibehålla en arrendator vid ett gammalt arrende, så skall den saken prövas av en nämnd, och han skall alltså undantagslöst tillerkännas rätten att sitta kvar. Det står vidare i lagförslaget, att om ett sådant förlängt arrende skulle åstadkomma avsevärt men för jordägaren, så kan nämnden förklara, att rätten att sitta kvar vid arrendet skall i sådant fall upphöra. Nu vill jag i det sammanhanget säga, att ett dylikt beslut att *ej* förlänga arrendet bör nämnden fatta i ytterst få fall, men den lagstiftning, som föreligger i detta förslag, är dock sådan, att den icke hindrar ett bolag att, såsom herr Lorichs talade om, vidtaga vissa ändringar för anordnande av beten, ty lagen tillåter hävande av arrendekontrakt, då verkliga skäl tala därför.

Nu vill jag vidare säga, att det kvarstår dock som ett faktum, att ingenting av vad herr Olovson i Västerås här har påstått blivit i utskottet vederlagt. Fast mer har det av honom givits belägg för att de personer, varom här är fråga, verkligen hava blivit bortkörda från sina arrendegårdar. Jämföra vi nu de rådande rättsförhållandena å detta område med dem, som skulle tillskapas genom ett bifall till det föreliggande lagförslaget, framträder den skillnaden, att medan bolagen i förra fallet utan vidare kunna köra bort arrendatorerna, när de vilja, och när de tro, att det skulle vara ekonomiskt fördelaktigt för dem att ordna t. ex. sin skog på det sätt, som i här relaterade fall ägt rum, skulle ett sådant förfarande i senare fallet få ske först efter det att saken prövats och sedan mot varandra vägts å ena sidan de skäl som tala för att bibehålla arrendatorerna vid sina brukningslägenheter och å andra sidan de fördelar i privatekonomiskt och andra avseenden, som för jordägaren kunna uppstå, därigenom att delar av arrendejorden omläggas till t. ex. skogsmark eller betesmark. Det är den stora skillnaden i detta.

Jag menar nu, att man, när saken ligger till på det sättet, måste säga, att den lagstiftning, som på detta sätt skapar möjlighet att väga olika intressen mot varandra, måste vara mera tilltalande än detta oerhört hänsynslösa sätt att, såsom lagarna nu medgiva, utan vidare, bara därför att man har fått för sig, att det kan vara till privatekonomisk fördel, köra bort arrendatorerna.

Jag vill för övrigt i detta sammanhang mot herr Lorichs synpunkter säga, att jag bestämt tror, att *om* man skulle lägga rent privatekonomiska synpunkter på den här saken — låt vara att dessa delvis kunna vara av nationalekonomisk natur — skulle det kunna framföras motiv för att i detta land köra bort en gräslig massa arrendatorer. Jag undrar i alla fall, om man inte får lov att resonera på det sättet, att människan lever inte endast av bröd. Här finns i alla fall ideella synpunkter. Det finnes något som heter

hemskydd, som man också måste taga hänsyn till. Dessa personer ha ju ändå utfört en gärning till nationens fromma. De hava arbetat på dessa jordegendomar, där de suttit, i många år, och detta arbete utgör likvisst ett ideellt värde, som måste vägas mot de andra värden av privatekonomisk och nationalekonomisk karaktär, som även härutinnan kunna uppställas och vilka ha sammanhang t. ex. med att man vill åstadkomma en bättre skogsvård eller dylikt.

Jag skall inskränka mig till detta. Det finnes annars oerhört mycket att säga uti denna sak. Men innan jag slutar, vill jag betona, att det här lagförslaget är ett oerhört moderat förslag, och jag tror inte, att någon i denna kammaren kan komma upp och säga, att det på något sätt är ett verkligt radikalt förslag. Här är ju fråga om tillsättandet av nämnder som, om jordägarna och arrendatorn ej *frivilligt* kunna komma överens, skola avgöra frågan om och på vilka villkor en arrendator skall få sitta kvar vid arrendet. Dessa nämnder skola sammansättas med representanter från båda sidorna med en av kungl. befallningshavande utsedd ordförande. Man kan vara övertygad om, att denna av kungl. befallningshavande tillsatta ordförande, som givetvis är den, som i de flesta fallen kommer att fälla utslaget, inte kommer att gå fram på vägar, som kunna anses samhällsfarliga. Snarare tror jag, att man kan hava anledning att frukta motsatsen.

För min del skall jag, herr talman, tillåta mig att stanna vid detta, ehuru jag egentligen skulle haft anledning att närmare ingå på åtskilliga saker, som herr Magnusson i Skövde berört i sitt yttrande. Men då jag inte vill förlänga debatten, tillåter jag mig nu endast att yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herr Sigfrid Hansson m. fl.

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Jag har givit löfte att bli kortvarig, och det löftet skall jag infria.

En föregående talare, det var visst herr Nilsson i Vibberbo, yttrade, att vi ha diskuterat denna fråga gång på gång och år efter år, utan att vi kommit till något resultat. Jag skulle till detta vilja lägga, att för varje gång vi diskutera denna fråga, bliva de sakliga skäl, som anföras emot en tvångsförlängning av arrendena, svagare och svagare. Och de skäl, som anföras i den av herr Bror Petréns avgivna reservationen — i den av greve Spens m. fl. avgivna reservationen har någon motivering för avslagsyrkandet icke ansetts behöfelig — måste sägas vara synnerligen svaga. Vilka skäl är det då, som man i den förra reservationen har att anföra mot denna lag? Där gives en summering av de skäl, som motionärerna hava anfört, och som de anse tala för en lagstiftningsåtgärd av sådan natur, som de föreslagit; och de skälerna äro »en fortgående minskning i arrendetiderna med därav följande olägenheter ur jordbrukssynpunkt samt ökade risker för uppsägningar av arrenden och försök till obilliga arrendeförhöjningar, utbrytande av arrendjordbruk, utan behöriga tilldelningar av nödig husbehovsskog m. m., frampressande av försäljningar av arrendjordbruk till respektive arrendatorer på obilliga

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal.
(Forts.)

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)

villkor samt arrendejordbruks nedläggande eller sammanläggande med annat jordbruk».

Vad ha de liberala reservanterna att anföra för skäl mot detta? Ja, till en början anföra de att »med vitsordande av att under de senare åren särskilt från en del bolags sida kunnat spåras en tendens till förkortning av gällande arrendetider samt att även i andra av de av motionärerna framhållna hänseendena kunnat här och var påvisas åtgöranden från under lagförslaget fallande jordägares sida av nog så tadelvärd natur». Det är ju ett så oförbehållsamt erkännande, som man överhuvud taget kan begära, men så fortsätter man och säger. att man dock icke bibragts den uppfattningen, att »dylika förfaranden ej skett i mera nämnvärd utsträckning». Det har man upprepat till leda. Varenda gång det förelegat något utskottsutlåtande i denna sak, har man kommit fram med det skälet att de där missförhållandena existera, men att dylika förfaranden icke skett i mera nämnvärd utsträckning. Man har med herr Olovson i Västerås anledning att fråga, vad utskottet menar med detta »i nämnvärd utsträckning». Nog tycker man, att uttryckssättet hade kunnat definieras på något tydligare sätt.

Det är det första skälet, som reservanterna anföra mot lagförslaget. Det andra skälet förekommer på sidan 17 i utlåtandet, där de säga, att »särskilt förtjänar i detta sammanhang erinras, att en mycket stor del av de under den nu föreslagna lagen fallande arrendatorer åtnjuta det skydd i förenämnda hänseenden beträffande arrendetidens längd m. m., som norrländska arrendelagen i sig innefattar». Vad mening det ligger i detta, har jag icke kunnat fundera ut. Inte erbjuder den lagen något annat skydd för en arrendator, än att han får sitta kvar, så länge avtalet räcker, om han för övrigt uppfyller arrendevillkoren.

Det tredje skälet är det, att jordkommissionen avlämnat förslag till en social arrendelag. Man åberopar ett lagförslag, som inte ens varit under granskning, och som knappast ens varit uppe till diskussion, som skäl för ett avslagsyrkande, och såsom ett skäl, varför man inte nu bör bifalla det nu föreliggande lagförslaget. Då man är så renons på skäl, frestas man att säga, att det är en sjuk sak, som man här försvarar.

Jag skall nu, herr talman, infria mitt löfte att inte bli långvarig och slutar därför med att yrka bifall till den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna reservationen.

Herr Olovson i Västerås: Herr talman! Arrendelagen har fallit på två röster i första kammaren. Torparjakten kan således fortsätta! Det hindrar emellertid inte, att jag tager kammarens uppmärksamhet i anspråk några ögonblick för att dröja litet vid vad herr Magnusson i Skövde och herr Lorichs hade att anföra.

Herr Magnusson i Skövde förklarade, att han upphört att bli förvånad; i annat fall skulle han hava ådagalagt någon förvåning i anledning av de »ovederhäftigheter», som jag kommit med. Ty, menade han, vad jag anförde beträffande Skultuna bruks torparjakt

hade ord för ord blivit vederlagt i lagutskottet. Jag har inte upphört att bli förvånad, ty jag blev fullkomligt överväldigad av förvåning, när herr Magnusson kom med detta påstående. I utskottet har nämligen icke något alls av detta blivit vederlagt.

Herr Magnusson i Skövde, som deltagit i ärendets behandling i utskottet, uraktlät att vederlägga mina påståenden och överlät i stället detta åt herr Lorichs. Det var följaktligen han, som skulle vederlägga mig ord för ord. Har han gjort detta? Ingalunda, tvärtom! Han har bestyrkt mina påståenden, ord för ord. Det är sant alltsammans, och jag skall inte upptaga tiden alltför länge. Jag skall blott säga, att det är sant, att de 8 torpen och arrendegårdarna, som jag nämnde, blivit igenlagda 1921, 1922 och i år. Åtta torp och arrendegårdar på tillsammans 170 tunnland ha således blivit igenlagda, och torparna försvunnit som torpare. De ha fått bli lönearbetare eller vad annat de kunnat skaffa sig. Det är sant. Han har ej vederlagt det och har ej heller kunnat göra det. Man har försökt i tidningar, som enligt herr Lorichs förmenande äro vederhäftigare än den tidning, som jag har äran att sköta, vederlägga fakta och gjort det under månader, men man har icke kunnat det, och man har på samma linje, som herr Lorichs varit inne på, försökt försvara bolagets tillvägagångssätt. Vad är det, som jag i mitt förra anförande vanställt av vad som förekommit vid Skultuna bruk? Ingenting, vartenda ord har varit sant. Att herr Lorichs inte vill kalla det för torparjakt, begär jag inte, men jag förbehåller mig rätt att kalla det vid dess rätta namn.

Det är alldeles riktigt, som herr Lorichs anförde, att den igenlagda jorden nu delvis brukas av bolagets egendomsförvaltning under ett par av huvudgårdarna. Det är vidare sant, att en del av jorden användes som betesmark, och det är vidare sant, att några potatisland tillhöra de stugor, som nu äro upplåtna åt skogsarbetare, åt lönearbetare. Vad är det? Det är endast ett bevis för riktigheten av vad jag sagt. Ett bevis för att det pågår en ständig proletarisering.

Man säger, att torparna hava uppsagt sig själva. Det är en sak, som man har tryckt hårt på. Det är riktigt, men man talar icke om att de gjort det, sedan de blivit fräntagna rätt till bete, och att en arrendator, som jag nämnde, som försökte stanna kvar, utan vidare blivit uppsagd. Bolaget har givit torparna beteshagar i stället, säger herr Lorichs. Det är inte sant, att de bjudit dem det på ett sådant sätt, att de ha kunnat få nytta av det, eller att det varit tillfyllest för deras behov. När bolaget i sina förklaringar i tidningspressen i fjol sommar förklarade, att det måste hava torparnas odlade jord till betesmarker, frågar jag, om herr Lorichs verkligen tror, att bolaget då bjuder torparna beteshagar. Vad skulle de med dessa till, när bolaget måste ha deras odlade jord till beten? Den bevisföringen, herr Lorichs, håller inte. Bolagets försvarare ha hållit på i ett år att samla detta material, som herr Lorichs ändå inte vill taga fram i kammaren. Han säger, att han har det i fickan, men, herr Lorichs, det är stora luntor, som man ej kan bära i fickan.

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.*
(Forts.)

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)*

Man har sagt att jorden ligger för fäfot. Ja, man kan ju kalla det för vad som helst, men i bokstavig mening ligger den jord för fäfot, som användes till betesmark. Vi skola komma ihåg, att det är fråga om den odlade jorden, och man har, i varje fall här i landet, den uppfattningen, att det är förmånligare, om den förut odlade jorden fortfarande användes till odling, än om den lägges ut till betesmarker. Det är mycket möjligt, att bolaget kan draga större vinst genom att göra betesmarker utav torparnas odlade jord. Men torparna då? Äro inte dessa också människor? De ha odlat upp den mesta delen av denna jord. Då frågar jag er, mina herrar, är det ett utslag av social hänsyn och förnuft, då man tager ifrån dessa 8 torpare den jord, som de odlat upp, och gör den till betesmark för bolagets kreatur. Är det på det sättet, man skall höja jordbruket här i landet, då vill inte jag vara med om jordbrukets höjande.

Det märkliga är, att herr Lorichs nu talar om att bolaget brukar en del av torparnas jord. Det var något, som man inte erkände i fjol sommar. Då hette det, att bolaget måste ha jorden till betesmarker. Jag skall stå herr Lorichs till tjänst med mera detaljer: I år har man på den stora gården Rolken plöjt upp 25 tunnland av den jord, som man förra året tog ifrån arrendatorn under motivering att marken behövde användas till betesmark. Dessa upplöjda tunnland hava nu lagts under huvudgårdens bruk. Nu behöver man alltså inte detta område längre till betesmark. Det hela gick ut på att utestänga arrendatorns son från gården. På samma sätt har det skett med torpet tillhörande Skarvstagården. Detta torp om 15 tunnland tog man förra året och förklarade, att man måste ha det till bete. I år har man plöjt upp denna mark och lagt den under Skarvsta huvudgård. Det var inte sant, att bolaget behövde marken till bete. Det var endast, för att man ville bliva av med torparen, som man förfor på det sättet.

Nu kan det naturligtvis också diskuteras, huruvida det är förmånligare för skogsbrukets skull att lägga igen den odlade jorden. För bolaget är det kanske förmånligare med ett sådant förfarings-sätt men för samhället i sin helhet tror jag ingalunda, att det är det. I varje fall går det inte i stil med de strävanden, som gå ut på att bryta nya tegar i vildskogen. Det går snarare i motsatt riktning. Vad jag här har sagt om Skultuna bruks torparjakt är sant från början till slut, och något vederläggande därutav, ord för ord, har icke kommit och kan helt enkelt icke komma.

Slutligen vill jag med avseende å regleringen vid Fagersta bruk säga, att det också är bestyrkt att man av en torpare, som hade 9 tunnland, tog bort tre, så att han endast hade sex tunnland kvar. Var och en som har någon aning om småbruk kan förstå, att om en arrendator har nio tunnland, så har han visserligen något för litet, men han kan i varje fall kallas för en småbrukare och kan nödtorftigt försörja sig, om han har litet vid sidan därav. Men om man tar tre tunnland ifrån honom, så att han endast har sex kvar, så är detta, herr Lorichs, ett led i de västmanländska bruksbolagens strävanden att proletarisera torpareklassen.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Edén**: Herr talman! Jag skall icke ingå på någon vidlyftigare framställning om denna sak, så mycket mindre, som jag talade tillräckligt därom i fjol. Jag har egentligen begärt ordet för att understryka ett par synpunkter. Den första och grundläggande är den, att det här egentligen är tal om en förberedande lagstiftning, som får lov att ses i samband med de större lagförslag, för vilka den är avsedd att bereda väg. Denna större lagstiftning innefattar en social arrendelag och eventuellt en lag om friköpningsrätt samt åtskilligt annat, som kommit från jordkommissionen.

Vid sådant förhållande kan jag inte undgå att något förväna mig över, att man, när ett ärende i ett så betydelsefullt sammanhang föreligger, inte har fått någon som helst ledning i fråga om regeringens ställning i saken. Jag har sett ett par ledamöter av regeringen skymta här i kväll. Om jag såg rätt, fanns för ett ögonblick sedan åtminstone en här i kammaren närvarande, i varje fall dock icke den, på vars föredragning ärenden av denna art bero. Men regeringsbanken står tom, och regeringens ledamöter förhålla sig tysta. Detta förefaller mig synnerligen anmärkningsvärt. Jag får lov att säga, att det skulle hava varit högst underligt att tänka sig, att om utgången i första kammaren blivit en annan än den blivit, om båda kamrarna sålunda kommit att bifalla det här föreliggande lagförslaget vare sig i utskottets eller reservationens form, det skulle vara underligt att tänka sig, säger jag, att detta skett utan att man fått reda på huruvida en sådan provisorisk förberedande lagstiftning ingår i de avsikter, som regeringen har i jordfrågan. Det hade ju funnits så mycket större skäl för regeringen att här giva sin ståndpunkt tillkänna, som en ledamot av första kammaren, herr Lindhagen, i mycket god tid framställt en interpellation, som begärt besked härvidlag. Jag har gjort denna anmärkning, herr talman, därför att jag för min del tror, att det inte kan vara riktigt och lyckligt, att i en fråga av största principiella räckvidd, i en fråga som bildar begynnelsen eller inledningen till en vidlyftig social reformlagstiftning, riksdagen skall gå till behandling av ärendet utan att ha någon kännedom om hur regeringen ställer sig.

Det må nu emellertid med detta vara hur som helst: här föreligger till kammarens avgörande detta förberedande lagförslag. Jag kan i fråga om min ställning till detsamma helt hänvisa till den reservation, som avgivits av herr Petré. Jag är på det klara med, att vi stå inför en begynnande social jordlagstiftning, som särskilt får lov att taga hänsyn till torparens och arrendatorers rättmätiga intressen. Jag är på det klara med, att en arrendelag, som åtminstone motsvarar den norrländska, behöves även för övriga delar av riket. Jag kan tänka mig — ehuru jag icke kunnat sätta mig in i saken tillräckligt för att våga fälla ett bestämt omdöme — att det t. o. m. bör bli tal om någon optionsrätt under vissa förhållanden. Jag har slutligen redan i fjol nämnt, att det skyntar som en möjlighet, att man för särskilda förhållanden kan införa en friköpningsrätt. Men jag frågar, mina herrar: allt detta, som nu skulle bli

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeval.*

(Forts.)

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.

(Forts.)

innehållet i den blivande sociala jordlagstiftningen, hänger det på den lag, som vi i dag behandla?

Jag har inte kunnat övertyga mig om, att så är förhållandet. Jag skall inte alls ge mig in på något försök att bedöma förhållandena vid Skultuna och Fagersta bruk — de enda konkreta exempel, som lagts fram här i dag. Jag ber bara i förbigående att få säga, att när herr Olovson förklarade, att herr Lorichs anförande »i allo bestyrkt hans uppgifter» — då visar detta ingenting annat än att han har verkligen underbara föreställningar om vad ett »bestyrkande» anförande innebär. Men låt oss nu lämna den saken åt de två herrarnas särskilda diskussion! Låt oss även erkänna, att det kunnat förekomma vad vi skulle kunna kalla moraliska, om också inte juridiska, övergrepp! Låt oss framför allt inte förneka, vad som tycks vara ett faktum, att i viss utsträckning arrendetiderna ha förkortats till ett år, medan de förut varit längre! Är nu i alla fall detta, säger jag, tillräcklig anledning att gå till denna lagstiftning?

Jag kan inte finna, att så är händelsen. Jag tror verkligen och har faktisk anledning att tro, att den omständigheten, att arrendetiderna blivit nedsatta till ett år, i en hel del fall beror på en av följande två alternativa omständigheter. Till en början kan det ha legat icke minst i arrendatorernas intresse under de nedåtgående konjunkturerna att icke binda sig för alltför höga arrenden. Att så varit fallet, känner jag faktiska exempel på. Här finnes ett stort antal arrendatorer, som skrivit kontrakt på längre tid och som ingenting bättre begära än att komma ifrån dem. Sådana exempel ha för övrigt varit uppe i annat sammanhang här i kammaren. Men det kan också finnas ett annat skäl, nämligen att bolagen eller de enskilda jordägarna själva vilja sälja bort mindre lotter från sin jord i stället för att ha den utarrenderad. Och *den* saken kan väl ändå i all rimlighets namn inte i och för sig ge fog för förebräelser mot bolagen. Det måste väl vara berättigat, att man från ett bolagskomplex eller ett stort gods försöker sälja bort små jordområden till småbruk och självständiga jordbruk. Ännu har jag inte hört, att man i denna kammare vågat bestrida, att det är en riktig och lycklig utveckling, om något dylikt kan ske på naturliga vägar. Och att så är förhållandet i många fall, eller åtminstone i vissa fall, där arrendena äro ställda på så kort tid, torde icke kunna förnekas. Jag kan i alla händelser icke se, att dessa omständigheter äro tillräckliga för att nu taga en lag av denna beskaffenhet, när vi ha alla hithörande frågor i deras helhet lagda i regeringens hand, och när vi kanske redan i slutet av denna riksdag — vad vet jag? — få ett svar på interpellationen om regeringens planer i jordfrågan.

Den lagstiftning, som nu är föreslagen, lider vidare, som jag tillät mig framhålla i fjol, av så stora svagheter att det inte låter sig försvaras att gå till densamma, när icke förhållandena äro mera trängande än de nu äro. Jag skall inte upprepa vad jag anmärkte förra året om den underliga konstruktionen av hela detta förfarande med skiljemän och med den av konungens befallningshavande

utsedde ordföranden, som faktiskt blir skiljedomare mellan arrendator och jordägare. Jag skall däremot påpeka, att lagen är så skriven, att den innebär, inte blott att en arrendator, vars arrende går ut, kan skydda sig för ett *förhöjt* arrende, utan också, att han kan påkalla skiljedom, om han kräver ett *nedsett* arrende, och detta även om jordägaren kan visa, att han har en annan fullt antaglig spekulant till det högre arrendet — ja, oberoende av för huru lång tid jordägaren är villig utarrendera gården till det begärda priset. Jag kan ändå inte tro, att man anser det vara riktigt att införa en sådan princip på så lösa boliner, en princip, som i realiteten innebär, att det skulle bli en av staten genom konungens befallningshavande tillsatt förtroendeman, som avgör en så viktig fråga som arrendevillkoren mellan arrendatorn och jordägaren.

Det må vara förklarligt om jag i detta sammanhang observerar, att i den redogörelse för jordkommissionens framställningar, som är bifogad utskottets utlåtande, förekommer även ett uttryck för den ståndpunkt, som två ledamöter av denna kommission intagit, nämligen numera handelsministern herr Wohlin och herr Olsson i Kullenbergstorp. Det står å sid. 26 uti det här föreliggande trycket. I redogörelsen för dessa herrars reservation, i vad densamma avser den sociala arrendelagen, uttalas det, att de för sin del »icke vilja vara med om någon slags statlig eller kontrahenterna påtvingad reglering av arrendeprestationernas beskaffenhet och storlek». Detta uttalas som en grundsats för den blivande permanenta sociala arrendelagstiftningen. Men kan man då inte begära, att samma grundsats skall ha tillämplighet även beträffande den nu förevarande tillfälliga lagen? Eller kan man förneka, att en konungens befallningshavande, just innebär »en statlig och kontrahenterna påtvingad reglering av arrendeprestationernas beskaffenhet och storlek»? Jag kan inte se annat än att man i det förslag till lagstiftning, som nu föreligger, gått ett steg längre än åtminstone en del av denna lagstiftningens egna försvarare vilja vara med om, när det gäller den definitiva arrendelagen. Och det har väl ändå inte varit brukligt, att de förberedande åtgärderna rent av skulle bli strängare än de slutligt tillämnade.

Jag kan ytterligare tillägga, att, såvitt jag kan finna, hela tillämpningen av en lag av denna beskaffenhet skulle erbjuda det största utrymme åt personligt tycke, för att inte säga godtycke, hos dem som få avgörandet i sin hand. Vad finnes det för grunder för denna nämnd, som skall besluta om arrendebestämmelserna? Det finnes inga grunder alls, det finns ej ett ord om sådana grunder i lagen! Och det oaktat stadgas i lagen, att man, sedan skiljenämndens avgörande fallit, skall kunna vädja från skiljemännen till domstol, som då skall upptaga ärendet i vanlig ordning. Jag frågar: vad skall domstolen döma efter? Det finns inga lagbestämmelser, som ange, efter vilka grunder domstolen skall förfara. Lagen är — jag tillåter mig säga det — alltför illa genomtänkt för att gripa in på ett så allvarligt område som detta. Härtill kommer — det

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.*

(Forts.)

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)

är visserligen en bagatell, men i sin mån belyser den samma svaghet — att man nu i år i lagtexten infogat en ny punkt, som hör till det mera underliga jag sett i lagtextväg under senare tid, och dock skall Gud veta, att man fått se underliga lagtexter under dessa sista år. I utskottets förslag till § 12 sista delen förekommer nämligen ett tillägg, som inte funnits i något motsvarande föregående förslag, och i vilket det göres ett undantag från fallandet under lagen för de föreningar, som ha till ändamål att bereda medlemmarna egna hem för jordbruk eller bostadsändamål. Så fortsätter lagtexten: »Dock att härvid småbruk icke i oträngt mål må förvandlas till tomtmark.» »Icke i oträngt mål» — vad är »oträngt mål»? Vilken lagskipare eller vilken nämnd skall ha reda på vad lagens författare — jag förmodar att det är den värderade ordföranden i jordkommissionen — menat med »oträngt mål»? Och hur begär man, att en sådan lag skall kunna tillämpas? Det fortsättes vidare: »Dock att innehavare av sådan [jord] må, därest han önskar detta, i allt fall bibehållas vid ett motsvarande jordbruk å egendomen på skäligen villkor.» Ja, men veta verkligen herrar författare till denna bestämmelse, att det finns något annat jordbruk på egendomen att tillgå? En sådan lagtext begär man nu, att riksdagen skall taga i en hastig vändning för att den sedan skall tillämpas först av skiljenämnd och sedan av domstol!

Det viktigaste med hela saken är emellertid just det, som jag tillät mig belysa med ett citat ur redogörelsen för herrar Wohlins och Olssons i Kullenbergstorp ståndpunkt inom jordkommissionen rörande den sociala arrendelagen, nämligen att denna tillfälliga lag, som vi nu ha framför oss, inför en regel om, att arrende villkoren skola avgöras i sista hand av statlig myndighet. Jag tror, att man åtminstone bör mycket noga betänka sig, innan man går in på den principen. Jag skall icke försvära mig till att förkasta den under alla förhållanden och för all framtid — jag har nämligen icke genomträngt denna fråga. Men nog måste vi litet var känna på oss, att det leder in på ytterligt betänkliga och fullständigt oöverskådliga vägar, om en statlig förtroendeman skall på detta sätt lyftas in som den avgörande i en ekonomisk uppgörelse av denna art, en uppgörelse, som dock är och måste vara av privat natur. Att, om väl en dylik princip införes i denna lag, den också kommer att upptagas och fullföljas i andra lagförslag eller åtminstone att fordringar därpå komma att uppställas, därom känner jag mig förvissad.

Herr talman! Jag har gjort dessa anmärkningar för att i någon mån på nytt belysa, att jag tror mig ha skäl för min uppfattning, att detta lagförslag är synnerligen illa hopkommet, att det är oöverskådligt till sina verkningar och att det säkerligen genom sina konsekvenser kan föra oss vida längre än kammaren skulle vilja gå med på.

Jag skall vid sådant förhållande icke gå längre. Jag skall inte ens taga upp den lilla skärmytsling, som jag i fjol i denna fråga hade äran att utkämpa med bondeförbundets representant i utskottet, herr Nilsson i Vibberbo. Men nog måste det ursäktas mig, om jag fortfarande finner det något besynnerligt, att han en-

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)*

dast har månhet om *de* torpare och de arrendatorer, som sitta på bolagsjord och s. k. skogsspekulanter jord. Han vet dock, han likaväl som jag, att, vad de norrländska bolagsarrendatorerna beträffar, dessa redan äro väsentligen tryggade genom den norrländska arrendelagen. Han vet också, att arrendatorer och torpare i mellersta och södra Sverige förekomma i större antal på enskild jord än de förekomma på bolagsjord. Och han kan heller inte bestrida, att om hårt förfarande förekommit mot arrendatorer och torpare, har detta förfarande ägt rum även, och kanske icke minst, från enskilda jordägares sida. Vad är det då för en lagstiftning, som griper sig an med endast en del av den samhällsklass, som man vill värja, men utlämnar den andra och större delen? Hur det må vara med förklaringarna till detta förfarande, icke synes mig detsamma vittna riktigt gott om, att de herrar, som ställt sig på den linjen, försökt tränga till botten av problemet och se det i dess stora sammanhang.

För min personliga del upprepar jag vad jag sade i fjol: jag är färdig att beträffande denna fråga, i fall jag kommer att ytterligare deltaga i dess behandling, på rama allvaret taga upp förslag till en social arrendelagstiftning, som går ut på att ge arrendatorerna det skydd, som kan vara tillbörligt. Men jag är inte av den mening, att denna tillfälliga lag, som nu här föreligger, verkligen behöves, och jag har tvärtom den uppfattningen, att den skulle vrida frågan på sned.

Jag yrkar därför, herr talman — för att icke i min mån bidra till någon konfusion mellan de två avslagsyrkanden, som föreligga i de olika reservationerna — rätt och slätt avslag på den föredragna lagen.

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Herr talman! Med kännedom om den ställning den siste ärade talarens parti tidigare intagit till frågan om arrendeförlängningen — det är ju fjärde gången vi ha detta spörsmål till behandling här i riksdagen — väntade jag mig, uppriktigt sagt, inte annat än att hans yttrande skulle gå i den riktning som det gjorde. Jag har nämligen fått den erfarenheten, att sedan man bitit sig fast vid en viss linje, hör det nästan till omöjligheterna, att man är mäktig av så mycket självövertvinnelse, att man en liten smula vill söka tillmötesgå dem, som ha en annan uppfattning. Detta förhållande är beklagligt, så mycket mer som det just är arrendatorerna, som träffas av den utveckling, som försiggått på detta område. Å ena sidan stå de, som vilja gå till de största ytterligheter man över huvud taget kan fundera ut, å andra sidan de, som vilja göra platt ingenting. De senare äro vad man skulle kunna kalla de rena Manchestermännen i denna fråga; något verkligt sakligt motiv kan jag nämligen inte se bakom alla de många skäl, som anförts. Det har resonerats, som vore upplåtelse av jordbruk i form av arrende alldeles detsamma som vilken annan överenskommelse som helst: bli jordägaren och arrendatorn sams om avtalet (jordägaren skulle väl då betraktas ungefär som en säljare, med arrendatorn som köpare av jorden på viss tid) är allt gott och

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.

(Forts.)

väl, men bli de det icke, så marsch vardera på sitt håll! Var och en skall få göra med sin jord vad han vill, menar man, fastän staten själv icke alltid tillämpat en sådan sats.

Jag fick nu visserligen ett medgivande av den siste ärade tälaren, som verkligen förvånade mig. Han sade, att man framdeles skulle kunna tänka sig ett slags optionsrätt för arrendatorn, antagligen under vissa mycket betryggande former — jag antecknade icke, hur han uttryckte det. Ja, men vad är denna förlängning under en kort tid annat än ett slags option? Ifrågasätter man vidare att medgiva arrendatorerna något i optionsväg, förstår jag sannerligen inte, hur detta skall kunna ske, utan att ett statsorgan får vara med i spelet. Ett personligt avgörande på något håll måste ju dock förekomma. Jag har mycket svårt att begripa, huru herrarna kunna tänka sig någon slags option, om man inte skapar ett organ för regering av densamma.

Jag får naturligtvis respektera även den åsikten, att platt ingenting skall göras på detta område, men jag tror dock, att den är ohållbar — det får jag rent ut säga. Det finns dock så mycket jord i vårt land, som icke kan brukas av sin ägare, och det är alldeles otänkbart att på mycket kort tid förvandla brukarna till självägande bönder; det går helt enkelt icke att genast företaga en så stor förändring.

Om man därför vill sörja för, att jorden brukas på ett klokt, kontinuerligt sätt, måste man välja något i arrendeväg — jag kan åtminstone icke se, att man kan ordna saken på annat sätt. Det är omöjligt att tro, att ett- eller tvååriga arrenden kunna lända till jordbrukets förbättrande eller ens dess nödortfuga vidmakthållande.

Även om det förslag, som här föreligger, icke motsvarar de strängaste juridiska och språkliga krav — jag erkänner gärna, att det inte gör det — är det bestämt ändå inte sämre, än att det skulle duga med hänsyn till den korta optionstid, som här är ifrågasatt. Och vad den punkt beträffar, som säger, att småbruk icke onödigtvis få förvandlas till tomtmark, vet den siste ärade tälaren lika väl som jag, att med den styckningslag, som nu gäller, kan det tämligen fort gå för sig att få tag i en lantmätare och få en uppdelning till stånd på papperet — vi ha olyckligtvis den lagen att dragas med. Därmed är hela denna historia ur räkningen, och bestämmelsen är alltså inte så bakvänd, som man gör gällande, när man riktigt vill måla ut olägenheterna av lagen.

Ställer man sig åter på den ståndpunkten, att varenda jordbit, som nu händelsevis är utarrenderad eller brukad, fortfarande skall, nära nog till tidernas ände, utan vidare kunna övertagas av jordägarna och att arrenden endast på sådana villkor skola upprätthållas, hur ekonomiskt okloka desamma än må vara, ja då är det klart, att man är långt borta från de praktiska möjligheterna att kunna göra något reellt i jordfrågan. Under sådana förhållanden kunna de, som stå på olika sidor härvidlag, aldrig träffa varandra — man tycks för övrigt vilja, att de skola stå så långt åtskilda som möjligt och att det skall råda en permanent strid på området. Emellertid

är det — jag understryker det än en gång — arrendatorerna, som få sitta emellan.

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.*

(Forts.)

Den siste talaren uppläste ett uttalande i jordkommissionens betänkande, som jag anslutit mig till. Ja, jag står alltså för detsamma, men vad riktar det sig emot? Jo, mot den tanken, att man på hela detta fält skulle gå att genom myndigheternas försorg fastställa arrendeavgifter o. s. v., liksom även eljest bestämma, hur man skall ha det härvidlag i stort och smått. Att lägga saken på ett dylikt statstvångsartat sätt, går jag icke med på, absolut icke. Men den saken är redan avklarad, vad förlängningen av arrendena på dessa jordområden beträffar, ty där ha redan kontrahenterna en gång sagt ifrån, att så eller så skall det vara, och kontraktets bestämmelser ha ju tillämpats hittillsdags. Detta är en helt annan sak, och skillnaden är betydlig. Under dessa nedåtgående konjunkurer, då brytningar inträda på nära nog alla områden, vore det — det vågar jag påstå — till ren fördel både för jordägaren och för arrendatorn, att man på föreslaget sätt kunde slita tvisten. Det bleve då nämligen en möjlighet till uppgörelse, som förut kanske icke funnits på grund av den personliga bitterhet och fiendskap, som kan ha rått.

Naturligtvis kan man säga, att detta här närmast gäller spörsmål, som måste lösas genom en friköpningslagstiftning. Ja, jag har alla de år, som denna fråga varit uppe, förklarat, att jag från första början i jordkommissionen stritt för, att detta spörsmål skulle lösas blott och bart som en arrendeförlängningslag. Det är denna tanke, som jag hållit på till det yttersta, men den har icke riktigt vunnit gehör. Jag ser ingen stor skillnad mellan en bonde, som har på arrende 51 tunnland jord, och en bonde, som har 49 tunnland. Den synpunkt, som bör beaktas, skär enligt min mening bort sådana gränslinjer. Olyckan har just varit, att de uti jordkommissionen, som velat gå längst, inte haft minsta intresse för arrende frågan utan lagt det hela uteslutande socialt — därmed har det varit slut. Jag beklagar detta förhållande. Jag har naturligtvis reserverat mig men rönte det ödet, att mina motståndare finga majoritet, och deras förslag följdes av regeringen.

I förbigående sagt, tycker jag det var en egen anmärkning den siste ärade talaren gjorde, att när regeringen icke uttalat sig i frågan, vore det svårt fatta ståndpunkt till densamma. Men vi hade ju en regering föregående år, som då lade fram samma förslag, och likafullt tror jag, att den ärade talaren var motståndare till detsamma. Den saken tycks sålunda icke inverka.

Man säger nu — och även jag beklagar det på det högsta — att det föreliggande förslaget icke träffar alla arrenden utan drager upp en viss gräns mellan olika slags arrenden. Särskilda svårigheter uppstå nämligen beträffande den jord, som är i vad jag skulle vilja kalla enskild privat ägo, d. v. s. som inte tillhör bolag eller ekonomiska föreningar. Om än denna jord på många ställen innehaves på arrende under vissa tidsperioder, kan det inte anses, att densamma är permanent utarrenderad, och det blir då synner-

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeval.
(Forts.)

ligen kinkigt att avgöra, om ett ingripande är berättigat och om jordägaren skall förhindras att återtaga sin jord, och sålunda falla under lagen om arrendeförlängning. Häri har man helt säkert att söka en av orsakerna till att utskottets förslag vid årets riksdag stannat vid att tillämpa lagen på den jord, som äges av bolag, föreningar och skogsspekulanter. Man har ju förut i viss mån haft en speciell lagstiftning på detta område — är det då så underligt, att man följer en sådan uppdelningsprincip en smula längre? Redan nu blir det ju en verklig stor skillnad, om de utarrenderade jordbitarna ligga i den del av landet, där Norrlandslagen gäller, eller i det övriga Sverige. Detta synes mig vara ett viktigt förhållande, som man kan peka på. Vi ha ju också haft vissa provisoriska lagar, som den siste ärade talaren visst icke stått främmande för. Det har emellertid visat sig vid tillämpningen av åtskilliga av dessa — ja jag tror det gäller nästan dem alla — att man så småningom så att säga måst tappa bort bit efter bit och inte kunnat hålla dem så strama, som man önskade till att börja med. Kanske det då vore skäl att man på detta område inte genast tager för sig mer, än man överhuvud taget anser sig kunna gå i land med? Man finge åtminstone en smula erfarenhet, och erfarenhet är ändå ett av de bästa medlen att övertyga båda parterna om hur det bör vara — det vågar jag säga.

Nu förstår jag mycket väl, att man kan vilja göra gällande, att det skall tagas itu med så att säga hela fältet på en gång — eljest vore ingenting vunnet! Man pekar kanske på ett visst fall, där ett ingripande kan behövas, fastän jorden icke tillhör bolag eller förening. Ja, det slungas oss t. o. m. i ansiktet, att det är för att vi äro egoister, som vi icke vilja, att lagen skall ha större omfattning. Nej, sådana egoister äro vi ändå inte; vi äro visst icke rädda för, att man i jordfrågan går fram med ett förslag, som berör även den jord vi själva äga. Men tro ändå inte herrarna, att det är bättre, att man till en början tager ett kortare steg och då har hopp om att kunna försvara det, än man försöker göra allt på en gång? Ty det har jag fått lära mig i min dag, att det är den bästa metoden, och jag har inte mått illa av den lärdomen. Jag tror verkligen, att det vore lyckligt, om man handlade på samma sätt i jordfrågan. Om man lägger fram stora förslag och fylkar sig kring dessa förslag som vända upp och ned på allting, förslag som man menar skola föra verklig nytta med sig och ställa det utomordentligt bra för småfolket, ja då riskerar man, att man inte får förslagen igenom i riksdagen eller, även om detta skulle gå för sig, att de förorsaka en sådan ekonomisk förstörelse, att denna störtar både dem som man riktar sig emot och kanske även dem som man vill hjälpa. Det är obehagligt att intaga en sådan mellanställning, som bondeförbundet gör i denna fråga. Men jag tror, att om någonting skall göras, måste man gå tillväga praktiskt i detta fall och handla så som jag antytt, i syfte att därmed vinna, att de som bruka jorden bli mera än hittills varit fästa vid och intresserade av densamma.

Kanske jag även bör till herrar storreformatorer rikta den uppmaningen: glöm inte heller bort att sörja för, att arrendatorerna med sitt arbete på jorden och genom avsättningen av de produkter, som de kunna locka fram ur jorden, erhålla sådana villkor, att de kunna föda sig där — det ha ni åtminstone hittillsdags icke haft så stort intresse för. Blir intresset lika litet i fortsättningen, som det varit det sista halvtjoget år, tror jag inte arrendatorerna bli synnerligen lyckliga. Ni kunna dock aldrig komma längre, än att jordägaren får *precis ingenting* av sin jord — det är det mesta ni kan uppnå, ty jag vill se den lagstiftning, som ålägger jordägaren att *betala*, därför att han har en arrendator på sitt område. Jag vill därför be herrarna på andra sidan om en smula moderation.

Jag står alltså i denna fråga på samma ståndpunkt som år 1920. Jag kan inte se så kallt på brukarnas ställning i detta fall, som man på sina håll gör — kritiken mot mig må bli hur hård som helst; jag tager den med ro.

Det är på dessa grunder, som jag, herr talman, skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Magnusson i Skövde: Herr talman! Jag har ansett mig skyldig lämna några upplysningar med anledning av herr Olovsons i Västerås framhårdelse i sina uppgifter. Jag skall inte närmare ingå på vad som kan ha förekommit i denna fråga i utskottet, men jag kan ha rätt att nämna, att herr Olovson där framförde alldeles samma saker, som han anfört här i kammaren (med undantag av Fagerstafallet) och att de då bemöttes i detalj. Herr Olovson upplyste om — ja jag förstår naturligtvis, att herr Olovson kommer att framhärda men det finns andra, som låta sig påverka; herr Olovsons argument höra till dem mot vilka även gudarna kämpa förgäves — att en del av dessa torpare t. o. m. fått arbetslöshetsunderstöd. Om så varit förhållandet, har dock detta icke berott därpå, att de varit i behov av dylika understöd. Förhållandet är nämligen i ifrågasvarande fall — papperen finnas tillgängliga för dem som vilja se på desamma, och jag tror inte, att det är befogat att säga, att herr Lorichs inte ville visa dem, utan han ville naturligen visa skonksamhet mot riksdagen, som inte kan vara betjänt med att det läses upp långa citat ur handlingarna — att av de 12 torpare, som enligt herr Olovson blivit proletariserade, ha icke mindre än fem köpt egna ställen, och några av dessa äro rätt stora. Fem äro vidare skogsarbetare hos Skultuna och bo kvar i av dem förut arrenderade ställen, d. v. s. på godset, en är arrendator i ett torp på annat håll, och slutligen är den tolfte sjuk och bor kvar på det torp han innehaft. Jag tror inte, att man behöver gå längre för att göra den frågan: kan man verkligen beteckna herr Olovsons uppgifter i denna sak såsom vederhäftiga?

Herr Olovson började sitt sista anförande med att säga: lagförslaget har fallit i första kammaren med två rösters majoritet — torparejakten kan fortsätta! Det låg, skulle jag nästan vilja säga, ett slags triumf i den tonen. Tydligen glädde sig herr Olovson

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)*

Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendavtal.

(Forts.)

åt att kunna fortsätta med den agitatoriska jakt, som han med mycket stor iver idkat i denna fråga. Här gäller det dock en sak, som inte bör bedömas efter sådana agitatoriska linjer. Det är ju uppenbart att organiserar man en hel rad systematiska undersökningar och adderar ihop resultatet, vore det mer än underligt, mer än mänskligt om man inte i hela vårt land, med dess mycket talrika arrendatorsklass, skulle kunna leta reda på en del fall, där givetvis orättvisa kan ha tillfogats arrendatorerna. Men att dessa fall skulle vara så många, att de motivera en provisorisk lagstiftning av detta slag, vågar jag fortfarande på det bestämdaste bestrida.

Jag vill slutligen också tillägga, att jag tror, att förnuft och känsla för vad som är sant och riktigt dock slutligen skola vinna så mycket gehör — även utom kammaren, ty att det gör det här förutsätter jag som givet — att sådana agitatoriska metoder, som herr Olovson i Västerås betjänat sig av, i längden icke skola ha någon vidare kurs här i landet.

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Jag hade nästan väntat, att jag, när jag nu änyo yttrade mig, skulle mötas av »sång», eftersom det är så sent på kvällen. Men hos mig väcker sången ädla känslor till liv, och mitt anförande blir bara mycket längre.

Jag har begärt ordet i anledning av herr Magnussons i Skövde tal om mina agitationsmetoder och om de ovederhäftigheter, som skulle ha förekommit från min sida. Jag frågar: vilka uppgifter äro ovederhäftiga av det jag yttrat i kammaren? Sätt fingret på en enda, herr Magnusson i Skövde, jag begär inte mera! Är det inte sant, att de åtta torpen och arrendegårdarna blivit igenlagda? Är det inte sant, att torparna äro borta? Jo, det är sant. Är det inte sant att en proletarisering skett, att man gjort skogsarbetare av de fem f. d. jordbrukarna? Att fem av dem kunnat skaffa sig egna ställen, är naturligtvis glädjande, men det är icke Skultunabolagets förtjänst och icke herr Magnussons i Skövde heller. Det är deras slit och släp söndagar och nätter, som gjort, att de fått en slant över, som de kunnat köpa sig ett ställe för. Men de som icke hade något över blevo skogsarbetare. Vad jag yttrat är sant, från början till slut. Jag har aldrig påstått, att någon fått arbetslöshetsunderstöd, men dessa personer ha stämplat som arbetslösa i Skultuna socken, fastän de icke göra det i dag. Det är icke glädjande för mig, att lagen fallit, men nog skall jag i fortsättningen tala om vem det beror på — det kan herr Magnusson i Skövde vara övertygad om. Om tiden det medger, skall jag komma till herr Magnussons i Skövde valkrets en stund också.

Jag skall icke upptaga tiden längre. Jag vill endast konstatera, att inte ens herr Magnusson i Skövde, med sina lösa fraser om ovederhäftiga agitationsmetoder, lyckats vederlägga mig på en enda punkt. Herr Magnusson kan taga ordet efter mig och försöka på nytt.

Herr **Månsson** i Hagaström: Herr talman! Jag måste uttala

ett beklagande av att det ser ut, som om vi i Sverige, trots vår omskrutna kultur och samhällssolidaritet och trots våra relativt hyggliga förhållanden klasserna emellan, skulle komma i sista rummet, när det gäller att sörja för jordens arbetare, som dels äro jämförelsevis fåtaliga, dels äro så spridda, att de icke kunna organisera sig, dels så fattiga, att de egentligen icke kunna skaffa sig något effektivt försvar. Om vi se exempelvis på den danska och den finska politiken, om vi se på Estland, på Bulgarien och på flera andra länder, ja t. o. m. om vi se på grevarnas och baronernas Rumänien, skola vi finna, vilka enorma, för oss nästan ofattbara reformer, som vidtagits i syfte att skapa för denna klass en tryggare och bättre ställning.

Hur mycket mer måste man då icke förvåna sig, när man märker, att motståndet just kommer från de personer, som här i riksdagen med stora fraser och lamentationer tid efter annan tala om behovet av en trygg ställning för jordbruket om behovet av att den enskilde känner sig säker på den torva han brukar och om den nationalekonomiska vikten av att en man har personligt och fritt initiativ. Motståndet kommer, säger jag, från dessa personer, som tala om jordbrukets nödläge och förtryck och som t. o. m., såsom herr Olsson i Kullenbergstorp gjorde för en stund sedan, anklagade vänstern för att icke vilja vara med om att ge jordbrukarna tullar och dylikt. Jag förvånar mig inte över herr Magnusson i Skövde, som mera är att betrakta som en pomrare än som en svensk, då nämligen hela hans uppfattning av politik och samhällsfrågor är främmande för vårt land. Men hur kan den svenska högern vara med om att så i handling strida mot de läror som den annars predikar?

Här sade en man för en stund sedan, att man inte kan göra sådana inskränkningar i den privata äganderätten, som det här är fråga om. Ja, t. o. m. herr Edén, liberalernas ledare, ville ju inte vara med om att lagen skulle lämna rum för alltför mycket godtycke — ifrån arrendatorernas sida, menade han naturligtvis. Men hur mycket godtycke äro icke de fattiga arrendatorerna för närvarande utsatta för? Vi må tänka på, att en arrendator, som har knogat och slitit och sparat ihop några slantar för att köpa sig redskap, kor och hästar och vad han eljest behöver vid upplåtelse av ett jordbruk på arrende, icke har mera trygghet än att man om ett år eller två eller tre kan komma och begära ökade arrendeavgifter av honom, förändrade villkor o. s. v.; vill han icke vara med om sådana förhöjningar, får han med stora förluster — kanhända med fullkomlig ruin för sig och sin familj, särskilt om han tagit det hela på skuld — realisera allt vad han har av redskap och kreatur. Sådant är man med om på de håll, där man gång efter annan säger sig vilja föra jordbrukarnas talan. Jag får säga, att ställningen är synnerligen sorglig i detta avseende.

När det här talas om äganderätten, så böra vi veta, att denna icke alltid ansetts så orubblig. Om herr Magnusson i Skövde läser bibeln, står det där ganska hårda ord om dem som hopa åker på åker,

*Ang. lag om
förlängning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)*

Ang. lag om
förlägnings
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)

så att de fattiga icke lämnas rum på jorden. Och vi känna också till, att våra stora regenter, Gustaf Vasa och Karl IX och framför allt Karl XI hade mycket litet respekt för herr Magnussons i Skövde äganderätt — oerhört liten respekt. I många europeiska länder har man också vidtagit stora reformer i avsikt att garantera, att den rätt, som tillkommer dem som sitta och arrendera ut jord åt andra, icke skall ligga i vägen för deras rätt, som sköta jorden och framkalla grödor ur jorden.

Herr Magnusson i Skövde: Herr talman! Blott ett par ord. Herr Månsson som är en mycket beläst och kunnig man, anförde vissa exempel, som, enligt vad han gjorde gällande, voro tillämpliga på våra förhållanden, nämligen från Finland, Rumänien m. m. Herr Månsson bör emellertid icke vara okunnig om den grundväsentligt olika jordfördelningen i dessa länder jämfört med vårt land, en olikhet, som naturligtvis där motiverar en helt annan lagstiftning, än som är behöfvig hos oss. Det är alldeles uppenbart, att om en jordfördelning är olämplig i en viss stat, ger detta ett stöd för en mera ingripande lagstiftning, än vad som kan vara fallet i Sverige, där jordfördelningen, även om man kan påvisa en del missförhållanden, är vida lämpligare och lyckligare än i de flesta länder.

Jag skall icke ingå i tvist med herr Månsson om, hos vem av oss det svenska hjärtat klappar varmast. Vi ha ju olika uppfattningar i mångt och mycket och delade meningar om medlen och vägarna för de mål, vi åsyfta; jag anser också, att herr Månssons sätt att tänka och se icke är det, som är riktigt, och herr Månsson vice versa gent emot mig. Men därom kunna vi väl vara ense, att detta icke hindrar, att ett svenskt hjärta klappar hos en var av oss; därom kunna vi säkerligen vara överens åtminstone enskilt, även om det ej kan ske här i kammaren.

Men jag vill sist ha sagt, när vi nu äro inne på den saken, att när man utan vidare åberopar andra länders förhållanden, särskilt i jordfrågor, så måste man komma ihåg det väsentligt olika utgångsläget beträffande jordfördelningen i det ena eller andra landet.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner på 1:o) godkännande av utskottets förslag till lydelse av förevarande paragraf, 2:o) godkännande av paragrafen i den lydelse, som föreslagits i den av herr Sigfrid Hansson m. fl. angivna, vid utlåtandet fogade reservationen, 3:o) godkännande av 1 § i det i herr Lindhagens ovanberörda motion innefattade motsvarande lagförslaget samt 4:o) avslag å såväl utskottets förslag till föreliggande paragraf som lagförslaget i dess helhet; och förklarade herr talmannen sig anse den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upp tog de återstående propositionerna, av vilka herr talmannen fann den under 2:o) angivna nu hava flertalets röster för sig. Men även

härom begärdes votering, i anledning varav och sedan till kontraposition i voteringen om kontraposition antagits den under 4:o) angivna propositionen, först uppsattes, justerades och anslogs en så lydande voteringsproposition:

Ang. lag om förändring av vissa arrendeavtal.

(Forts.)

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående andra lagutskottets förevarande utlåtande nr 17 antager yrkandet om godkännande av det förslag till lydelse av 1 § i föreliggande förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, som innefattas i den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit yrkandet om avslag å såväl utskottets förslag till lydelse av berörda paragraf som lagförslaget i dess helhet.

Omröstningen enligt denna voteringsproposition utvisade 76 ja mot 74 nej, vadan propositionen för huvudvoteringen erhöll följande av kammaren nu godkända lydelse:

Den, som vill, att kammaren godkänner 1 § i andra lagutskottets föreliggande förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt nämnda paragraf i den lydelse, som föreslagits i den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Huvudvoteringen utföll med 55 ja, men 72 nej, vadan kammaren godkänt paragrafen i den lydelse, som föreslagits i den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

För 2 § hade utskottet föreslagit denna avfattning:

2 §.

Förlängning av arrendetid enligt vad i 1 § stadgas skall icke äga rum:

där arrendet omfattar odlad jord till en vidd av mera än 25 hektar;

där i arrendet icke ingår vare sig inrösningsjord till en vidd av minst 4 hektar eller ock odlad jord till en vidd av minst 2 hektar; eller

Ang. lag om förlängning av vissa arrendeavtal. där på grund av särskilda omständigheter det skulle för jordägaren medföra avsevärt men att hava jorden fortfarande upplåten på arrende.

(Forts.)

Uti herr Sigfrid Hanssons m. fl. ovanberörda reservation hade föreslagits, att åt paragrafen måtte givas denna lydelse:

2 §.

Förlängning av arrendetid enligt vad i 1 § stadgas skall icke äga rum:

där arrendet omfattar odlad jord till en vidd av mera än 25 hektar;

där i arrendet icke ingår odlad jord samt ängs- eller hagmark till en vidd av minst 2 hektar; eller

där på grund av särskilda omständigheter det skulle för jordägaren medföra avsevärt men att hava jorden fortfarande upplåten på arrende.

Paragrafen föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till denna paragraf med den lydelse, som den fått i den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Nilsson** i Vibberbo: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen framställt propositioner å de därunder förekomna yrkandena, godkändes paragrafen i den lydelse, som föreslagits i herr Sigfrid Hanssons m. fl. ovanberörda reservation.

3—11 §§.

Godkändes.

12 § skulle enligt utskottets förslag lyda sålunda:

12 §.

Vad i denna lag stadgas äge ej tillämpning beträffande arrende av jord, som äges av sådant bolag eller sådan ekonomisk förening, som erhållit lån från statens jordförmedlingsfond eller egnahems-lånefond eller eljest av ekonomisk förening, vilken enligt stadgarna har till föremål för sin verksamhet att bereda medlemmarna egna hem för jordbruks- eller bostadsändamål; dock att därvid småbruk ej i oträngt mål må förvandlas till tomtmark och att innehavare av sådant må, därest han önskar det, i allt fall bibehållas vid ett motsvarande jordbruk å egendomen på skäliga villkor.

Herr Sigfrid Hansson m. fl. hade i sin förenämnda reservation föreslagit, att paragrafen måtte erhålla denna lydelse:

*Ang. lag om
förlägnning
av vissa
arrendeavtal.
(Forts.)*

12 §.

Vad i denna lag stadgas äge ej tillämpning beträffande arrende av jord

som tillhör kronan, kommun eller allmän inrättning; eller som äges av sådant bolag eller sådan ekonomisk förening, som erhållit lån från statens jordförmedlingsfond eller egnahemslånefond eller eljest av ekonomisk förening, vilken enligt stadgarna har till föremål för sin verksamhet att bereda medlemmarna egna hem för jordbruks- eller bostadsändamål, dock att därvid småbruk ej i oträngt mål må förvandlas till tomtmark och att innehavare av sådant må, därest han önskar det, i allt fall bibehållas vid ett motsvarande jordbruk å egendomen på skäliga villkor.

Sedan paragrafen föredragits, yttrade:

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till denna paragraf med den lydelse, som den fått i den av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Nilsson** i Vibberbo: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen givna propositioner å de under överläggningen förekomna yrkandena godkändes paragrafen i den av herr Sigfrid Hansson m. fl. reservationsvis föreslagna lydelsen.

Slutstadgandena; ingressen; rubriken.

Godkändes.

Utskottets hemställan förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagförslaget.

§ 3.

Sedan herr förste vice talmannen nu övertagit ledningen av förhandlingarna, föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisningsanstalter;

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfälliga lönetillägg åt vaktmästare vid nordiska museet och vid livrustkammaren;

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts under femte huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag till dyrtidshjälp åt distriktssköterskor och distriktsbarnmorskor;

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till bestämmelser angående arvode och ersättning åt viss kontrollpersonal m. m. jämte två i ämnet väckta motioner;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till oförutsedda utgifter;

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till riksdags- och revisionskostnader;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till räntor å statskulden; och

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag för avbetalning å statskulden.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 4.

Vidare föredrogs, punktvis, statsutskottets utlåtande, nr 119, i anledning av vissa i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande återbetalning av tillfälliga lånemedel; och biföll kammaren vad utskottet i nämnda utlåtande hemställt.

§ 5.

Ang. kostnaderna för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning.

Till avgörande förelåg härefter statsutskottets utlåtande, nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bestridande av kostnader för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning m. m. jämte en i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten, den 2 mars 1923 dagtecknad proposition, nr 89, vilken hänvisats till statsutskottets förberedande behandling, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att för gäldande av kostnader för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning m. m. för budgetåret 1923—1924 anvisa ett extra förslagsanslag av 103,500 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt motion, nr 237, av herr *Hagman m. fl.*, vari hemställdes, att riksdagen ville besluta att i arbetsrådets stat efter utgången av år 1923 arvoden till rådets ledamöter utom ordföranden skulle upptagas till 5,000 kronor för varje.

Utskottets hemställan innefattade, att riksdagen måtte, med avslag å ovanberörda motion, i vad densamma skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag, bifalla förevarande proposition.

Vid utlåntandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Johan Nilsson* i Malmö, *Tengdahl*, *Carl Johansson*, *Anderson* i Råstock, *Rydén*, *Waldén*, *Carlsson-Frosterud*, *Törnkvist* i Karlskrona och *O. Nilsson* i Örebro, som ansett, att utskottet bort förordade ett särskilt arvode av 1,000 kronor till dem bland arbetsrådets efter förslag utsedda ledamöter, som i avsevärdare mån toges i anspråk för resor och besök å arbetsplatser, samt att utskottet således bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och ovanberörda motion för gäldande av kostnader för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning m. m. för budgetåret 1923—1924 anvisa ett extra förslagsanslag av 105,500 kronor;

Ang. kostnaderna för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning.
(Forts.)

av herrar *Olsson* i Kullenbergstorp och *Norman*, vilka ansett, att arvodena till arbetsrådets ledamöter borde bestämmas till 3,000 kronor för en var av dem samt att utskottet alltså bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och med avslag å ovanberörda motion, i vad densamma skiljer sig från utskottets förslag, för gäldande av kostnader för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning m. m. för budgetåret 1923—1924 anvisa ett extra förslagsanslag av 100,500 kronor; samt

av herrar *Kvarnzelius* och *Lamm*.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **Carlsson-Frosterud**: Herr talman! I detta betänkande ha nio ledamöter av statsutskottet avgivit en reservation, däri vi yrka, att anslaget till arbetsrådets verksamhet måtte sättas 2,000 kronor högre, än Kungl. Maj:t begärt och utskottsmajoriteten tillstyrkt.

Beträffande statsanslaget till arbetsrådet för första halvåret 1924 har en avsevärd inskränkning gjorts i de förut utgående utgifterna, så att vid en jämförelse mellan kostnaderna för arbetsrådet under första halvåret 1923 och vad som nu föreslås för första halvåret 1924 ha kostnaderna sänkts från 41,862 kr. 50 öre till 32,575 kronor.

Denna inskränkning i utgifterna för arbetsrådet utgör givetvis ett led i den allmänna strävan att söka begränsa utgifterna så mycket som möjligt, som gjort sig gällande på olika områden vid denna riksdag.

Men en väsentligt bidragande orsak till den lägre utgiftssumma, som här framkommit, är, att det är föreslaget en högst väsentlig sänkning av arvodet för arbetsrådets ledamöter. Dessa ledamöters arvoden ha tidigare utgått med 5,000 kronor plus dyrtidstillägg i överensstämmelse med vad som gäller för andra befattningshavare. I det föreliggande förslaget har man icke allenast föreslagit borttagandet av dyrtidstillägg, utan dessutom sänkt arvodet med 1,000 kronor från 5,000 till 4,000 kronor.

Vi reser vanter inom utskottet ha emellertid ansett, att detta var en något för kraftig nedskärning i ett enda tag, då man tar hänsyn

Ang. kostnaderna för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning.

(Forts.)

till arten av den verksamhet, som dessa arbetsrådets ledamöter ha att utföras. Jag vill såsom en jämförelse i detta fall påminna om att riksdagen tidigare i år beslutat arvoden för ledamöterna av försäkringsrådet med ett belopp av 5,000 kronor; och de befattningshavare, som närmast kunna jämföras med här ifrågakvarande befattningshavare, äro givetvis arbetsrådets ledamöter.

Det har således synts oss reservanter, att man gått något för långt, och vi ha i stället ansett, att man lämpligen borde stanna för att bibehålla själva arvodet 5,000 kronor, men med borttagande av dyrtidstillägget.

Statsutskottets majoritet visade sig ock rätt tveksam vid behandlingen av denna fråga, men med hänsyn till att arbetsrådet självt hade till Kungl. Maj:t gjort förslag om ett arvode av 4,000 kronor, och Kungl. Maj:t givetvis i detta fall, lika litet som i allmänhet förekommer, i sitt förslag icke gått utöver vad vederbörande verk självt föreslagit, så är förklarligt, att Kungl. Maj:t för sin del stannat vid att föreslå endast de 4,000 kronorna.

Men det torde böra tas i betraktande, att ledamöterna av arbetsrådet, i synnerhet de, som representera arbetarsidan, som äro utnämnda på grund av förslag av arbetarorganisationerna, ha tillträtt dessa sina befattningar genom att frånträda förut innehavda tjänster inom arbetarrörelsen. Dessa personer voro ju vid det tillfället de mest och bäst kvalificerade, som Kungl. Maj:t ansett sig kunna finna på, och det var också dessa, som erhöilo förord för sina befattningar från vederbörande arbetarorganisationer. Men man får dessutom ta hänsyn till, att deras tid är helt och fullt upptagen för detta ändamål, alldenstund de, förutom arbetet med handläggningen av ärendena vid arbetsrådets sammanträden, som kanske icke sysselsätter dem hela tiden, dock äro skyldiga att stå på reserv för att efter en mycket kort tidsfrist stå beredda att företaga resor till olika delar av landet. Dessa resor avse att ge råd och anvisningar, övervaka arbetstidslagens tillämpning och söka bilägga tvister, som uppstå angående lagens tillämpning mellan arbetare och arbetsgivare.

Sålunda kunna dessa deras befattningar icke betraktas som bisysselsättningar i den mån, att den tid kan stå till deras förfogande, som icke upptages av deras verksamhet inom arbetsrådet. Dessa befattningshavare kunna sålunda icke skaffa sig avlönade bisysselsättningar, alldenstund de måste stå på reserv.

Det har därför synts oss reservanter rimligt och billigt, att man här tillmötesgår på det sättet, att man ställer ett högre arvode till Kungl. Maj:ts förfogande att användas för deras räkning, som i avsevärdare mån tagas i anspråk för resor och besök på arbetsplatser. Vi reservanter hava sålunda icke formellt yrkat, att man skulle höja det av Kungl. Maj:t föreslagna arvodet med 1,000 kronor, utan vi hava föreslagit att för första halvåret 1924 till Kungl. Maj:ts förfogande skulle ställas 2,000 kronor, att efter Kungl. Maj:ts beprövande användas såsom en tilläggsersättning till de av arbetsrådets ledamöter, som sålunda företrädesvis anlitas för dessa resor.

Då det här rör sig om ett så obetydligt belopp och detta belopp

dessutom ställes till Kungl. Maj:ts förfogande att efter Kungl. Maj:ts särskilda prövning användas, vill jag verkligen vädja till andra kamraren att bifalla den nämnda reservationen. Ur budgetssynpunkt är det här fråga om en bagatell, men för vederbörande personer spelar den lilla ökningen givetvis en avsevärd roll. Man vet ju hur svårt det är exempelvis här i huvudstaden att livnära sig på en årsinkomst av 4,000 kronor. Den måste ju anses otillräcklig.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till den av herr Nilsson i Malmö m. fl. avgivna reservationen.

Ang. kostnaderna för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning.
(Forts.)

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Herr talman! Den senaste ärade talaren jämförde denna fråga med förhållanden i försäkringsrådet. Ja, då vi på avdelningen skulle behandla försäkringsrådets arvodesfråga, funno vi, att lönenämnden eller, som vi älska kalla den, den svenska Geddeskommissionen, hade ansett, att dessa råd borde tillerkännas en årlig ersättning av 3,000 kronor vardera. Som vi tyckte oss finna, att Kungl. Maj:t på andra områden hade noga följt de lämnade anvisningarna, funno vi icke rimligt skäl, varför så icke gjorts här; åtminstone såg jag inte något sådant skäl. Jag trodde också, att om anvisningarna här ej skulle följas, detta naturligtvis i fortsättningen skulle åberopas som skäl. På det statliga verksamhetsområdet hava vi ju nu rätt många, såsom jag brukar säga, politiska ämbetsmän. Det är givet, att om man kan hålla ersättningen eller arvodet för en enskild av råden, förtroendemännen eller styrelserna, så verkar detta lyftande på hela den stora raden. Jag vann naturligtvis icke gehör för min uppfattning, och det var ju inte heller så trevligt att gå fram på det sätt, som jag gjorde. Jag trodde emellertid, att när så pass framskjutna ämbetsmän som dessa två, som avgivit sitt utlåtande, utan minsta tvekan hade tillstyrkt 3,000 kronor i årsarvode, detta ändå hade en rätt stor betydelse.

När vi komma till det nu ifrågavarande området, finna vi, att Kungl. Maj:t biträtt arbetsrådets eget förslag och stannat vid ett arvode av 4,000 kronor. Jag gjorde en förfrågan, om inte lönenämnden hade något utlåtande rörande dessa råd. Jag erhöi då svaret, att frågan beträffande arbetsrådet var under utredning och att lönenämnden därför icke hade yttrat sig om den. Däremot är det alldeles bestämt uttalat, att arbetsrådet skall omorganiseras och att det skall bliva så, att ordföranden och sekreteraren skola sköta det huvudsakliga arbetet. De andra ledamöterna skola icke vara mer sysselsatta i rådet än att deras arbete där kan betraktas som en bisyssla.

Om man skall anlägga den synpunkten, att var och en som överhuvud taget har en befattning i statens tjänst, även om denna befattning blott tager en mindre tid i anspråk, skall hava sin goda utkomst på denna befattning, så undrar jag varihän vi egentligen skola komma. Nu står det ju Kungl. Maj:t fritt att utse en och samma person till att bestrida flera rådsbefattningar. I fall flera sådana sysslor samlades på en hand, vilket väl borde kunna ske, så

Ang. kostnaderna för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning.
(Forts.)

borde det ju kunna bliva en god inkomst för vederbörande. Jag skall i detta sammanhang icke uttala min innersta tanke om alla sådana institutioners, som den ifrågavarande, behövlighet; jag konstaterar blott att det finns en hel mängd sådana institutioner. Då det nu från Kungl. Maj:ts sida har uttalats, att arbetsrådsledamöternas arbete är mindre i förhållande till ledamöternas i försäkringsrådet, utgör detta för mig en dubbel anledning att gå på den linje, som jag gick då det gällde försäkringsrådet, nämligen att förorda ett arvode av 3,000 kronor. Denna summa anser jag sannerligen vara en riklig ersättning.

Såsom bidragande orsak till kravet på det högre arvodet har anförts, att dessa ledamöter hava att företaga resor. Ja, men dessa resor hava de ju särskild ersättning för, och den är icke njuggt tilltagen. Jag har icke hört talas om att sådana ledamöter förlora på dylika resor. Jag tror tvärtom, att om de litet oftare och mera jämnt vore stadda på resor, det för dem skulle bliva en briljant affär och att detta skulle utgöra en förutsättning för arvodets sänkning. Jag kan alltså inte förstå, att det högre arvodet skall kunna motiveras med dessa resor. Herrar reservanter hava allt haft synnerligen svårt att få skäl, när de tillgripit ett sådant.

Jag skall be att få tillkännagiva att i den av herr Norman och mig avgivna reservationen det icke förutsättes någon ändring för år 1923 utan att den ifrågasatta ändringen är avsedd att genomföras från och med den 1 januari 1924. Jag har icke i utskottet eller i kammaren hört några skäl, som kunna rubba mig från den uppfattningen att vad som i vår reservation bjudes är rikligt tilltaget.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Norman och mig i ärendet avgivna reservationen.

Herr Hagman: Herr talman, mina herrar! Som herrarna behagade finna, har jag i detta ärende väckt en motion, som går ut på att arvodet till vissa ledamöter i arbetsrådet skulle fastställas till 5,000 kronor i stället för till 4,000 kronor, vilken summa Kungl. Maj:t föreslagit.

Motiven för min hemställan hava ju förut framförts av herr Carlsson-Frosterud, och jag skall icke närmare ingå på dem. Jag vill emellertid tillägga, att det förhåller sig på det sättet att dessa båda råd, försäkringsrådet och arbetsrådet, äro ganska likställda. De äro sammansatta av ett visst i lagen bestämt antal arbetsgivare-representanter och arbetarerepresentanter. Representanterna, särskilt arbetarerepresentanterna, måste deltaga i dagliga sammanträden. De måste även ställa sig till disposition för resor. Det är givetvis ytterst svårt att med en sådan verksamhet förena annan stadigvarande sysselsättning. Det måste därför krävas, att dessa personer kunna i huvudsak helt ägna sig åt det erhållna uppdraget. Tidigare har ju också denna möjlighet förelegat i arbetsrådet dels på grund av arbetets art och omfattning, dels på grund därav, att dyrtidstillägg utbetalats på de fasta arvodesbeloppen. Nu skola, såsom förut framhållits, dyrtidstilläggen falla bort, och man vill också nedsätta av-

lönningen. Tvenne reservanter, herrar Olsson i Kullenbergstorp och herr Norman, vilja därvid gå så långt som till 3,000 kronor. Herr Olsson i Kullenbergstorp anförde för denna ståndpunkt ett par skäl, som jag ett ögonblick här måste dröja vid.

Herr Olsson sade för det första, att man borde betala låga arvoden men samla flera sådana rådsuppdrag på en hand, varigenom skulle möjliggöras ett vederbörligt tillgodoseende av de synpunkter, som jag för min del genom min motion velat främja. Nu förhåller det sig emellertid på det sättet med dessa rådsinstitutioner, och alldeles särskilt vill jag säga att så är fallet beträffande arbetsrådet, att det icke är lämpligt ur rådets egen synpunkt, att man följer de anvisningar, som herr Olsson här angivit. Det är absolut nödvändigt att i arbetsrådet insätts personer, som äro i största möjliga utsträckning förtrogna med de arbetsuppgifter, som rådet har sig förelagda till avgörande. Då man vet, att de flesta ärendena rörande dispens från arbetstidslagen och undantag i övrigt komma från de industrier, som arbeta med kontinuerlig drift eller ständigt eld, så är det alldeles uppenbart, att man i rådet måste hava folk, i varje fall från arbetarsidan, som äro förtrogna med de speciella arbetsområdenas synpunkter och intressen. Man kan därför inte utan vidare i rådet placera vem som helst. Detta gäller naturligtvis även de andra likartade institutionerna. Därför förfaller helt och hållet den synpunkt, som herr Olsson i Kullenbergstorp ville lägga på dessa uppdrag.

Ang. kostnaderna för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning.

(Forts.)

Det andra skälet för de låga arvodesbelopp, som herr Olsson i Kullenbergstorp för sin del velat föreslå, var, att man vid dessa resor skulle göra briljanta affärer, såsom herr Olsson lät uttrycket lyda. Den som säger något sådant om statens dagtraktamenten, måste hava en mycket liten erfarenhet av hur dessa äro tilltagna och hur det förhåller sig med de utgifter, som äro förbundna med resor. Jag tror, att man i stället kan göra gällande, att dessa resor efter statens resereglementes tredje klass, som vederbörande representanter i arbetsrådet resa efter, bliva en mycket dålig affär.

Nu hava reservanter inom statsutskottet velat tillmötesgå min motion på det sättet, att de föreslagit att till Kungl. Maj:ts förfogande skulle ställas ett belopp av 2,000 kronor att efter särskild prövning och särskilt beslut av Kungl. Maj:t utanordnas till dessa ledamöter. Ehuru jag måste säga, att detta sätt att lösa problemet är ett surrogat för mitt förslag, då jag tänkt mig, att man här skulle fastställa samma belopp som för försäkringsrådets ledamöter, så uppfattar jag dock läget på det sättet, att ett yrkande om bifall till min motion oförändrad icke har minsta utsikt till framgång.

Jag vill därför, herr talman, förena mig med dem som yrka bifall till den vid det föreliggande utlåtandet av herr Nilsson i Malmö m. fl. fogade reservationen.

Herr Bengtsson i Norup: Herr talman! Jag skall be att få yttra endast några ord för att tillkännagiva, varför utskottet stannat vid den föreslagna sunnan.

Ang. kostnaderna för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning.

(Forts.)

Jag skulle emellertid först vilja säga herr Olsson i Kullenbergstorp, att jag fullständigt delar herr Hagmans åsikt, att det icke torde vara möjligt att av den ersättning av 16 kronor per dag, som utgår vid resor, få något nämnvärt överskott, om ens något.

Grundläggande för statsutskottets ställningstagande har varit, att arbetsrådet självt föreslagit summan 4,000 kronor och att ävenledes Kungl. Maj:t i sitt förslag upptagit det beloppet. Det skulle ju ha varit något rätt enastående, om utskottet stannat för ett högre belopp än det av arbetsrådet självt föreslagna. Det är ju icke någon så stor skillnad mellan slutbeloppet i utskottets förslag och det i den av herr Nilsson i Malmö m. fl. avgivna reservationen, men utskottet har icke ansett sig böra tillstyrka högre belopp än vad, som sagt, arbetsrådet och Kungl. Maj:t föreslagit.

Något förslag till den omorganisation, som här varit tal om, har ju ännu inte framkommit. När detta kommer, kan det ju vara lämpligt ingå på en närmare prövning av, huruvida några förändringar behöva vidtagas. Det torde väl ändock vara så, att, allt efter det prejudikat erhållas i de olika tvistefrågorna, arbetsbördan kommer att minskas, och därmed kunde också ledamöternas antal minskas.

På de av mig anförda grunderna har utskottet kommit till sitt förslag, till vilket jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Under detta anförande hade herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna.

Herr **Lindqvist** i Stockholm: Herr talman! Jag finner mig böra giva en förklaring särskilt i anledning av det yttrande, som fälldes av herr Olsson i Kullenbergstorp, då han förmenade, att Kungl. Maj:ts förslag rörande arvoden till arbetsrådets ledamöter gäve vid handen, att Kungl. Maj:t hade den uppfattningen, att arbetsrådets verksamhet eller de där ifrågavarande personernas verksamhet skulle vara något mindervärdig i jämförelse med de ledamöters verksamhet, som placerats i försäkringsrådet. Det är icke förhållandet. Anledningen till att från Kungl. Maj:t kommit förslag om olika storlek på arvodena är den, att då den besparingskommitté, som arbetat och som haft till uppgift att söka nedbringa kostnaderna i statsförvaltningen, kom med sitt förslag beträffande försäkringsrådet, så gick detta ut på att arvodet för bisittarna skulle sättas till 3,000 kronor om året. Kungl. Maj:t fann emellertid detta vara en alltför stark nedprutning av förutvarande arvode, som varit 5,000 kronor plus dyrtidstillägg, och Kungl. Maj:t föreslog därför riksdagen att sätta arvodena icke till 3,000 kronor utan till 5,000 kronor. Och riksdagens båda kamrar ha sedan utan någon protest godkänt detta Kungl. Maj:ts förslag. Sedan det förslaget med statsverksproposition var inlämnat till riksdagen, inkom en tid efteråt arbetsrådet med sitt förslag till ny stat för arbetsrådet. Och då hade arbetsrådet på grund av den press, som denna institution särskilt hade över sig att nedbringa kostnaderna för sin verksamhet till det minsta möj-

liga, självt funnit sig böra i sitt förslag gå så lågt ned som till 4,000 kronor. Men jag är förvissad om att när det förslaget blev framställt, så ägde arbetsrådet icke kännedom om att Kungl. Maj:t för försäkringsrådets ledamöter föreslagit ett arvode på 5,000 kronor. Hade inte arbetsrådet på grund av denna press, som arbetsrådet hade över sig, funnit sig nödgat att gå ned så långt, så ber jag att få försäkra, att Kungl. Maj:ts förslag hade kommit att innehålla en hemställan till riksdagen att fastställa arvoden för arbetsrådets ifrågavarande ledamöter till samma belopp som arvoden för försäkringsrådets ledamöter. Det är sålunda denna omständighet, som gjort, att förslagen blivit olika. Och det är denna olikhet, som herr Hagman sedermera genom sin motion sökt få tillrättalagd. Nu har utskottet icke ansett sig kunna följa herr Hagmans yrkande, men vissa reservanter framställa ett förslag, som skulle göra det möjligt att åtminstone bereda en större ersättning åt dem, som ständigt skola ha sin tid så disponerad, att de kunna företaga alla dessa resor, som skola göras för arbetsrådets räkning. Jag tror, att det är oriktigt att se saken på det sättet, att, om man nu begär en ökning utöver vad utskottet föreslår för dessa personer, som skola företaga dessa resor, detta skulle vara för att öka den inkomst de ha på resorna enligt resereglementet. Anledningen är i stället den, att de måste disponera sin tid så, att de stå till förfogande, när dessa resor än skola företagas — och det är ofantligt många sådana resor, som skola företagas runt hela landet. Det är detta, som gör, såsom herr Carlsson-Frosterud påpekade, att de icke kunna förfoga över sin tid hur som helst och skaffa sig annan sysselsättning utan i stort sett bli hänvisade till att leva av de arvoden de få i arbetsrådet.

Efter dessa förklaringar och med hänsyn till det låge frågan har för ögonblicket, tror jag, att det skulle vara välbetänkt, om andra kammaren ville följa reservanterna i detta avseende. Jag tror, att det eljest blir en orättvisa och en ganska väsentlig sådan, och denna kan nu icke rättas till på annat sätt än genom att kammaren går med på vad dessa reservanter ha föreslagit. Jag skall inte yttra något vidare om herrar Normans och Olssons i Kullenbergstorp reservation. Den har riksdagen besvarat genom sitt beslut beträffande arvoden till försäkringsrådets ledamöter och besvarat så klart och rent, så jag tror inte, att den reservationen har någon som helst resonans i denna kammare, och, antar jag, inte heller i första kammaren.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av de socialdemokratiska ledamöterna, herr Nilsson i Malmö m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Jag skall blott be att få lämna en liten upplysning. Det finns, såsom herrarna finna, en tredje reservation, avgiven av statsutskottets ordförande och herr Lamm, och jag ber nu att få lämna kammaren den upplysningen, att de yttranden dessa herrar hade i statsutskottet gingo i den riktningen, att de ville bifalla herr Hagmans motion oförändrad.

Ang. kost-
naderna för
tillämpning av
lagen om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

Jag anser mig fullgöra endast en enkel plikt, då jag lämnar kammaren upplysning om detta sakförhållande.

Jag instämmer i det yrkande, som framställts av herr Carlsson-Frosterud.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) bifall till den av herr Johan Nilsson i Malmö m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) bifall till den reservation, som avgivits av herrar Olsson i Kullenbergstorp och Norman; och fann herr talmannen den under 2:o) angivna propositionen hava flertalets röster för sig. Som votering likväl begärdes, upptog herr talmannen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 1:o) angivna antogs till kontraposition. I överensstämmelse härmed blev nu uppsatt, justerad och anslagen följande voteeringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller den vid statsutskottets förevarande utlåtande nr 120 av herr Johan Nilsson i Malmö m. fl. fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan i berörda utlåtande.

Omröstningen utföll med 58 ja, men 62 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 6.

Ang.
avskaffande
av de person-
liga avgifterna
till stat
och kommun.

Härpå upptogs till behandling sammansatta stats- och bevillningsutskottets utlåtande, nr 10, i anledning av väckta motioner om avskaffande av mantalspenningarna, allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften.

I en inom första kammaren väckt, till statsutskottet hänvisad motion, nr 61, hade herr *Lyberg* hemställt, att riksdagen för sin del ville besluta, att vad i förordningen den 24 april 1863 med däri genom kungörelsen den 25 maj 1894 gjorda ändringar vore stadgat om påförande av mantalspenningar skulle från och med den 1 juli 1924 upphöra att gälla samt att förty mantalspenningarna från och med sagda tidpunkt icke vidare skulle upptagas bland inkomsterna i riksstaten.

Vidare hade samme motionär i en inom första kammaren väckt motion, nr 62, föreslagit, att riksdagen ville besluta, att de personliga skatterna, allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften icke skulle påföras för tiden efter 1924 års ingång, samt att förty efter

samma tid skulle upphöra att gälla dels vad i kungörelsen den 26 augusti 1873 med däri sedermera gjorda ändringar och i § 47 av lagen om landsting den 21 mars 1862 funnes stadgat om en allmän sjukvårdsavgift, dels ock vad i 58 § av Kungl. Maj:ts förnyade stadga den 26 september 1921 angående folkundervisningen i riket samt i lagen om folkskoleväsendet i vissa städer den 25 juni 1909 vore föreskrivet om rätt för skoldistrikt att upptaga en särskild avgift.

Ang.
avskaffande
av de person-
liga avgifterna
till stat
och kommun.
(Forts.)

Sistnämnda motion hade, i vad den avsåge kungörelsen den 26 augusti 1873 angående kurhusavgiftens upphörande och införande av en allmän sjukvårdsavgift samt stadgan angående folkundervisningen i riket, hänvisats till bevillningsutskottet.

Berörda båda motioner, den sistnämnda i de delar densamma hänvisats till bevillningsutskottet, hade behandlats av sammansatt stats- och bevillningsutskott.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av förevarande motioner I: 61 och I: 62 av herr Lyberg om avskaffande av mantalspenningarna, den allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften, sistnämnda motion i vad den utgjorde föremål för utskottets behandling, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning, huruvida mantalspenningarna, den personliga sjukvårdsavgiften och den personliga folkskoleavgiften skulle kunna upphävas, och därvid taga under övervägande möjligheten och lämpligheten av att ersätta nämnda personliga avgifter med en enda, lika för man och kvinna utgående personlig avgift samt för riksdagen framlägga det förslag, som av utredningen kunde föranledas.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Waldén, Alexis Björkman, Ljungkvist* och *Olsson* i Gävle, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte — — — (lika med utskottet) — — — kunna upphävas, samt för riksdagen framlägga det förslag, som av utredningen kunde föranledas.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Olsson** i Gävle: Herr talman! Såsom reservant i föreliggande ärende skall jag be att få taga kammarens tid i anspråk endast ett par minuter.

Herr Lyberg hemställer i de båda motioner, som föreliggande betänkande avser, om avskaffande av dels mantalspengarna och dels sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften. Utskottet är enigt så långt som när det gäller att skriva till Kungl. Maj:t om en utredning i föreliggande ärende. Men sedan går utskottsmajoriteten över till att låta det väsentliga i de synpunkter, som återfinnas i utskottets såväl kläm som motivering vara en utredning och ett förslag om nya personliga skatter, en förening av dessa skatter, som motionären föreslagit skola avskaffas, till en enhetlig personlig skatt, lika för man och kvinna.

Ang.
avskaffande
av de person-
liga avgifterna
till stat
och kommun.

(Forts.)

Vi reserverar anse det emellertid vara riktigare att i denna fråga bibehålla den begränsning av saken, som motionären givit den, och begära sålunda endast en utredning om avskaffandet av mantalspengarna, sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften, dessa personliga skatter, som äro en kvarleva från ett gammalt beskattningssystem. Vi reserverar anse oss också befinna oss i synnerligen gott sällskap, då statskontoret dels först i ett yttrande över en hemställan från Stockholms stadsfullmäktige tillstyrkt avskaffande av sjukvårdsavgiften såväl för Stockholm som för landstingen och de städer, som icke deltaga i landsting, dels även sedermera tillsammans med riksräkenskapsverket i ett gemensamt utlåtande till utskottet förklarar sig finna, att inga hinder möta för avskaffande av de skatter, som beröras i motionen. Statskontoret och riksräkenskapsverket gå så långt, att de framhålla, att även under det nuvarande finansiella nödläget för staten inga hinder möta för avskaffande av dessa skatter.

Med anförande av dessa synpunkter, och då jag anser, att det bör fästas synnerligen stort afseende vid vad statskontoret och riksräkenskapsverket uttalat i denna fråga, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade, av herr Waldén m. fl. avgivna reservationen.

Herr *Ljungkvist* instämde häruti.

Herr **Lithander**: Herr talman! Majoriteten inom sammansatta stats- och bevillningsutskottet har ju så till vida velat tillmötesgå motionären, att den varit med om en utredning. Men den har däremot icke ansett, att man bör endast peka på, att dessa avgifter skola avskaffas, utan den har också velat sätta någonting annat i stället eller rättare sagt velat förenkla de anordningar, som finnas för att få in dessa skattemedel. Naturligtvis kan man taga bort dessa skatter. Men med det ansvar, som påvilat bevillningsutskottet att se till, att man om möjligt bevarar något, har man ansett det vara riktigare att gå den väg utskottet föreslår. Man har därmed icke beskurit riksdagens rätt att längre fram taga ställning till saken. Nu är det väl troligt, att första kammaren kommer att gå med på utskottets hemställan, och om andra kammaren nu tar reservationen, så blir följden, att det inte blir någon skrivelse alls, och då blir det ju rent avslag också på motionärens hemställan.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Sköld**: Herr talman! Man kan inte annat än förundra sig över det resultat, vartill utskottet kommit. Det kan vara en sak att föreslå en så enkel åtgärd som att göra en utredning beträffande borttagande av de personliga avgifterna. Men en annan sak är väl att utvidga den utredningen så långt som till att omfatta en ny personlig skatt. Tanken mötes ju genast av åtskilliga svårigheter. Vem skall ha denna personliga skatt? Och egentligen kan man ju säga, att det är ganska likgiltigt, vem som skall ha den. Ty det kan väl inte vara meningen att taga till den personliga skatten

så stor, att den får betydelse för de menigheter, som kunna komma ifråga, eller för statens budget. Skulle man gå så långt, att man skulle göra den till en sak som hade betydelse för vår budget, så kommer man ju, så vitt jag förstår, in på en skatteprincip, som riksdagen för länge sedan gått ifrån, den skatteprincipen nämligen att lägga skatten per huvud. Nu säger herr Lithander, att man kan ju taga ståndpunkt till saken, sedan utredningen skett. Men låt oss komma ihåg, att här har reagerats åtskilligt mot utredningsraseriet under den närmast förflutna tiden. Jag tycker, att det skulle vara märkvärdigt, om man nu skulle gå åstad och besluta en ny utredning av denna art, om vilken vi kanske om ett par år skulle säga, att vi vilja inte ha med denna utredning att skaffa. Herr Lithanders farhåga beträffande första kammarens beslut tror jag är omotiverad. Ty det är klart, att vill första kammaren vara med om att avskaffa dessa personliga avgifter, så kommer första kammaren hellre att taga det förslag, som innefattas i den socialdemokratiska reservationen, än ingenting alls.

*Ang.
avskaffande
av de person-
liga avgifterna
till stat
och kommun.
(Forts.)*

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som är fogad till utskottets utlåtande.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övertvägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid, till följd varav nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren, med avslag å sammansatta stats- och bevillningsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 10, bifaller den vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Voteringen utvisade 71 ja mot 46 nej, vid vilken utgång kammaren således, med avslag å utskottets hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 7.

Föredrogos vart för sig bankoutskottets utlåtanden:

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst, i vad den angår pensions- och indragningsstaterna, jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 59, i anledning av framställningar om dyrtidstillägg åt befattningshavare, anställda hos riksdagen eller i dess verk.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 8.

*Om ändring
i lagen ang.
köttbesiktning
och slakthus.*

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört sammansatta andra lag- och jordbruksutskottets utlåtande, nr 2, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av § 2, § 6 mom. 3 och § 9 i lagen den 10 oktober 1913 (nr 239) angående köttbesiktning och slakthus, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 10 mars 1923 dagtecknad proposition, nr 186, vilken hänvisats till lagutskott och för behandling överlämnats till andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändrad lydelse av § 2, § 6 mom. 3 och § 9 i lagen den 10 oktober 1913 (nr 239) angående köttbesiktning och slakthus.

I anledning av nämnda proposition hade inom riksdagen väckts två motioner, nämligen nr 206 i första kammaren av herr *K. Oscar Ericson m. fl.* samt nr 288 i andra kammaren av herr *Andersson i Grimbo m. fl.*, i vilka båda motioner hemställes om avslag å berörda proposition i vad densamma avsåge av Kungl. Maj:t föreslagen ändring i § 6 mom. 3 i oförmälda lag.

Ifrågavarande proposition och motioner hade behandlats av sammansatt andra lag- och jordbruksutskott.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med tillkännagivande att det i förevarande proposition framlagda lagförslaget icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick godkännas, i anledning av sagda proposition samt de i ämnet väckta motionerna för sin del antaga i utlåtandet intaget förslag till lag om ändrad lydelse av § 2, § 6 mom. 3 och § 9 i lagen den 10 oktober 1913 (nr 239) angående köttbesiktning och slakthus.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herr *Bror A. Petré*n, som ansett, att utskottets utlåtande i fråga om förslaget om ändring av § 6 mom. 3 i slakthuslagen bort hava annan i reservationen angiven lydelse; samt

av herrar *Nils Persson, Nilsson* i Tånga, *Magnusson* i Kalmar och *Svensson* i Skönsberg.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Magnusson** i Kalmar: Herr talman! Inom utskottet har jag talat och röstat för Kungl. Maj:ts förslag; men som frågan nu ligger till och med hänsyn till det beslut, som första kammaren fat-

tat, har jag intet yrkande i fråga om lagtexten utan endast i fråga om motiveringen rörande § 6 mom. 3 i slakthuslagen. Jag skall således be att få yrka avslag å utskottets motivering, som börjar å sid. 7 i betänkandet med orden: »Såsom av motiveringen till förevarande proposition framgår» och som slutar å sid. 8 tre rader nedifrån. Jag yrkar alltså, att denna motivering måtte utgå, och att den vid utskottets betänkande fogade, av herr Bror Petréns avgivna reservationen med dess motivering för avslag å det föreliggande förslaget till ny lydelse av 6 § i lagen om köttbesiktning och slakthus i stället antages.

*Om ändring
i lagen ang.
köttbesiktning
och slakthus.
(Forts.)*

Herr **Laurén**: Herr talman! Då det icke lär vara möjligt att få igenom något annat yrkande än det av herr Magnusson i Kalmar framställda, ber jag att få instämma däri. Jag gör det på den grund att ett samhälle, som kostar på sig ett dyrbart slakthus bleve distanserat, ifall besiktning utan organtvång skulle jämnställas med den, som försiggår på slakthusen och i samhället således den sämst kontrollerade varan kunde försäljas vid sidan av den goda, under sken av att vara likvärdig med denna.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna instämde häruti.

Herr **Pettersson** i Stäringe: Herr talman! Med den utgång frågan fått i första kammaren, i det att utskottets hemställan där bifallits, skall jag blott och bart be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till berörda hemställan med godkännande av det förslag i avseende å motiveringen, som innefattades i den av herr Bror A. Petréns vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den senare propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller sammansatta andra lag- och jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 2 med godkännande av det förslag i avseende å motiveringen, som innefattas i den av herr Bror A. Petréns vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Omröstningen utföll med 74 ja mot 41 nej; och hade kamma-

Om ändring i lagen ang. köttbesiktning och slakthus. ren alltså bifallit utskottets hemställan med godkännande av det förslag i avseende å motiveringen, som innefattades i den av herr Bror A. Petréren avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

(Forts.)

§ 9.

Ang. försäljning av vissa kronoegendomar m. m. Vidare företogs till avgörande jordbruksutskottets utlåtande, nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 216, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar ävensom en i ämnet väckt motion.

Uti en till riksdagen den 20 mars 1923 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 216, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt i punkterna 1:o—9:o.

Efter föredragning av utskottets hemställan i anledning av Kungl. Maj:ts förslag i punkten 1 av förevarande proposition begärdes ordet av

Herr **Pettersson** i Hällbacken, som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig att begära ordet i denna fråga, då jag med instämmande av samtliga ledamöter på Dalabänken i denna kammare väckt en motion vari föreslås nedsättning i de köpevärden som Kungl. Maj:t i propositionen äskat, därest det ifrågasatta området skulle försäljas till Krylbo köping, och har jag vid detta tillfälle velat framhålla att de av jordbruksutskottet nu föreslagna prisen synas för höga.

Jag skall dock, herr talman, icke göra något yrkande i denna punkt.

Vidare anfördes ej. Utskottets i förevarande avseende gjorda hemställan bifölls.

Härpå biföll kammaren, på herr talmannens därom givna proposition, vad utskottet hemställt i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar i punkterna 2:o—9:o av föreliggande proposition.

§ 10.

Föredrogos vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 31 § i lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet;

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyte av mark, tillhörande Älvsborgs regementets övningsfält;

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av rätt till stenbrytning å kronoholmen Stora Lyngön i Kville socken av Göteborgs och Bohus län;

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till

kungörelse med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. m. jämte i ämnet väckta motioner, allt i vad rör jordbruksärenden; och

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg för lantbruksingenjörer och lantbruksstipendiater, lantmätare samt distriktsveterinärer.

Kammaren biföll vad utskottet i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 11.

Vid härfpå, punktvis, skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande, nr 53, i anledning av vissa i nionde huvudtiteln av årets statsverksproposition gjorda framställningar blevo utskottets i detta utlåtande gjorda hemställanden av kammaren bifallna.

§ 12.

Slutligen upptogs till behandling andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående avskaffande av fribiljettsystemet vid statens järnvägar.

*Ang.
avskaffande
av fribiljett-
systemet vid
statens järn-
vägar.*

Uti en inom andra kammaren väckt och till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 186, hade herrar *Lithander* och *Norman* anhållit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att det nuvarande fribiljettsystemet vid statens järnvägar och rätten till fria frakter för befattningshavare därstädes skyndsamt måtte avskaffas.

Utskottet hemställde, att andra kammaren för sin del måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om åtgärder i syfte att åstadkomma en ytterligare begränsning i antalet årskort vid statens järnvägar.

Vidare hade till andra kammaren ankommit första kammarens protokollsutdrag, nr 561, innefattande delgivning av sistnämnda kammarens beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 18, angående en utav herr Johan Bernhard Johansson väckt motion, nr 20, med samma yrkande, som framstälts uti ovanberörda, inom andra kammaren väckta motion, samt utvisande att första kammaren för sin del bifallit en av utskottet gjord hemställan av enahanda innehåll som andra kammarens andra tillfälliga utskottets hemställan i dess förevarande utlåtande.

I ett sammanhang föredrogos nu sistnämnda utlåtande och ovan omförmälda från första kammaren ankomna protokollsutdrag; och yttrade därvid

Herr *Lithander*: Herr talman! Det har såväl inom första som inom andra kammaren väckts motioner, i vilka yrkats, att en avsevärdare inskränkning skulle äga rum i den rätt till fri trafik, som

*Ang.
avskaffande
av fribiljett-
systemet vid
statens järn-
vägar.*

(Forts.)

nu råder vid statens järnvägar. Man har därvid ansett, att med de löneförbättringar, som inträtt vid kommunikationsverken, vore det ej orättvist, om en viss likställighet komme att äga rum mellan befattningshavarna inom statens olika verk. Motionärerna ha ansett, att de förmåner, som här gälla beträffande statens järnvägars personal, kunna med samma rätt fordras av befattningshavare inom andra delar av kommunikationsverken och även med visst fog, måhända, av andra i statens tjänst anställda personer. Vad motionärerna ansett vara en riktig norm att slutligen komma till, är det, att var och en, som reser i offentligt uppdrag, skall ha rätt till fri resa och ersättning. Men för övrigt anse motionärerna, att det skall råda en viss likhet för alla rikets medborgare och även för de statsanställda, så att man därvidlag ej skall ha några extra förmåner.

Vid denna sena timma skall jag, herr talman, försöka att icke gå in i någon längre debatt i denna fråga. Jag har för min del ansett, att även det yrkande, vartill utskottet kommit, och som mest riktar sig mot innehavarna av de högre graderna, är alltför begränsat. Även detta fordra motionärerna. Men såsom motionär kan jag ej annat än förklara, att enligt min mening hade utskottet bort gå något längre. Det kan ju kanske tagas ett annat steg ett annat år. Detta är i varje fall ett steg i rätt riktning. Men vi ha i motionen tänkt oss från början att få slut på detta fribiljettsystem. Jag ber, herr talman, att helt kort få yrka bifall till motionerna.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Den ärade motionären, som hade ordet före mig, förklarade, att han med hänsyn till den sena timmen icke skulle ingå på någon längre debatt i denna fråga. Och jag tror, att jag bereder kammaren en glädje, om jag förklarar, att jag av samma skäl ej vill upptaga en debatt i sakfrågan.

Jag vill endast erinra om att utskottets föreliggande utlåtande är av samma lydelse som ett utlåtande från första kammarens andra tillfälliga utskott, som haft att behandla en lika lydande motion. Detta utlåtande förelåg då vi inom utskottet behandlade den nu förevarande motionen och vi gjorde då en kompromiss mellan olika uppfattningar genom att biträda samma utlåtande som då förelåg i första kammaren.

Med dessa ord skall jag be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talman givit propositioner dels på bifall till kammarens tredje tillfälliga utskotts hemställan samt vidare på avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen; och när kamrarna sålunda fattat sammanstående beslut i ärendet, skulle den genom första kammarens protokollsutdrag skedda delgivningen ej föranleda någon andra kammarens åtgärd.

§ 13.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkt 133 under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående de allmänna läroverken samt två i samband därmed väckta motioner;

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående dyrtidstillägg åt diplomatiska och konsulära befattningshavare;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse angående dyrtidstillägg åt fast anställt manskap vid armén och marinen m. fl.;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare;

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts under tionde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag till befrämjande i allmänhet av slöjderna jämte en i ämnet väckt motion;

nr 192, i anledning av riksdagens år 1922 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1921;

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående vissa ändringar i belysningssystemet inom Bodens fästning m. m.;

nr 194, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt nordiska museets och livrustkammarens personal;

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för dyrtidstillägg under eklelesiastikåret 1923—1924 åt dels kyrkoherdar och komministrar i nyreglerade pastorat samt åt kontraktsprostar och vissa extra ordinarie präster, dels ock innehavare av prästerliga emeritlöner;

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt svenska sjömanspräster i vissa utländska hamnstäder;

nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt befattningshavare vid vissa statsunderstödda anstalter för yrkesundervisning;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bestridande av understöd åt offentliga rättshjälpsanstalter; och

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till lindrande av nöden bland vissa arbetslösa järnbruksarbetare; samt

från första lagutskottet:

nr 207, i anledning av väckt motion angående förslag till lag om upplagsbevis; och

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 22 kap. 21 § strafflagen.

§ 14.

Till bordläggning anmälades:

bevillningsutskottets memorial, nr 46, angående ersättning åt av utskottet vid behandling av vissa ärenden anlitade biträden;

sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtanden:

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 26 kap. 7 § samt 27 kap. 4 och 5 §§ rättegångsbalken m. m.; och

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften ävensom en i ämnet väckt motion;

bankoutskottets utlåtande, nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om sparbanker m. m. ävensom i ämnet väckta motioner;

andra lagutskottets utlåtande, nr 18, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 20 maj 1921 angående förbud i vissa fall för bolag och ekonomisk förening att förvärva fast egendom dels ock en i ämnet väckt motion; samt

särskilda utskottets utlåtande, nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 158 med förslag till lag angående skyddsskogar.

§ 15.

Justerades protokollsutdrag.

§ 16.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Pettersson* i Köping under den 24 maj.

› <i>Poppius</i>	› 5 dagar fr. o. m. den 24 maj, och
› <i>Johansson</i> i Edsbyn	› 8 › › › 26 › .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2,23 på natten.

In fidem
Per Cronvall.

Fredagen den 25 maj.

Kl. 3,30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 17 och 18 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs bevillningsutskottets memorial, nr 46, angående ersättning åt av utskottet vid behandling av vissa ärenden anlitate biträden; och biföll kammaren därvid utskottets hemställan.

§ 3.

Vidare föredrogs, men bordlades åter sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtanden nr 3 och 4, bankoutskottets utlåtande nr 64, andra lagutskottets utlåtande nr 18 samt särskilda utskottets utlåtande nr 6.

§ 4.

Ordet lämnades härefter till

Herr **förste vice talmannen**, som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte besluta, att å föredragningslistan för morgondagens plenum bland två gånger bordlagda ärenden skall näst efter särskilda utskottets utlåtande nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 212, med förslag till lag om ändrad lydelse av 46 § i lagen den 11 oktober 1912 om skogsaccis och om virkestaxering, uppföras särskilda utskottets utlåtande nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 158, med förslag till lag angående skyddsskogar.

Denna hemställan bifölls.

§ 5.

Herr **Hage**, som på begäran nu erhöi ordet, anförde: Genom *Interpellation.* pressen gick för en tid sedan en uppgift angående en konflikt mellan telegrafverket och riksbanken, vilken konflikt tilldrog sig en

Interpellation. synnerligen stor uppmärksamhet icke blott i den trakt, som närmast berördes av densamma, utan även runt om i landet.
(Forts.)

Orsaken till konflikten, som sedermera ytterligare kommenterats icke minst i huvudstadspressen, var den, att riksbankens ledning uppsagt telegrafverket till avflyttning ur en del av den våning, som innehaves av telegrafverket för dess lokaler i Luleå i riksbanks- huset därstädes. Orsaken till uppsägningen var synbarligen den, att riksbanksledningen ansåg det nödvändigt anskaffa boställsvåning åt direktören vid riksbankskontoret i Luleå, vilken befattningshavare hittills bott i en lägenhet, förhyrd hos enskild person.

Under vanliga förhållanden skulle mot en sådan disposition från riksbankens sida ej framkomma någon gensaga. Men nu inträffar det, att denna uppsägning som oundviklig följd måste resultera i en merutgift för statsverket, som torde bliva ganska betydlig. Telegrafverkets flyttning kommer nämligen efter allt att döma att medföra diverse kostnader, varförutom hyran för telegrafverket för den nya lokalen, såvitt man kan se, kommer att draga med sig utgiftsökningar.

Under sådana förhållanden måste man fråga sig, om verkliga skäl kunna föreligga för den merutgift, som här kommer att tillföras statsverket. Härvidlag har visserligen påståtts, att den ifrågasatta placeringen av riksbanksdirektören i den omnämnda bostaden skulle vara motiverad av hänsyn till att man genom en dylik anordning skulle åstadkomma större säkerhet vid bevakning av riksbankslokalen. Den, som känner lokaliteterna i detta fall, kan emellertid ej ansluta sig till en sådan uppfattning.

Om alltså denna motivering måste avvisas, kan man knappast komma till någon annan uppfattning än den att om uppsägningen av telegrafverket fullföljes, kommer staten att åsamkas en merutgift endast med hänsyn därtill, att en befattningshavare skall erhålla den fördel, som kommer att ligga uti inflyttningen i den lokal, från vilken statens eget företag avhyses.

Det skulle under vanliga förhållanden ej ha fallit mig in att i en interpellation framdraga denna fråga. Men då saken, som jag förut antytt, väckt stor uppmärksamhet och då dessutom frågan har en viss *principiell* innebörd — det har sagts, att frågan i någon mån varit aktuell även på andra platser i landet —, har jag ansett den böra framdragas i riksdagen. Till denna min uppfattning har även i någon mån bidragit den uppgift, som under de senaste dagarna varit synlig i pressen, där man påstått, att icke ens den omnämnde befattningshavaren skulle anse sig särskilt betjänt av att erhålla boställsvåningen i fråga — en uppgift, om vars riktighet jag dock ej kan yttra mig och som för övrigt icke torde ha någon större betydelse för bedömande av spörsmålet i fråga.

Slutligen vill jag även som ett motiv för framdragande av denna fråga hänvisa därtill, att bibehållandet av statens affärsverks lokaler vid en centralt belägen plats inom ett samhälle även har en viss betydelse, under det att däremot ett motsvarande pla-

cerande av en boställsvåning för en befattningshavare av detta slag måste i mycket ringa grad anses som ett statsintresse. *Interpellation.*
(Forts.)

Med hänvisning till vad jag nu sagt utbeder jag mig härmed kammarens tillstånd att få till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet framställa följande fråga:

Anser ej herr statsrådet, att den av mig här refererade uppsägningen av telegrafverket ur riksbankens lokaler i Luleå bör beivras och att åtgärder böra vidtagas för förhindrande av de ökade statsutgifter, som torde bli en följd av uppsägningen i fråga?

Ifrågavarande anhållan blev av kammaren bifallen.

§ 6.

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll:

År 1923 den 24 maj sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt 71 och 73 §§ riksdagsordningen utse dels riksdagens fullmäktige i riksbanken efter herrar R. E. Norberg och E. Kristensson, vilka voro i tur att avgå, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

fullmäktige:

herr Norberg, Rudolf Emil, bankokommissarie . . . med 46 röster
» Thorsson, Fredrik Vilhelm, förutv statsråd . . » 46 »

suppleanter

för tiden från valet till dess nytt val under år 1924 försiggått:

herr Olausson, Knut Arvid, bankokommissarie . . . med 48 röster
greve von Rosen, Gustav Fredrik, bruksägare . . . » 47 »
herr Rune, Axel Olof, borgmästare » 46 »

Herm. Lamm.

Arvid Lindman.

L. G. Bodin.

Bernh. Eriksson.

År 1923 den 24 maj sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt §§ 71 och 73 riksdagsordningen utse dels fullmäktige i riksgäldskontoret ej mindre för valperioden 1923—1926 efter greve J. G. Lagerbjelke och herr V. Larsson, vilka voro i tur att avgå, än även för återstående delen av valperioden 1921—1924 efter herr S. H. Kvarnzelius, vilken av sagt sig det honom meddelade uppdrag att vara fullmäktig i riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda kontor; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

fullmäktige

för valperioden 1923—1926:

greve Lagerbjelke, Johan Gustaf, riksgäldsfullmäktig med 47 röster
herr Larsson, Viktor, riksgäldsfullmäktig » 47 »

för återstående delen av valperioden 1921—1924:

herr Ekman, Carl Gustaf, redaktör med 28 röster
 samt till *suppleanter* för tiden från valet till dess nytt val under år 1924 försiggått:

herr Strömberg, Otto Mauritz, bruksägare med 29 röster
 » Bäckström, Helge Mattias, f. d. professor . . . » 28 »
 » Hallin, Eric, kabinettskammarherre » 27 »

Herm. Lamm.

Arvid Lindman.

L. G. Bodin.

Bernh. Eriksson.

År 1923 den 24 maj sammanträdde de valmän, som av kamrarna fått i uppdrag att utse fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, för anställande av val av en ledamot i styrelsen över riksdagsbiblioteket för återstående del av valperioden 1921—1925 efter herr statsrådet Sam. Clason, vilken av sagt sig det honom i juni 1921 lämnade uppdraget att vara ledamot i styrelsen över riksdagsbiblioteket; och befanns efter valets slut därtill hava blivit utsedd:

suppleanten herr Widell, Jakob Ludvig, överdirektör med 41 röster.

På grund härav företogs val av suppleant för herr Widell, Jakob Ludvig, och utsågs därtill herr Borell, Karl Gustaf Theodor, häradshövding med 45 röster för tiden från valet till dess nytt val under år 1925 försiggått.

Herm. Lamm.

Arvid Lindman.

L. G. Bodin.

Bernh. Eriksson.

Protokollen lades till handlingarna; och beslöts tillika att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av kammarens protokoll underrättas om dessa val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till dels förordnanden för de valde, dels skrivelser till Konungen med anmälan om de försiggångna valen, dels ock de paragrafer, som därom borde i riksdagsbeslutet intagas.

§ 7.

Vidare upplästes ett till kammaren inkommet så lydande protokoll:

År 1923 den 24 maj sammanträdde kamrarnas valmän för utseende av två kommitterade för tryckfrihetens vård efter hans excellens herr statsministern E. Trygger och redaktören F. G. Möller, vilka var för sig av riksdagen erhållit begärt entledigande från dem år 1921 lämnade uppdrag att vara kommitterade för tryckfrihetens vård; och befunnos efter valens slut därtill hava blivit utsedda:

herr Stjernberg, N. F., professor med 19 röster
 » Schlyter, K. J. D., revisionssekreterare, förutv.
 statsråd » 19 »

Eric Hallin.

K. G. Westman.

O. H. Waldén.

C. G. Olsson.

Jämte det detta protokoll lades till handlingarna, beslöt kam-
 maren, att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av kam-
 marens protokoll underrättas om valet samt anmodas låta uppsätta
 och till kamrarna avgiva förslag dels till förordnande för de valde,
 dels ock till paragraf rörande valet i riksdagsbeslutet.

§ 8.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skri-
 velser till Konungen, nämligen:

från konstitutionsutskottet:

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag
 till lag om ändring i vissa delar av förordningen om kommunalsty-
 relse på landet den 21 mars 1862 m. m.;

från sammansatta stats- och första lagutskottet:

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
 uppdelning av Vifolka, Valkebo och Gullbergs härads domsaga å Ly-
 sings och Göstrings härads samt Åkerbo, Bankekind och Hanekinds
 härads domsagor;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen
 gjorda framställning om anvisande av anslag för fortsatt uppehållan-
 de av processkommissionens verksamhet; och

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till
 lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att inne-
 hava statstjänst och annat allmänt uppdrag m. m.;

från bankoutskottet:

nr 227, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyr-
 tidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst i vad den angår pen-
 sions- och indragningsstaterna; och

nr 228, angående dyrtidstillägg åt befattningshavare, anställda
 hos riksdagen eller i dess verk; samt

från jordbruksutskottet:

nr 9 A, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspro-
 positionen gjorda framställningar rörande utgifter för budgetåret
 1923—1924 under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande an-
 slagen till jordbruksdepartementet;

nr 209, angående reglering av utgifterna för kapitalökning för
 budgetåret 1923—1924 i vad angår jordbruksärendena;

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkt 50 i nionde huvudtiteln av årets statsverksproposition gjorda framställning angående avlöningar samt uppehållande av hingstdepåernas och stuteverksamhet;

nr 215, i anledning av väckt motion om anstånd med fortsatt utarrendering av Bäckaskogs kungsgård m. m.;

nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till rikets allmänna kartverk;

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd av jorddelningsväsendet m. m.; och

nr 218, i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande uppbörd av landstingsområdenas bidrag till skjutsentreprenader.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av väckt motion om avskaffande av allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften; och

nr 24, i anledning av motioner med förslag till lag om ändrad lydelse av § 1 i förordningen om landsting;

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 121, i anledning av väckta motioner om anslag till påbörjande av en jagare;

nr 122, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån till svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergen; och

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med återkallande av en i statsverkspropositionen under tredje huvudtiteln gjord framställning om anslag till svensk hjälpverksamhet i Ryssland;

sammansatta stats- och första lagutskottets memorial:

nr 11, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande (nr 1) i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § rättegångsbalken m. m.; och

nr 12, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande (nr 2) i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för beredande av lokaler åt en hovrätt över Norrland ävensom i ämnet väckta motioner;

sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om straff för olovlig varuinförsel m. m.;

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 83 § 2 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker; och

nr 7, angående ersättning åt utskottets sekreterare och vaktbetjäning;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 53, i anledning av väckt motion om beredande av möjlighet för kommuner att mot räntegottgörelse deponera penningmedel i riksbanken;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1923—1924 för viss personal inom den civila statsförvaltningen, i vad avser pensions- och indragningsstaterna;

nr 55, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om tillfällig löneförbättring under budgetåret 1923—1924 för en tjänsteman i riksbanken samt vissa befattningshavare vid Tumba bruk;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare, i vad avser elfte huvudtiteln;

nr 57, i anledning av väckta motioner angående beredande av tillfälligt lönetillägg åt professorerna vid Uppsala och Lunds universitet m. fl., i vad avser elfte huvudtiteln;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst m. fl.;

nr 62, i anledning av framställningar om dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare hos riksdagen eller i dess verk;

nr 63, i anledning av framställningar om dyrtidstillägg åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare hos riksdagen eller i dess verk;

nr 65, angående instruktion för nästa riksdags bankoutskott;

nr 66, angående vissa ändringar i bankoreglementet;

nr 67, med förslag till lag om ändrad lydelse av 23 § i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank; och

nr 68, i anledning av förslag om åtgärder för nedbringande av kostnaderna för riksdagstrycket;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till brandstadga ävensom i ämnet väckta motioner; och

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av §§ 7 och 8 samt § 9 mom. 3 och 5 i förordningen den 18 juni 1864 angående utvidgad näringsfrihet; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § 8:o i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

nr 24, i anledning av väckta motioner med förslag till lag angående ändrad lydelse av 7 kap. 7, 13 och 19 §§ vattenlagen:

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m., i vad propositionen avser förslag till lag om ändrad lydelse av 18 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § i lagen den 2 juli 1915 angående anskaffande av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (hästutskrivningslag); och

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av § 12 i lagen den 31 maj 1889 angående dövstumundervisningen.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades:

herr <i>Lindmark</i>	under 7 dagar fr. o. m. den 26 maj,	
» <i>Nilsson</i> i Antnäs	» 6 » » » 26 »	och
» <i>Bergström</i>	» 6 » » » 26 »	.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,57 e. m.

In fidem
Per Cronvall.